

ÇOCUK HAKLARI ve GAZETECİLİK UYGULAMALARI HAK TEMELLİ PERSPEKTİF

UNICEF ORTA VE DOĞU AVRUPA VE BAĞIMSIZ DEVLETLER
TOPLULUĞU BÖLGE OFİSİ TARAFINDAN KABUL EDİLEN PROGRAM

ÇOCUK HAKLARI VE GAZETECİLİK UYGULAMALARI

HAK TEMELLİ PERSPEKTİF

UNICEF Orta ve Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğu Bölge Ofisi tarafından
kabul edilen program

© UNICEF - Dublin Teknoloji Enstitüsü 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ 9

BÖLÜM 1 ÇOCUK HAKLARINA GİRİŞ 11

1.1 ÇOCUK HAKLARI KAVRAMINA GİRİŞ	11
1.1.1 İnsan Hakları ve Doğal Haklar	11
1.1.2 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.....	12
1.1.3 Hakların Savunulması.....	13
1.2 ÇOCUK HAKLARI	16
1.2.1 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	17
1.2.2 Çocuk Hakları Komitesi	18
1.3 TÜRKİYE'NİN HUKUK SİSTEMİNDE ÇOCUK HAKLARI	20
1.3.1 Kamu Hukukunda Çocuk Hakları.....	20
1.3.2 Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Çocuklarla İlgili Düzenlemeler.....	24
1.3.3 Adli Sicil Kanunu.....	25
1.3.4 Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Hakları	26
1.4 MEDYADA ÇOCUKLARIN TEMSİLİ VE ÇOCUK HAKLARI.....	35
1.4.1 Oslo Çağrısı	35
1.4.2 Çocukların Medyada Temsili	36
1.4.3 Medyada Çocukların Sömürülmesi.....	39
1.5 ÇOCUK HAKLARINI HAYATA GEÇİRMENİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER	43
1.5.1 İnsan Haklarının Korunması.....	43
1.5.2 Çocuk Haklarının Desteklenmesi	44
1.5.3 Çocuk Haklarının Uygulanmasındaki Problemler	45
1.5.4 Çocuk Haklarıyla İlgili Zorluklara Cevap Verilebilmesi	45
1.6 ÇOCUKLARIN BAKIŞ AÇISINDAN BİLGİ VERMEDE İYİ UYGULAMALAR	48
1.6.1 Çocuklara Yakışır Bir Dünya	48
1.6.2 Çocuklar İçin Ulusal Eylem Planları.....	49
1.6.3 Çocukların Katılımı.....	49
1.6.4 Katılımın Faydaları.....	50
1.6.5 İyi Uygulama İlkeleri	51
1.6.6 Çocukların Bakış Açılarını Yansıtma: Örnekler	52
1.6.7 Çocuk Parlamentoları	53
1.6.8 Katılımın Önündeki Engeller	54

BÖLÜM 2 ÇOCUK HAKLARI VE PROFESYONEL GAZETECİLİK UYGULAMALARI 57

2.1 ETİK İLKELER VE EDİTORYAL REHBERLER.....	57
2.1.1 Gazetecilik Kurallarının Gelişimi	57
2.1.2 Basın Özgürlüğü.....	58
2.1.3 Rehber Kurallar Neleri İçermeli?.....	60
2.1.4 Medya Hesap Verme Sistemleri	61
2.1.5 Uluslararası Kurallar.....	61
2.1.6 Çocuk Haklarına Saygılı Gazeteci Davranış Kuralları.....	62
2.1.7 Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun Çocuk Haberciliğiyle İlgili Rehber İlkeleri	62
2.1.8 Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN): Çocuklarla İlgili Haber Yaparken Başvurulacak Etik İlkeler.....	64
2.2 ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI	68
2.2.1 Çocukları Korumak	68
2.2.2 Kurumlarda Çocuk Koruma.....	71
2.2.3 Medya Çocuk Koruma Politikaları	72
2.3 KANUNLA İHTİLAFA DÜŞEN ÇOCUKLAR.....	74
2.3.1 Örnek Olay İncelemesi: Keyfi Göz Altılarla İlgili Çalışma Grubu	76
2.3.2 Cezai Sorumluluk Yaşı.....	80
2.3.3 Medya ve Kanunla İhtilafa Düşmüş Çocuklar: Kimliğin Korunması.....	81
2.3.4 Örnek Olay İncelemesi 1	82
2.4 HABERE ULAŞMA VE KAYNAKLAR.....	84
2.4.1 Gazetecilerin Rolü.....	84
2.4.2 Çocuk Haklarıyla İlgili Haber Yapmak İçin Gereken Beceriler	85
2.4.3 UNICEF Çocuk Haberciliği Etik İlkeleri	86
2.4.4 BM Sözleşmesini Sorgulamak	87
2.4.5 Haber Kaynakları	87
2.4.6 Kaynaklarla İlişkide Bulunurken Ele Alınması Gereken Ana Konular	90
2.5 ÇOCUKLARLA MÜLAKAT	91
2.5.1 Çocukların Görüntülerini Kullanmak.....	92
2.5.2 UNICEF Çocuklarla Mülakat İçin Rehber İlkeler	93
2.5.3 Mülakattan Sonra	94
2.5.4 Gazetecilerin Çocukları Koruması	95
2.6 SİLAHLI ÇATIŞMADA ÇOCUKLAR.....	97
2.6.1 Medya ve Silahlı Çatışmalarda Çocuklar	100
2.7 ÇOCUKLARIN SESİNİ DUYURMAK VE ÇOCUK MERKEZLİ MEDYA.....	104
2.7.1 Çocukların Katılımını Sağlamak.....	105
2.7.2 Çocuklarla ve Çocuklar İçin yapılan Medya Programlarının Faydaları	106
2.7.3 Küresel Düzlem	107
2.7.4 Çocuk Katımlı Medyanın Önündeki Engel ve Zorluklar.....	108
2.8 ÇOCUKLARLA İLGİLİ İYİ GAZETECİLİK UYGULAMALARI	110
2.8.1 İyi Uygulama Örnekleri	111

EKLER..... 119

EK - 1 BBC Çocuklara İlişkin Yayıncılık İlkeleri	119
EK - 2 Gazetecilerin Statüsü ve Gazetecilik Etiği: UGF İlkeleri.....	122
EK - 3 UGF Gazetecilik Pratiğine Dair İlkeler Beyannamesi	124
EK - 4 Güvenlik Birimine Getirilen Çocukların İllere Göre Dağılımı	125

ÖNSÖZ

ÇOCUK HAKLARI HERKESİN İŞİDİR!

Kitle iletişim kuruluşları, özellikle de gazeteciler, çoğu kez Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) çerçevesinde üzerlerine düşen çocukları koruma ve savunma görevlerinden haberdar değildirler. Medya profesyonellerinin bu yükümlülüklerini yerine getirme kapasiteleri en başta çocuk hakları konusunda yeterli eğitimi almamaları nedeniyle sınırlı kalmaktadır.

Türkiye’de UNICEF Ülke Ofisi, çocuk dostu medya ağı oluşturarak ve faal medya mensuplarına yönelik çocuk hakları seminerleri düzenleyerek bu durumu aşmak amacıyla mütevazı bir adım atmıştır. Ancak, hedef grubun gazetecilik eğitimi alan öğrencileri de kapsayacak biçimde genişletilmesi halinde bu yatırımın daha fazla getiri sağlayacağı kısa sürede anlaşılmıştır.

UNICEF olarak, insan haklarının yaşama geçirilmesi için önce çocuk haklarının gerçekleşmesi gerektiğine inanıyoruz. Sınırları aşan çok yıllı bir ekip çalışması ve işbirliği sayesinde çocuk haklarının yenilikçi bir yaklaşımla yaşama geçirilmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır. Bunun sonucunda gazetecilik alanında öğrenim görenler için bir Çocuk Hakları Ders Programı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Habercilikte gözetilmesi gereken etik ilkelerle ilgili bilgiler, yanlış yansımaları meydana vermemek ve çocuk katılımını yaygınlaştırmak üzere geliştirilen öneriler içeren Çocuk Hakları Ders Programı, UNICEF ile işbirliği halinde, İrlanda’daki Dublin Teknoloji Enstitüsü’nün önemli ve değerli çabalarıyla hazırlanmıştır. Türkiye’de ve İrlanda’da aynı konuda sürdürülen eş zamanlı çalışmalar, UNICEF ODA/BDT Bölge Ofisi ve UNICEF Türkiye Ofisi’nin girişimleriyle bütünleştirilmiştir.

Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, Galatasaray Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Aydın Üniversitesi olmak üzere Türkiye’den 7 üniversitenin akademisyenlerinden oluşan teknik ekip, İrlanda Dublin Teknoloji Üniversitesi’nden Michael Foley, Brian O’Neill ve Noirin Hayes’le birlikte ders programını ve öğretim materyallerini Türkiye’deki gazetecilik dersleri için uyarlamıştır.

2009 yılına gelindiğinde Türkiye’deki iletişim fakültelerinden yedisi çocuk hakları dersini vermeye başlamıştı. Bugün Türkiye’de 2.500’den fazla öğrenci bu dersi almış durumdadır. Alınan olumlu sonuçlar sayesinde bu ders bugün Sırbistan, Makedonya, Azerbaycan, Gürcistan, Karadağ, Tacikistan gibi başka ülkeler için de uyarlanmaktadır.

UNICEF Türkiye Ofisi olarak, bu yenilikçi projeye katılanlara ve katkıda bulunanlara teşekkür ediyoruz. Öncelikle, Dublin Teknoloji Üniversitesi akademisyenlerine, başta önceki Bölgesel İletişim Danışmanı Lynn Geldof, bugünkü Bölgesel İletişim Danışmanı John Budd, İletişim Sorumlusu Mervin Fletcher ve Ekaterina Zimianina olmak üzere UNICEF ODA/BDT Bölge Ofisi’ne teşekkür borçluyuz. Ayrıca, UNICEF Türkiye Ofisi’nden İletişim Sorumlusu Sema Hosta’ya, İletişim Yardımcısı Emel Işıl Özdora’ya ve önceki İletişim Yardımcısı Şehnaz Tanılkan’a da ders programının hazırlanmasındaki çabaları ve sağladıkları eşgüdüm için teşekkürlerimizi iletiyoruz.

İletişim Fakültelerinden dekanlara ve öğretim üyelerine, dersi vermelerinin yanında Ders Programını Türkiye'ye uyarlamada sergiledikleri değerli çalışmalarından dolayı teşekkür borçluyuz. Dr. Esra Arcan, Yard. Doç. Dr. Hakan Ergül, Prof. Dr. Haluk Geray, Doçent Dr. İncilay Cangöz, Prof. Dr. Korkmaz Alemdar, Doçent Dr. Melis Oktuğ, Prof. Dr. Mine Gencil Bek, Prof. Dr. Özden Çankaya, Doçent Dr. Ruhdan Uzun, Doçent Dr. Tuba Hasdemir, Öğr. Gör. Ayşe Beyazova, Öğr. Gör. Zeynep Kılıç, Prof. Dr. M. Tamer İnal, Prof. Dr. Dilruba Çatalbaş, Prof. Dr. Naci Bostancı, Prof. Dr. Eser Köker ve Prof. Dr. Nejdet Atabek, zaman ve emek harcamalarıyla bu dersin Türkiye'deki iletişim ve gazetecilik öğrencilerine verilmesini sağlamışlardır.

Sayılanlar arasında, ders programının son haline getirilmesi için ayırdıkları zaman ve emekleri için Doç. Dr. İncilay Cangöz, Prof. Dr. Mine Gencil Bek ve Sema Hosta'yı özel olarak anıyoruz. Ders programının Türkiye'deki Hukuk Sistemi ve Çocuk Hakları başlıklı bölümüne yaptığı katkı dolayısıyla tanınmış çocuk hakları savunmanı avukat Seda Akço'ya ve Dr. Kıvılcım Turanlı'ya özel teşekkür borçluyuz.

UNICEF-Türkiye olarak, bu değerli ekibin çalışmalarıyla çocuk haklarının yerleşiklik kazanmasında yeni bir kapı açtığımız için gururlu ve mutluyuz. Coşkumuzu sizin de paylaşacağınızı, ders programını diğer fakültelere ve sınırlar ötesine yaygınlaştıracığınızı umuyoruz.

 Dr. Ayman Abulaban

UNICEF Türkiye Temsilcisi

GİRİŞ

ÇOCUK HAKLARI VE GAZETECİLİK UYGULAMALARI-HAK TEMELLİ BİR PERSPEKTİF

Giriş

Bu kitap, iletişim fakülteleri, gazetecilik bölümleri veya gazetecilik yapmak isteyenler için hazırlanmıştır; ele alınan konular ise çocuk hakları, medyada çocukların temsili ve katılımlarıyla ilgilidir.

Kitabın amacı geleceğin medya çalışanlarına, çocuk haklarının farkında ve bu ilkelere saygılı; sorumluluk sahibi, çocuk hakları için kamuoyunu yönlendirme ve bilgilendirme duyarlılığına sahip bilgi ve becerileriyle donatılmış profesyonellerin yetişmesine yardımcı olacak kavramları ve literatürü sunmaktır.

Kitapta Benimsenen Yaklaşım

İnsan Hakları Eğitim Derneği (Human Rights Education Associations-HREA), insan hakları eğitiminde üç temel modeli kapsayan bir öğrenme piramidi geliştirmiştir. Piramidin tabanında, “değerler ve farkındalık”; ortasında, “hesap verebilirlik”; tepesinde ise “dönüşümsel model” yer alır.

1. Model – Değerler ve Farkındalık

Odak noktası insan hakları eğitimi olan değerler ve farkındalık modeli, insan hakları konusunda temel eğitimi gerçekleştirmeyi hedefler. Modelin amacı, “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde ve diğer kilit belgelerde ortaya konan normlar paralelinde bir farkındalık ve bunlara bağlılık yaratarak insan haklarına saygı duyan bir dünyanın yolunu açmaktır.”¹

Değerler ve farkındalık modeline ilişkin uygulama örnekleri arasında, kamuoyunda farkındalık yaratma kampanyaları, gençlik programları, okul ve üniversite programları sayılabilir.

2. Model – Hesap Verilebilirlik/Saydamlık

Bu modelde, katılımcıların insan hakları meselelerinde kavrayış sahibi olmaları amaçlanır. Ayrıca, insan haklarının korunmasıyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilenmeleri beklenir. Model, insan haklarını koruma ve savunma becerilerinin geliştirilmesi kadar insan hakları hukukuna ilişkin kavrayışı da derinleştirmeye çalışır. İnsan hakları savunucuları veya insan hakları ihlallerini belgelemekle sorumlu kişiler için oluşturulan eğitim programları hesap verebilirlik modeline örnek gösterilebilir.

3. Model – Dönüşümsellik/Geçişlilik

Bu model, insan hakları ihlallerinin tanığı veya mağduru olan kişilerin güçlendirilmesi için çalışır. Bu tür bir insan hakları eğitimi, tek tek bireyleri veya toplumları hedef alabilir. Dönüşümsel modelin amacı, katılımcıların

¹ Felisa Tibbitts, İnsan Hakları Eğitimi için Gelişen Modeller, Uluslararası Eğitim Gözden Geçirmesi – İnsan

kendilerini ve içinde yaşadıkları toplumları, insan hakları ihlallerinden korumalarını sağlamaktır. Mülteci kamplarında uygulanan programlarla aile içi istismar mağdurlarına uygulanan destek grubu programları bu modele örnek gösterilebilir.

Bu kitabın amacı geleceğin gazetecilerine, çocuk hakları konusunda sorumlu haber yapma becerilerini geliştirmeleri için gereken bilgiyi verme olduğundan, özellikle çocuk haklarına odaklı değerler ve farkındalık modeli kullanılacaktır. Kitabın amacı, insan hakları savunucuları yaratmak değil; çocuklar ve hakları konusunda sorumlu habercilik için bir temel oluşturmaktır.

Bu kitap tamamlandığında, özellikle BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında çocuk haklarını anlayabileceksiniz. Aynı zamanda, çocukların mağduriyetini konu edinen haberleri, insan hakları veya “hak temelli” bir perspektiften eleştirel bir duruşla değerlendirebileceksiniz. Çocuklarla ilgili haberciliğe rehberlik edecek ilkeler ve çalışma kuralları konusunda bilinçlenecek ve kendi uygulamalarınızda hak temelli bir perspektiften mesleki kararlar verebileceksiniz. En önemlisi, öğrendiklerinizi gelecekteki gazetecilik ve muhabirlik kariyerinizde uygulayabilmeniz; adil, doğru ve çocuk haklarına saygılı haberler yapabileceğinizdir.

Kitabın Organizasyonu

Kitap, iki ana bölümden oluşmaktadır.

“Çocuk Haklarına Giriş” başlıklı I. bölüm, hakları anlamının neden bu kadar önemli olduğu konusunda arka plan bilgisi vermekte ve çocuklarla ilgili haberlerde ortaya çıkan iyi uygulamaların yanı sıra, sorunları ve zorlukları ele almaktadır.

“Çocuk Hakları ve Profesyonel Gazetecilik Uygulamaları” başlıklı II. bölüm, profesyonel muhabirlik uygulamalarını çocuk hakları perspektifinden ele almakta ve muhabirlerin çalışmalarını hangi politika ve bağlamlara uygun olarak geliştirmesi gerektiği üzerinde durmaktadır.

Burada verilen bilgiler, daha ayrıntılı okuma için sunulan destekleyici kaynaklar ve önerilerle birlikte okunmalıdır. Bu kitapta öğrendiklerinizin, özellikle çocukların haberin merkezi olduğu durumlar başta olmak üzere, her tür habercilik için bir temel ve referans noktası sağlayacağını umuyoruz.

BÖLÜM I

ÇOCUK HAKLARINA GİRİŞ

1.1 ÇOCUK HAKLARI KAVRAMINA GİRİŞ

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANAHTAR KONULAR

- ▶ *İnsan Hakları nedir?*
- ▶ *Doğal haklarla insan hakları arasındaki fark nedir?*
- ▶ *İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi*
- ▶ *İnsan Haklarını Savunmak*

1.1.1 İnsan Hakları ve Doğal Haklar

İnsan hakları, coğrafi konum, etnik kimlik, din, milliyet veya toplumsal cinsiyet gibi etmenler ne olursa olsun, insanların insan olmalarından kaynaklanan evrensel haklardır.

İnsan hakları, olmaması durumunda bireylerin onurlu bir yaşam sürdüremeyeceği temel standartlardır.

İnsan hakları **evrensel** ve **devredilemez** haklardır: Bunun anlamı ise yeryüzünün tüm bölgelerinde yaşayan bütün insanlar bu haklara sahiptir. Nasıl ki bir insan varlığı olmaktan feragat edilemiyorsa insan hakları da ortadan kalkmaz ve devredilemez.

İnsan hakları **bölünmez** haklardır: “Daha az önemli olduğu” ya da “temel olmadığı” gibi gerekçelerle insan hakları inkar edilemez.

İnsan hakları **birbirine bağlıdır ve birbirleriyle ilişkilidir**: bütün insan hakları tamamlayıcı bir çerçevenin parçalarıdır. Örneğin, sizin yönetime katılma yetiniz, kendinizi ifade etme hakkınız, eğitim alma hakkınız ve hatta yaşamınızı sürdürme hakkınızdan doğrudan etkilenir.

İnsan hakları **katılımcı** ve **kapsayıcıdır**: Herkes sivil, ekonomik, politik ve kültürel gelişmelere aktif, özgür ve anlamlı şekilde katılma veya destekleme hakkına sahiptir.

İnsan hakları **eşitlik** ve **ayırım-gözetmeme** ilkelerini şekillendirir: Herkes bir insan varlığı olarak ve insan olma haysiyetiyle eşittir. Dolayısıyla her birey herhangi bir dışlamaya veya ayrımcılığa maruz kalmaksızın yaşama hakkına sahiptir.

İnsan hakları **saydamlık/hesap verilebilirlik** ve **hukukun üstünlüğüne** saygıyı şekillendirir: Ulus devletler ve diğer yetkili makamlar insan hakları kanunlarındaki standartlara ve yasalarla belirlenen normlara uymak zorundadır. Bunun uygulamasında başarısız olduğunda insanlar mahkemeler veya buna benzer yasal kurumlar aracılığıyla hak ihlalinin tamir edilmesi arayışı hakkına sahiptir.

İnsan hakları fikri, doğal haklar felsefi fikrinden ortaya çıkmıştır; bazı insanlar bu ikisi arasında bir ayırım

yapmaz ve her ikisini de aynı şeyin farklı adlandırmaları olarak görürler. Bazıları ise, doğal haklarla geleneksel olarak ilişkilendirilmiş bazı özelliklerin insan haklarıyla ilişkilendirilmemesi için iki terimi birbirinden ayrı tutarlar.

DOĞAL HAKLAR NEDİR?

Doğal haklar, insanların doğasında var olduğu düşünülen, insan hareket veya inançlarına bağlı olmayan evrensel haklardır. Bir birey, topluma bazı temel haklarla girer ve hiç bir devlet bu hakları reddedemez.

Doğal hakların en eski ifadelerine, bundan üç bin yıl önce yazılan Hindu Veda, Agama ve Upanişad metinlerinde rastlayabiliriz. O günlerden bu yana doğal haklar, dünyanın belli başlı dinlerinin temeli olan metinlerde önemli bir kavram olagelmıştır. İncil, Tevrat ve Kuran, insanların eşitliğini, insan onurunu ve sorumluluğunu öğreten metinlerdir.

Doğal haklara ilişkin bir teori, Aydınlanma döneminde kralların ilahi hakları olduğu görüşüne karşı geliştirilen doğal hukuk teorisinden geliştirilmiştir ve liberalizm için ahlaki bir gerekçe sağlamıştır.

Özellikle 17. yüzyılda bireycilik fikrinin yaygınlaşmasıyla birlikte, bireylerin doğal varlıklar olmalarından dolayı hiç kimse ya da hiç bir toplum tarafından ihlal edilmemesi gereken hakları olduğu gerçeğini vurgulamak için, doğal hukuk doktrinleri değişikliğe uğratılmıştır.

Bu doktrinin belki de en ünlü ifadelerine John Locke'un (1632-1704) eserlerinde rastlamak mümkündür. Locke, insanların doğaları gereği akıl sahibi ve iyi olduklarını varsaymış ve siyasi topluma da toplumun daha erken dönemlerinde sahip olunan hakları taşıdıklarını söylemiştir. Bu hakların önde gelenleri, ibadet özgürlüğü, kendi yönetimlerinde söz sahibi olma hakkı ve mal sahibi olma hakkıdır.

Doğal hak kavramı hukuki hak kavramıyla karşılaştırılabilir: bir doğal hak, devlet veya toplum tarafından bir bütün olarak uygulanmıyorsa bile var olduğu iddia edilen bir haktır; öte yandan bir hukuki hak, üyelerinin menfaati için bir devlet veya toplum tarafından özellikle yaratılan bir haktır.

İnsan haklarının varlığı, geçerliliği ve içeriği felsefede ve siyaset biliminde hâlâ tartışma konusudur. Örneğin uluslararası insan hakları standartları ve düzenlemeleri çok fazla batılı olmakla, sivil ve politik haklara çok fazla odaklanarak ekonomik ve sosyal hakları ihmal etmekle eleştirilmektedir.

Bununla birlikte hukuki olarak insan hakları, uluslararası hukuk ve sözleşmelerde ve pek çok devletin kendi iç hukukunda tanımlanmaktadır. Bir ülkede yasal olan bir hakkın başka bir ülkede hiçbir yasal bir tabanı bulunmayabilir. Ancak, çoğu kişi için insan hakları doktrini hukukun ötesine geçmekte ve çağdaş toplumsal düzen için bir ahlaki temel oluşturmaktadır. Onlar için insan hakları demokratik ideallerdir.

Hepimizin haklara ihtiyacı vardır. Haklar, bizim hayatta kalmamızı ve gelişmemizi güvence altına alır; fiziksel veya psikolojik istismardan korunmamıza yardımcı olur. Haklar aynı zamanda, bizi etkileyen konulara dâhil olma fırsatının verilmesiyle ilgilidir. Haklar, herkesin eşit ve adil bir muamele görmesini sağlar. İnsan hakları savunuculuğu yapmak, *bütün* insanların haklarına saygı gösterilmesini ve haklarının korunmasını talep etmektir. Ancak haklarla birlikte sorumluluklar gelir ve hepimiz sadece kendi haklarımıza saygı gösterilmesini talep etmekle kalmamalı, başka insanların da insan haklarına saygı göstermeliyiz.

1.1.2 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

1945 yılında, dünya 30 yıldan daha kısa bir süre içinde ikinci bir dünya savaşından yeni çıkmıştı. İkinci Dünya Savaşında azınlık gruplarına ve savaş esirlerine yapılan yoğun eziyetler, barış, refah ve insan haklarının korunması amacıyla, dünya liderlerini Birleşmiş Milletleri kurmaya sevk etmiştir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 10 Aralık 1948 tarihinde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini (İHEB) kabul ve beyan etmiştir. Ayrıca, insanlık ailesinin tüm üyelerinin “doğasında var olan onuru”, “eşit ve vazgeçilmez hakları” tanımıştır. “İnsan haklarının hiçe sayılmasının ve hor görülmesinin zalimane eylemlerle sonuçlandığını” belirtmiş; “dehşetten ve yoksulluktan kurtulmuş insanların, içinde söz ve inanç özgürlüklerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının en yüce amaç” olduğunu ifade etmiştir.

Beyanname, Birleşmiş Milletlerin bütün insanlara temin edilen haklarla ilgili görüşlerini özetleyen 30 maddeden oluşmaktadır. Beyannameyi hazırlayan İnsan Hakları Komisyonunun bir üyesi olan Eleanor Roosevelt şöyle demiştir: “Bu bir antlaşma değil, (gelecekte, belki de) uluslararası Magna Carta haline gelebilir.” 5 Ekim 1995 tarihinde ise Papa II. John Paul, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini “günümüzde insan vicdanının en yüce ifadesi” olarak tanımlamıştır.

Ancak, Birleşmiş Milletler ABD Büyükelçisi Jeane Kirkpatrick, beyanname için “Noel Babaya Mektup” ifadesini kullanmış ve “Yazarlarının akıl ve iştahı dışında hiç bir sınırlamaya tabi olmayan bu ‘haklar’, ne doğa, ne deneyim ne de olasılıklardan ilham almıştır” ifadesini kullanmıştır.² Beyannamenin en önemli maddeleri arasında şunlar sayılabilir:

- ▶ **Madde 1: Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.**
- ▶ **Madde 3: Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.**
- ▶ **Madde 5: Bireylerin işkence ve zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranış veya cezaya maruz kalmama hakkı vardır.**
- ▶ **Madde 18: Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü.**
- ▶ **Madde 19: İfade ve kanaat özgürlüğü.**
- ▶ **Madde 26: Eğitim hakkı.**

İHEB'nin kabul edilmesini takiben, BM Genel Kurulu bütün üye devletlere, ülke veya topraklarının siyasi statüsüne dayalı herhangi bir ayırım olmaksızın, beyannamenin metninin basılması ve tanıtılması – dağıtılması, sergilenmesi, okullarda ve diğer eğitim kurumlarında okunması ve açıklanması- için çağrıda bulunmuştur. Guinness Dünya Rekorlar kitabı İHEB'nin dünyada en çok dile çevrilen belge olarak tanımlar. Beyanname, 321 dil ve lehçeye çevrilmiştir (2004 itibarıyla).

İHEB'nin yayınlanmasının ardından, insan haklarının desteklenmesi ve korunması amacıyla çeşitli önemli antlaşmalar kabul edilmiştir. 1966 yılında, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (UMSHS) ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (UESKHS) Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiştir. Bu antlaşmalar, İHEB'nde özetlenen hakların, sözleşmeyi imzalayan bütün devletler için bağlayıcı olmasını sağlamıştır. İnsan haklarının gelişimindeki diğer önemli adımlar arasında, savaş kurallarıyla ilgili Cenevre Sözleşmesi ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme yer alır.

İnsan haklarının hâlâ evrim geçiriyor olduğunu unutmamak gerekir. Son yıllarda, örneğin, çevre kampanyaları yürütenler insan haklarının genişletilerek evrensel su hakkı ve diğer çevre haklarının da dâhil edilmesini talep etmektedirler.

1.1.3 Hakların Savunulması

20. Yüzyıl boyunca birçok grup ve hareket, insan hakları için derin toplumsal değişimler yaratmayı başarmıştır. Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da, sendikalar işçilere grev hakkı tanıyan, asgari çalışma koşullarını belirleyen ve çocuk işçiliğini yasaklayan ya da düzenleyen kanunların çıkarılmasına önyak

² Konferans metni: Establishing a Viable Human Rights Policy (Yaşayabilir bir İnsan Hakları Politikası Oluşturmak, 1981).

olmuşlardır. Kadın hakları hareketi birçok kadın için oy verme hakkını getirmiştir. Ulusal özgürlük hareketleri, birçok ülkede sömürgeci güçleri ülkeden çıkarmıştır. Bunlar arasında en etkili olanlardan biri, Mahatma Gandhi'ni ülkesi Hindistan'ı İngiliz yönetiminden kurtarmak için başlattığı hareket olmuştur. Uzun süre baskı altında yaşayan ırksal ve dini azınlıkların hareketleri dünyanın pek çok yerinde başarıya ulaşmıştır. Bunlar arasında, Birleşik Devletlerde kadın ve azınlık hakları için mücadele eden medeni haklar hareketi ve daha yakın zamanda ortaya çıkan kimlik-siyaset hareketleri yer almaktadır.

İHEB'ne göre, temel insan haklarının ihlal edildiği bazı durumlar şunlardır:

- ▶ **Madde 2 ve 6: Bir ırk, inanç ya da grup “insan” olarak tanınmadığında.**
- ▶ **Madde 2: Kadın ve erkeklere eşit muamele edilmediğinde.**
- ▶ **Madde 2: Farklı ırksal veya dini gruplar eşit muamele görmediğinde.**
- ▶ **Madde 3: Kişinin yaşamı, özgürlüğü veya güvenliği tehdit edildiğinde.**
- ▶ **Madde 4: Bir insan satıldığında veya köle olarak kullanıldığında.**
- ▶ **Madde 8: İstismar mağdurlarına etkin bir adli çare sunulmadığında.**
- ▶ **Madde 11: Cezalar keyfi veya tek taraflı bir şekilde, uygun ve adil bir yargılama yapılmadan verildiğinde.**
- ▶ **Madde 12: Devletin görevlileri insanın kişisel veya özel yaşamına keyfi bir şekilde müdahale ettiğinde.**
- ▶ **Madde 13: Vatandaşların ülkelerinden ayrılmaları ya da ülkelerine dönmeleri yasaklandığında.**
- ▶ **Madde 18 ve 19: İfade veya din özgürlüğü engellendiğinde.**
- ▶ **Madde 23: Sendikaya üye olma hakkı engellendiğinde.**
- ▶ **Madde 26: Eğitim hakkı engellendiğinde.**

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve betimlediği dünya görüşü, her türlü insan hakkını destekleyen ve bu hakların ihlal edilmesine karşı kampanya yürüten Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch) gibi uluslararası kuruluşların temelini oluşturmaktadır. Bu örgütler, her ülkenin insan hakları performansıyla ilgili yıllık raporlar hazırlar.

Uluslararası Af Örgütüne göre, önemli insan hakları ihlallerinde bulunmayan çok az sayıda ülke vardır. 2007 insan hakları raporunda, 57 ülkenin, vicdan özgürlüğünü kullanmaktan mahkûm olan kişileri bulundurduğu belgelenmiştir ve 102 ülkede polis, ordu veya güvenlik personelinin işlediği iddia edilen işkence veya kötü muamele vakası tespit edilmiştir.

Bazıları, insan hakları ihlallerinin demokrasilerden çok diktatörlüklerde meydana geldiğine, çünkü ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünün devletin ihlallerini ortaya çıkardığına inanmaktadır. Ancak, ihlaller demokrasilerde de vardır. Örneğin, Macpherson raporu, İngiliz polisinin Stephen Lawrence adlı siyahi bir gence karşı kurumsal olarak ırkçı davrandığını tespit etmiştir. Ayrıca, Uluslararası Af Örgütü, hazırladığı bir dizi raporda, ABD tarafından kullanılan Guantanamo Körfezi gözaltı kampının “bir insan hakları skandalı” olduğunu ifade etmiştir.

Ülke içinde insan haklarının korunması, desteklenmesi veya izlenmesi amacıyla ulusal insan hakları kurumları oluşturulan 90'ın üzerinde ülke vardır.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Ülkenizde temel bir insan hakkı olarak eğitim hakkının kullanılmasını değerlendirin; kız çocukları ile erkek çocuklarının bu hakkın kullanılmasındaki konumlarını ve olası önerileri tartışın.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Sencer, Muzaffer (1986). İnsan Hakları Ana Kuruluşlar ve Belgeler, Ankara: TODAİE

Sencer, Muzaffer (1988). Belgelerle İnsan Hakları, İstanbul: Beta

Gülmez, Mesut (2001). İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Ankara: TODAİE

Gemalmaz, Mehmet Semih (2003). İnsan Hakları Belgeleri Cilt 1, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Kapani, Münci (1993). Kamu Hürriyetleri, Ankara: Yetkin

Akıllıoğlu, Tekin (2002). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Ankara: İmaj

İNTERNET ADRESLERİ

İnsan Hakları Başkanlığı: www.ihb.gov.tr

İnsan Hakları Bilgi Bankası: www.inhak-bb.adalet.gov.tr

İnsan Hakları Derneği: www.ihd.org.tr

Uluslararası Af Örgütü: www.amnesty.org.tr

<http://www1.umn.edu/humanrts/edumat/background.shtm>

National Human Rights Institutions Forum: <http://www.nhri.net/>

Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/>

Office of the High Commissioner for Human Rights: <http://www.ohchr.org>

1.2 ÇOCUK HAKLARI

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA NOKTALAR

- ▶ *Neden çocuk hakları?*
- ▶ *BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*
- ▶ *Çocuk Hakları Komitesi*

“Çocuk Hakları”, 18 yaş altındaki bireylerin haklarıdır. Çocukluk, insan yaşamında özel bir süreç olduğu için çocuklar ve gençler için ayrı bir dizi hak geliştirilmiştir. Bu dönem, bireylerin büyüdüğü ve öğrendiği bir süreçtir. Aynı zamanda, çocuklara bakılması ve korunması için başkalarına ihtiyaç duydukları gibi eğlenceli de geçmesi gereken bir dönemdir.

1989 yılında, Birleşmiş Milletler, çocukların kendilerine özgü özel bir sözleşmeye ihtiyaç olduğuna karar vermiştir. Çocuklar ve gençler için bu haklar dizisi Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) olarak adlandırılmıştır. Sözleşmeye göre, 18 yaşın altındaki insanlar ırk, din, cinsiyet veya yetenek farkı gözetmeksizin, düşünceleri veya söyledikleri her ne olursa olsun ve nasıl bir aileden gelirlirse gelsinler bu haklara sahip olduğudur.

Çocuk hakları neden ayrı bir insan hakları sözleşmesiyle düzenlenmiştir?

Çocuklar bireydir: Çocuklar ne ailenin ne de devletin malıdır. Sadece büyüme aşamasındaki insanlar da değildir; insanlık ailesinin üyeleri olarak eşit bir statüye sahiptirler.

Çocuklar hayata tamamen bağımlı varlıklar olarak başlar: Bağımsızlığa doğru büyüyerek yol alırken, beslenmek ve rehberlik için yetişkinlere güvenmeleri gerekmektedir. Çocuklar, ideal olarak, içinde buldukları ailenin yetişkinlerinden beslenir; ancak birincil bakımı sağlayıcılar olarak aileler çocukların ihtiyaçlarına cevap veremediğinde, boşluğu doldurma görevi topluma aittir.

Çocuklar özellikle istismar ve sömürüye karşı savunmasızdırlar: Çocuklar fiziksel olarak yetişkinlere göre daha hassastır. Ayrıca, olumsuz deneyimlere karşı duygusal olarak daha hassastırlar. Fiziksel veya zihinsel istismar çocukta ömür boyu geçmeyecek yaralara neden olabilir. Dünyanın pek çok yerinde, çocuklar işçi ya da çocuk askerler olarak sömürülmektedir.

Devletin eylemleri veya eylemsizliği çocukları toplumdaki bütün diğer gruplardan daha fazla etkilemektedir: Devlet politikasının hemen bütün alanları (örneğin, eğitim veya halk sağlığı) bir dereceye kadar çocukları da etkilemektedir. Çocukları dikkate almayan dar görüşlü politika geliştirme toplumun tüm bireylerinin geleceğine zarar vermektedir.

Siyasi süreçte çocukların görüşleri nadiren dinlenir veya dikkate alınır: Çocuklar genellikle oy kullanmazlar veya siyasi sürece katılmazlar. Evde, okulda, yerel topluluklarda ve hatta yönetimlerde görüşleriyle özel olarak ilgilenilmediğinde, çocukları şu anda etkileyen veya gelecekte etkileyecek olan birçok önemli konudaki fikirleri dikkate alınmamış olur.

Toplumdaki birçok değişikliğin çocuklar üzerinde orantısız ve genellikle olumsuz bir etkisi vardır: Birçok ülkede aile yapısının dönüşüm geçirmesi, küreselleşme, istihdam modellerinin değişmesi ve azalan toplumsal refah çocuklar üzerinde önemli etkiler yaratır. Bu değişimlerin etkisi özellikle silahlı çatışma ve diğer olağanüstü durumlarda yıkıcı olabilir.

Çocuğun sağlıklı gelişimi her toplumun gelecekteki refahı için gereklidir: Hâlâ gelişmekte

olduklarından çocuklar yoksulluk, yetersiz sağlık hizmetleri, kötü beslenme, sağlıklı suyun olmayışı, kötü konut ve çevre kirliliği gibi olumsuz yaşam koşullarına karşı yetişkinlere göre çok daha hassastır. Hastalık, kötü beslenme ve yoksulluğun etkisi, çocukların geleceğini dolayısıyla da içinde yaşadıkları toplumların geleceğini tehdit etmektedir.

Bir toplumun çocuklarını ihmal etmesinin maliyeti çok büyüktür: Toplumsal araştırmalar, çocukların en erken deneyimlerinin gelecekteki gelişimlerini ciddi derecede etkilediğini göstermektedir. Gelişimlerinin seyri, yaşamları boyunca topluma yapacakları katkıyı veya getirecekleri maliyeti belirlemektedir.

1.2.1 Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

20 Kasım 1989'da, Birleşmiş Milletler, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (ÇHS) kabul etmiştir. Bu sözleşme şu anda devletlerin imzaladığı ve onayladıktan sonra yasal olarak uymaları gereken uluslararası bir antlaşmadır. İnsan haklarının her alanını bir araya getiren ilk bağlayıcı uluslararası yasal belgedir. Somali ve Amerika Birleşik Devletleri dışında bütün ülkeler bu sözleşmeyi onaylamışlardır. Tanınan bir devlet olmadığı için Somali sözleşmenin onaylanması aşamasına geçememiştir. Amerika Birleşik Devletleri ise sözleşmeye imza koyarak onaylayacağına dair niyetini ifade etmiş, ancak henüz onaylamamıştır.

Türkiye sözleşmeyi 14 Eylül 1990'da imzalamış ve Ocak 1995 yılında da onaylamıştır. Türkiye sözleşmeyi imzası sırasındaki çekince bildiriminde, sözleşmenin 17, 29 ve 30. maddelerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşmasının ifade ve ruhuna uygun olarak yorumlayıp, uygulama hakkını saklı tuttuğunu ifade etmiştir. Çekince sürülen bu maddeler ise, "etnik azınlık" ve "yerli halk"dan olan çocukların konuşma dillerini, televizyon ve radyo gibi kitle iletişimi araçları ile okullarda kullanmalarını içermektedir.

Sözleşmeye göre, çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hakları vardır: yaşama, korunma, sağlık hizmetleri, gıda ve su. Ayrıca, tam potansiyellerine erişmelerine yardımcı olacak fırsatlara erişme hakları da vardır: eğitim, oyun, spor, görüşlerini ifade etme özgürlüğü ve kendilerini ilgilendiren konularda kararlara katılma hakkı.

Sözleşme, bütün çocukların aynı haklara sahip olduğunu ve bütün hakların birbirine bağlı ve eşit derecede önemli olduğunu vurgular. Ayrıca, çocukların başkalarının haklarına –özellikle anne babalarının haklarına– saygı gösterme sorumlulukları olduğuna işaret eder.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, her biri ayrı bir hakkı özetleyen 54 maddeden oluşur. Haklar dört gruba ayrılmıştır: hayatta kalma, korunma, gelişme ve katılma.

Hayatta kalma hakkı çocuğun yaşam hakkını ve var olmak için gereken temel ihtiyaçlarını vurgular. Bunlar arasında beslenme, barınma, yeterli bir yaşam standartı ve sağlık hizmetlerine erişim yer almaktadır.

Gelişme hakkı çocukların tam potansiyellerine erişebilmeleri için neye ihtiyaç duyduklarını özetler; örneğin, eğitim, dinlenme, kültürel faaliyetler, bilgiye erişim, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü gibi.

Korunma hakkı çocukların her türlü istismar, ihmal ve sömürüden korunmalarını gerektirir. Mülteci çocuklar için özel koruma, çalışan çocuklar için güvenceler, herhangi bir istismar veya sömürüye maruz kalmış çocukların korunması ve rehabilitasyonu gibi konuları ele almaktadır.

Katılım hakkı çocukların toplumlarında ve topluluklarda aktif bir rol oynayabilmeleri gerektiğini kabul eder. Bu haklar görüşlerini ifade etme ve yaşamlarını etkileyen konularda söz sahibi olma haklarını da kapsar. Yetenekleri geliştikçe, sorumluluk sahibi yetişkinliğe hazırlanmaları amacıyla, çocuklara daha çok katılma fırsatının verilmesi gerekir.

Sözleşmenin maddi hakları düzenleyen 41. maddesinden dördüne özel bir vurgu yapılmıştır, çünkü bunlar sözleşmedeki diğer bütün hakların uygulanması için temel oluştururlar. Sözleşmenin "genel ilkeleri" olarak

bilinen bu maddeler şöyledir:

- ▶ **Madde 2: Sözleşmenin güvence altına aldığı bütün hakların herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bütün çocukları kapsamı gerekir.**
- ▶ **Madde 3: Çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararı temel düşünce olmalıdır.**
- ▶ **Madde 6: Her çocuğun yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı vardır.**
- ▶ **Madde 12: Kendini ilgilendiren her konuda çocuğun görüşünün dinlenmesi ve dikkate alınması gerekir.**

Son yıllarda Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek iki İhtiyari Protokol oluşturulmuştur:

- ▶ Çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi ile ilgili İhtiyari Protokol, 25 Mayıs 2000 tarihinde kabul edilmiştir
- ▶ Çocukların silahlı çatışmalara katılmaları ile ilgili İhtiyari Protokol, 25 Mayıs 2000 tarihinde kabul edilmiştir

Sözleşme, çocuk ve çocuklukla ilgili yeni bir vizyonu yansıtmaktadır. Çocuklar, ne anne babalarının malı ne de merhamet edilmesi gereken aciz objelerdir. Onlar insandır ve kendi haklarının öznelidir. Sözleşme, çocuğu güçlü, yeterli bir birey ve yaşıyla gelişim evresine uygun hak ve sorumlulukları olan bir aile ve toplum üyesi olarak görür. Çocukların haklarını bu şekilde tanıyan sözleşme, bir bütün olarak sağlam bir şekilde çocuğa odaklanır.

1.2.2 Çocuk Hakları Komitesi

Sözleşmeyi onaylayan devletler, devletlerin sözleşmeyi nasıl uyguladıklarını izlemekle görevli uzmanlardan oluşan Çocuk Hakları Komitesine (ÇHK) düzenli rapor sunmak zorundadır. Bu raporlar, çocukların söz konusu ülkedeki durumlarını ve devletlerin hakları gerçekleştirmek için aldığı önlemleri özetlemektedir. Devletlerin hazırladığı raporlara ilişkin verdiği görüşlerde ÇHK, devletlerin politikalarını oluştururken sözleşmeyi bir rehber olarak kullanmalarını öngörür. İnsan haklarını korumak, doğası gereği sonu olmayan bir süreç olduğundan, her zaman gelişmeye yer vardır.

Çocuklar için bir haklar bütününün oluşturulması ile çocuk haklarının gerçekten ne anlama geldiği ve en iyi nasıl uygulanabileceği sorusu tartışılmaya devam etmektedir. Çocuk haklarının savunulması, bir ölçüde çocukların hassasiyetinin ve dolayısıyla özel koruma ihtiyaçlarının farkına varılmış olması, onların yetişkinler dünyasında alınan kararlar sonucunda acı çekmelerini önlemediği kabulüne dayanır. Çocukların durumuna merhamet duyulması, onların genellikle kolektif olarak algılanmalarına ve kendi güçleri ve yetenekleri, ihtiyaçları ve hakları olan bireyler yerine sadaka verilmesi gereken nesnelere muamele görmelerine neden olmuştur.

Bunun sonucunda, çocuklara ilişkin meseleler genellikle siyaset dışı kabul edilmiş ve gündeme alınmamıştır. Çocuğun haklarıyla ilgili temel ilke, toplumun çocukların temel ihtiyaçlarını karşılama ve çocukların kişiliklerinin, yeteneklerinin ve yetilerinin gelişmesine destek verme sorumluluğunun olduğudur.

Çocuk haklarıyla ilgili bir sözleşmenin oluşturulması, haklarla ilgili bilinç ne kadar yüksekse, onları güvence altına alma ihtimalinin de o kadar yüksek olduğu yolundaki genel kabul gören bir kuralı yansıtır. Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocuğun insan hakları açık, tutarlı ve kapsamlı hale gelmiştir. Çocuk haklarının bu şekilde tanımlanması onlara saygı gösterilmesinin ön koşuludur.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Türkiye’de ÇHS imzalanmasının ardından toplumsal yaşamda çocuk haklarına değin ne tür olumlu gelişmelerin olduğunu ve daha hangi gelişmelere ihtiyaç duyulduğunu araştırarak arkadaşlarınızla tartışınız.

OKUMA LİSTESİ VE KAYNAKLAR

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, (2001). Ankara: Ankara Barosu Yayınları

UNICEF: Çocuk Hakları Sözleşmesi: http://www.unicef.org/crc/index_index.html

Çocuk Hakları Komitesi: *Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, (2001)*. Ankara: Ankara Barosu Yayınları

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>

Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN) - Çocuk Hakları Sözleşmesi:

<http://www.crin.com/resources/treaties/CRC.asp?catName=International+Treaties&flag=legal&ID=6>

Çocuk Hakları Birliği (Children’s Rights Alliance) - Çocuk Hakları Sözleşmesi:

<http://www.childrensrights.ie/convention.php>

<http://www.turkhukuk sitesi.com>

1.3 TÜRKİYE’NİN HUKUK SİSTEMİNDE ÇOCUK HAKLARI

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANAHTAR KONULAR

- ▶ *Türkiye’nin Kamu Hukuku’nda çocuklar*
- ▶ *Çocuk Koruma Kanunu ve çocuk hakları*
- ▶ *Belediye kanunu ve çocuklar*
- ▶ *Özel hukuk alanında çocuk hakları*

Gazetecilerin, çocuklarla ilgili haber yazarken, röportaj yaparken, fotoğraf ve film çekerken onlarla ilgili düzenlemeleri bilmelerinde yarar vardır. Çocukların hakları kamu hukukunda ve özel hukukta yer alan çeşitli yasalarda ayrı ayrı belirtilmiştir. Çocuğun devlet ve devlet kurumlarıyla olan ilişkilerinde sahip oldukları haklar ve aile ilişkilerindeki hakları çeşitli yasa ve yönetmeliklerde belirtilmiştir.

1.3.1 Kamu Hukukunda Çocuk Hakları

Türkiye’deki Hukuk Sisteminde Kime Çocuk Denir?

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 6/b maddesine göre, “henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” çocuktur. 18 yaşını doldurmamış kişiler, Türkiye’deki hukuk düzeninde çocukların sahip olduğu haklardan yararlanırlar.

Türk Ceza Kanunu’nda Çocuklarla İlgili Düzenlemeler

Çocuklar, kimi zaman kasıtlı olarak, kimi zaman da rastlantılarla ve bir suç işleme niyeti olmamasına karşın bir suça karışırlar.

TCK. yaş küçüklüğünü, çocuğun cezalandırılmasını engellemek amacıyla bir sınır olarak koymuştur. 31. Maddesinde; bir fiil işlediği sırada 12 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında ceza kovuşturması yapılamaz, ancak, bu çocuklara özgü güvenlik önlemleri uygulanabilir. (m.31)

Belli yaş sınırları, ceza kanununda çocuklar için önem taşımaktadır. Suç sayılan bir fiili işlediği zaman 12 yaşını doldurmuş olup da 15 yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışların yönlendirme yeteneğinin gelişmemiş olması durumunda ceza sorumluluğu yoktur. Bu çocuklar hakkında da güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Suç işleyen çocuklar, işledikleri fiilin sonuçlarını algılıyor ve davranışlarını yönlendirme yeteneklerini geliştirmişlerse, kendileri için verilecek ceza sürelerinden indirim yapılır. (m.31/2)

Türk Ceza Kanunu 18 yaş altındaki çocukları kademeli olarak ceza indirimlerinden yararlandırmaktadır. 15 yaşını doldurmuş olup da, 18 yaşını doldurmamış çocuklar da, hapis sürelerinden indirim yapılarak korunurlar. 15 yaşını doldurmamış olanlarda bu indirim daha fazladır. Ancak, 18 yaşını doldurmamış olanlar da müebbet hapis dışındaki cezalarını üçte biri indirilir ve bu durumda her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz. (m.31/3)

Çocuklara verilen cezalarda yapılan bu indirim, çocukların yaşam deneyimlerinin, yetişkinler kadar olmayışı ve onları korunma isteği olarak yorumlanabilir.

Sağır ve Dilsiz Çocuklar

TCK sağır ve dilsiz olan engelli çocukları ayrı bir düzenlemeyle korumak istemiştir. Ceza indirimleri bu tür engelli çocuklar için daha büyük yaşlara çekilmiştir. 15 yaşını doldurmamış olan sağır ve dilsizlere, suçu işlediği zaman 12 yaşını doldurmamış olan çocuklara uygulanan hükümler uygulanır. 15 yaşını doldurmuş sağır ve dilsiz çocuklara da 12 yaşını doldurmuş çocuklara, 18 yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere ise 15 yaşını doldurmuş olanlara uygulanan hükümler uygulanır. 21 yaşını doldurmamış sağır ve dilsizlere ise, 15 yaşını doldurmuş, 18 yaşını doldurmamış olan çocuklara ilişkin hükümler uygulanır. (m.33)

Yasa, sağır ve dilsizlerde cezai sorumluluk yaşını 21 yaş sınırına yükselmiştir.

Uluslararası Suçlar

Türk Ceza Kanunu, uluslararası suçlar alanında da çocukları koruyucu hükümler koymuştur.

“Soykırım ve İnsanlığa Karşı Suçlar” başlığının altında soykırım kavramının tanımını vermiştir. Bir plan hazırlayarak; ulusal, etnik, belli bir ırk ya da dini grubun tümüyle ya da kısmen yok edilmesi amacıyla, bu grupların üyelerine karşı; kasten öldürme, kişilerin bedensel ya da ruhsal bütünlüklerine zarar verme grubu tümüyle ya da kısmen yok edilmesi sonucunu doğuracak koşullarda yaşamaya zorlanması, grup içinde doğumlara engel olmaya yönelik önlemlerin alınması ve gruba ait çocukların bir başka gruba zorla nakledilmesi soykırım suçunu oluşturan fiiller olarak tanımlanmıştır. Çocukların bedensel ve ruhsal olarak içinde buldukları gruba daha çok ihtiyaç duyacakları açıktır. Bu nedenle, çocukları koruyan bu düzenlemeyle soykırımın kapsamı genişletilmiştir. (TCK.m.76-1/e)

Yasa; çocuklara cinsel saldırıda bulunma ve çocukların cinsel istismarını da insanlığa karşı suçlar kapsamına almıştır. (TCK.m.77/1-1) Çocuklara siyasal, felsefi, ırk temelli ya da dini nedenlere cinsel istismarda bulunulması ya da çocukların cinsel istismarı insanlığa karşı suç kabul edilmiştir. Bu hüküm de, çocukları korumaya yönelik önemli bir düzenlemedir.

Uluslararası suçlar arasında; göçmen kaçakçılığı ve insan ticareti, günümüzde tüm toplumları ilgilendiren ve endişelendiren suçlardır. Yasa, insan ticaretini; zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, esarete ya da benzeri uygulamalara tabi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak amacıyla tehdit, baskı, cebir ya da şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kişilerin çaresizliklerinden yararlanarak onları kaçırmak olarak tanımlamıştır. Bu suçları işleyenlere hapis ve adli para cezası uygulanmaktadır. Çocuklara ilişkin düzenlemede, suça ait araç ve fiillere başvurulmasa bile bu amaçlarla 18 yaşını doldurmamış çocukların kaçırmaları, bir yerden bir yere götürülmeler; bunu yapan kişilerin insan ticareti yapmış gibi cezalandırılmalarına neden olur. Yasa, burada çocukları korumak için bu suçun işlenmiş olmasını değil, bu amaçla çocuk kaçırmayı cezalandırmak için yeterli görmüştür. Bütün bu düzenlemelere karşın, sosyal önlemler alınmadıkça insan ticareti tüm ağırlığıyla sürmektedir. Yasanın; 80/3 maddesinin varlığı çocuklar için bir güvence olarak düşünülmelidir.

Kişilere Karşı Suçlar

Türk Ceza Kanunu, “Kişilere Karşı Suçlar” başlığı altında, “Hayata Karşı Suçlar” kapsamında çocuklarla ilgili bir düzenleme getirmiştir. Hayata karşı suçların en önemlisi; kasten öldürme suçudur. Türk ceza sisteminde bir insanı kasten öldüren kişi ömür boyu (müebbet) hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Ancak, yasanın belirlediği bazı durumlarda ömür boyu hapis cezası ağırlaştırılmış biçimde uygulanmaktadır. Ağırlaştırılmış biçimde ömür boyu hapis cezasına çarptırılmanın nedenlerinden biri de; kasten adam öldürme suçunun, çocuğa ya da beden ya da ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan bir kişiye karşı uygulanmasıdır. Türk Ceza Kanunu, insan bedenini koruyacak düzenlemeleri yaparken, henüz doğmamış, anne karnında olan bebekleri de düşünmüştür.

Eğer kasten yaralama fiili, mağdurun; konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına ya da

gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğun düşmesine neden olmuşsa, ceza, iki kat artırılır. (TCK.m.87/2-c, e)

İşkence ve Eziyet

Medyada çocuklara ilişkin işkence ve eziyet haberleri çok sıklıkla yer almaktadır. Hangi tür eylemlerin işkence ve eziyet olduğunun belirlenmesi yasa tarafından da gerekli görülmüştür.

15 yaşını tamamlamış, 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar, zorla tehdit ve hileyle ya da iradeyi etkileyen başka bir nedene bağlı olarak cinsel istismara uğrarlarsa, yasa tarafından korunmaktadırlar. (TCK.103/1-b) Cinsel istismar suçu; yasada belirtilen durumlarda işlenirse ağırlaştırılmış cezalar uygulanır. Vücuda bir cisim ya da organ sokulması, suçun üstsoy, ikinci ve üçüncü derecede kan hısımları, üvey baba, evlat edinen, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren ya da koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından işlenmesi, nüfuzun kötüye kullanılması ve birden fazla kişi tarafından işlenmesi durumunda verilecek ceza yarı oranında artırılır. (TCK.m.103/3)

Bu düzenlemeler, suçun çocukla aralarında güven ilişkisi bulunan kişiler tarafından işlenmesi halinde, toplumu daha çok rahatsız etmesinden ve varolan değerleri sarsmasından ötürü ağırlaştırılmış biçimde uygulanmaktadır.

Yasa, 15 yaşını bitirmiş olan çocukla, cebir, tehdit ve hile olmaksızın cinsel ilişkide bulunan kişiyi şikâyet üzerine cezalandırmaktadır. 18 yaş sınırının 15 yaşa çekilmesi, çeşitli gerekçelerle açıklanabilirse de, çocuğu yeterince korumadığı için eleştirilebilir. (TCK.m.104)

Koruma, Gözetim, Yardım ya da Bildirim Yükümlülüğü

Türk hukuk sistemi, yaşı ya da hastalığı nedeniyle kendini idare edemeyecek durumda olan ve koruma ve gözetim yükümlülüğü altında bulunan haline terk eden kişileri hapis cezası ile cezalandırılırlar. (TCK. 97/1)

Bakmakla yükümlü oldukları halde, çocuklara, koşullarının elverdiği ölçüde yardım etmeyenler ya da bu durumu derhal ilgili makamlara bildirmeyen kişiler hapis ya da para cezası ile cezalandırılırlar. (TCK. 98/1)

Bu düzenleme çocukların bakılıp, gözetilmediği durumlarda, ilgili makamların koruyuculuk görevlerini yerine getirmesi açısından düzenleyici bir hükümdür.

Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar

Cinsel suçlar, çocukların sıklıkla karşılaştıkları bir suç türüdür. Medyada sıklıkla yer alan cinsel suçların kapsamının ve nasıl cezalandırıldığıнын gazeteciler kapsamının ve nasıl cezalandırıldığıнын gazeteciler tarafından bilinmesinde yarar vardır. Cinsel suçlar; bir kimsenin vücut dokunulmazlığının ihlal edilmesi biçiminde işlenmektedir.

Türk Ceza Kanunu, bu konuda çocuklara karşı işlenen suçları ayrı bir maddeyle düzenlemiştir.

Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişiler hapis cezası ile cezalandırılırlar. Yasa cinsel istismar deyiminden ne anlaşılacağını şöyle açıklamaktadır: “On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş çocuklara karşı geliştirilen her türlü cinsel davranış.” Yasanın burada yaş sınırını 15’e indirmesi çocukları korumak açısından yeterli değildir. Çünkü ceza kanunu genel olarak 18 yaşını doldurmamış kişileri çocuk kabul etmektedir. 15 yaşını tamamlamış, 18 yaşını doldurmamış olan çocuklar, zorla, tehdit ve hileyle ya da iradeyi etkileyen başka bir nedene bağlı olarak cinsel istismara uğrarlarsa, yasa tarafından korunmaktadırlar. (TCK. 103-1-b)

Cinsel istismar suçu; yasada belirtilen durumlarda işlenirse ağırlaştırılmış cezalar uygulanır. Vücuda bir cisim ya da organ sokulması, suçun üstsoy, ikinci ve üçüncü derecede kan hısımları, üvey baba, evlat edinen, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren ya da koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından işlenmesi, nüfuzun kötüye kullanılması ve birden fazla kişi tarafından işlenmesi durumunda

verilecek ceza yarı oranında arttırılır. (TCK. m.103/3)

Bu düzenlemeler, suçun çocukla aralarında güven ilişkisi bulunan kişiler tarafından işlenmesi halinde, toplumu daha çok rahatsız etmesinden ve varolan değerleri sarsmasından ötürü ağırlaştırılmış biçimde uygulanmaktadır.

Yasa, 15 yaşını bitirmiş olan çocukla, cebir, tehdit ve hile olmaksızın cinsel ilişkide bulunan kişiyi şikayet üzerine cezalandırmaktadır. 18 yaş sınırının 15 yaşa çekilmesi, çeşitli gerekçelerle açıklanabilirse de, çocuğu yeterince korumadığı için eleştirilebilir. (TCK. m. 104)

Cinsel Taciz

Yasa, bir kişiyi cinsel amaçlı taciz eden kişiyi mağdur olanın şikâyeti üzerine cezalandırmaktadır. Taciz, eğitim ve öğretim ilişkisinden, aile içi ilişkiden kaynaklanan nüfuzu kötüye kullanmak yoluyla işlenirse verilecek ceza yarı oranında arttırılır. Cinsel taciz nedeniyle, çocuk, okuldan ya da aileden ayrılmak zorunda kalmışsa, verilecek ceza bir yıldan az olamaz; (TCK.105) Okul ve aile içi ilişkilerde çocuğu korumak açısından bu düzenlemelerin öğretilmesinde ve bilinmesinde yarar vardır.

Genel Ahlaka Karşı Suçlar

Müstehcenlik, fuhuş, kumar ve dilencilik konularında çocukları koruyucu hükümler yer almaktadır. Dolayısıyla müstehcenlik, fuhuş, kumar gibi eylemlerden uzak yaşama ve dilencilik yapmama veya sokakta çalışmama çocukların hakkıdır.

Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı ya da sözleri veren, okuyan, gösteren ya da dinletenler, bu tür içerikleri herkesin görebileceği yerlerde sergileyenler, bu ürünlerin üretiminde çocukları kullanan kişiler hapis ve para cezasına çarptırılır. (TCK.m-226-1/a, 3)

Bu ürünleri basın yayın yoluyla yayınlayanlar ve bunları çocukların görmesini sağlayanlar ağırlatılmış hapis cezası ile cezalandırılırlar. (m.226/5) Bu tür ürünlerin, çok sayıda çocuğa ulaştırılması cezanın ağırlaştırılması için açıklanabilir bir nedendir. Bu konuda gazetecilerin sorumlulukları büyük önem taşımaktadır.

Fuhuş, çağımızda çocukları en çok tehdit eden tehlikeler arasındadır. İç göçler ve ülkeler arasında yasal olmayan, izinsiz geçişler ve insan ticareti çok sayıda çocuğun fuhuşa sürüklenmesine neden olmaktadır. Türk ceza yasası bu konuyu da düzenleyerek, çocukları fuhuşa sürükleyenler hakkındaki cezai hükümler koymuştur.

Çocuğu fuhuşa teşvik eden, bunu kolaylaştıran, bu amaçla barındıran ya da aracılık eden kişi dört yıldan on yıla kadar cezalandırılır. Bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketleri de, suç tamamlanmış gibi cezalandırılır. (TCK.m.227/1)

Çocuğu fuhuşa teşvik, aile bireyleri, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruma yükümlülüğü olan kişiler tarafından ya da kamu görevi ve hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak yoluyla yapılırsa ceza yarı oranında arttırılır. (TCK.m.227/5)

Çocukların kumar oynaması için yer ve imkân sağlanması da Türk Ceza yasasında cezalandırılması gereken bir suçtur. (TCK. m.228)

Dilencilik de, çocukların korunması gereken bir olumsuz alanıdır. Çocukları, dilencilikte araç olarak kullanan kişi de hapis cezası ile cezalandırılır. (TCK.m.229/1)

Aile Düzenine Karşı Suçlar

Çocuğun soy bağıını değiştirme, kötü muamele, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali, çocuğun kaçırılması ve alkonulması aile düzenine karşı suçlar olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'deki medyada da sıklıkla çocuğun aile içinde maruz kaldığı olumsuz muameleler haber yapılmaktadır.

Bir çocuğun soy bağıını değiştirmek ya da gizlemek, sağlık kurumundaki bir çocuğun başka bir çocukla karışmasına neden olmak suçtur. (TCK.231/1, 2)

Büyütmek, okutmak, bakmak, gözetmek ya da meslek ve sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye bir yıla kadar hapis cezası verilir. (TCK.m.232/1, 2)

Aile olmak nedeniyle kişilere yükümlülükler yükleyen hukuk, bakım, destek olma ve eğitim yükümlülüğünü yerine getirmeyenleri şikâyet üzerine cezalandırır. Bu konularda şikâyet etme koşulu aranmıştır. (TCK.m.233/1)

Henüz doğmamış olan çocuk da aile düzeni açısından korunmaktadır. Hamile eşini ya da birlikte yaşadığı hamile kadını çaresiz durumda terk eden kişi de yasa tarafından cezalandırılmaktadır.

Sarhoşluğu alışkanlık haline getirmiş, uyuşturucu ya da uyarıcı kullanan, onur kırıcı davranışları nedeniyle çocukların ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır biçimde tehlikeye atan anne ve babalarda hapis cezasıyla cezalandırılırlar. Anne ve babanın, daha önce velayetlerinin kaldırılmış olması, cezalandırılmalarını engellemez. (TCK.m.233/3)

Boşanmış çiftler arasında ortaya çıkan çocuğun kaçırılması ve alıkonulması çocukları psikolojik olarak zarara uğratan bir suçtur. Velayet yetkisi elinden alınmış anne babanın ya da üçüncü derece dahil kan hısmınının 16 yaşını bitirmemiş bur çocuğu, ona bakmakla yükümlü kişinin yanından kaçırması hapis cezasını gerektiren bir suçtur. Bu kaçırma ve alıkoyma için zor kullanma ve tehdit koşulu aranmaz. (TCK.m-234) Bu maddede de çocuğun yaşı 16 ile sınırlanmıştır. 16 yaşından küçük çocuğu koruyan yasa, çocuğu 18 yaşını doldurmamış kişi olarak tanımladığı halde, koruma sınırlarını ne nedenle olursa olsun daraltması eleştirilecek bir noktadır. Kaçırma ve alıkoyma zorla ve tehdit etme yoluyla olmuş ya da çocuk -12- yaşını doldurmamışsa ceza bir katı oranında arttırılır. (TCK.234)

1.3.2 Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Çocuklarla İlgili Düzenlemeler

Kanunun "Tanıklık, Bilirkişi İncelemesi ve Keşif" başlığı altında bu konularda çocuğun konumunun ne olacağı ve haklarının nasıl korunacağını düzenlenmiştir.

Bazı durumlarda, görülmekte olan davayla ilgili olarak tanıklıktan çekinme hakkı vardır.

Küçük yaştakilerin, tanıklık yapabilmeleri kanuni temsilcilerinin rıza göstermeleriyle olanaklıdır. Eğer kanuni temsilci, şüpheli ya da sanık ise, küçük yaştakilerin tanıklıktan çekinmeleri konusunda karar veremezler. (CMK.m.45/2)

15 yaşını doldurmamış olanlar, yemin verilmeden tanık olarak dinlenirler. (CMK.m.50/1-a)

Yasa, bazı durumlarda tanıklıkların ses ve görüntü olarak kaydını zorunlu tutmuştur. Bir suçtan mağdur çocukların tanıklıklarının kaydedilmesi zorunludur. (CMK.52/3)

Bir suçla ilişkin delil elde etmek için beden muayenesi ve vücuttan örnek alınmasından kaçınılabılır. Çocukların beden muayenesi ile vücutlarından örnek alınmasına kanuni temsilcileri karar verebilir. (CMK.76/4)

CMK. Koruma Tedbirleri başlığı altında çocukları koruyucu düzenlemeler getirmiştir.

Soruşturma ve kovuşturması şikayete bağlı suçüstü durumlarında ancak şikayet edildiğinde yakalama yapılabilir. Ancak, çocuklara karşı işlenmiş bir suçüstü durumu varsa; suçu işleyen yakalanması şikayete bağlı değildir. (CMK.m.90/3) Tutuklama konusunda da çocukları gözetken bir hüküm getirilmiştir. Bir kişinin tutuklanması için, işlediği suçun önemi, verilmesi beklenen ceza ya da güvenlik önlemi ile ölçülü olmaması halinde tutuklama kararı verilmez. Fakat çocukların cinsel istismarı söz konusu olduğunda, suçun işlendiği konusunda güçlü şüpheler var kabul edilebilir ve tutuklama nedeni sayılır. (CMK.m.100/3a.5,6)

Yasa, çocukların cinsel istismarı konusunda duyarlı düzenlemeler getirmiştir. Çocuklara karşı cinsel istismarda bulunan şüpheli ya da sanığa ilişkin dinleme, kayda alma ve sinyal bilgileri değerlendirilir. (CMK.135/6)

CMK. Kanuna göre, şüpheli ya da sanık, müdafî (avukat) seçebilecek durumda olmadığını belirtir ve avukat isterse bu isteği yerine getirilir. Şüpheli ya da sanık -18- yaşını doldurmamışsa avukat isteği aranmaksızın bir avukat görevlendirilir. (CMK.M.150)

Türkiye'deki hukuk düzeni, tüm duruşmaların açık yapılması gerekliliğini kabul etmiştir. Bazı durumlarda duruşmanın kapalı yapılmasına mahkeme karar verebilir. Sanık 18 yaşını doldurmamışsa duruşma kapalı yapılır, hüküm de kapalı duruşmada açıklanır. (CMK .m.185)

Yüklenen suçla bağlantılı olarak yaş küçüklüğü, kusurun bulunmaması durumunda, ceza verilmemesi kararına yol açar. (CMK.m.223/3-a, d)

CMK. "Suçun Mağduru ile Şikayetçinin Hakları" başlıklı bölümde çocukların hakları ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Mağdur, 18 yaşını doldurmamışsa, eğer onu savunan bir vekili yoksa, isteği aranmaksızın bir vekil görevlendirilir.

Bazı durumlarda, suçtan zarar gören, mağdur çocuğun psikolojisi bozulmuş olabilir. Mağdur olan çocuk, bu suça ilişkin soruşturma ya da kovuşturmada tanık olarak bir defa dinlenebilir. Mağdur çocukların tanık olarak dinlenmesi sırasında psikoloji, psikiyatri, tıp ya da eğitim alanında uzman bir kişi bulundurulur. (CMK.236/2, 3)

Kamu davasına katılma konusunda da mağdur ya da suçtan zarar görenin çocuk olması durumunda, avukat görevlendirilmesi için istek aranmaz. (CMK.239/2)

1.3.3 Adli Sicil Kanunu

Adli Sicil Kanunu, 18 yaşından küçüklerle ilgili adli sicil ve arşiv kayıtlarına koruyucu bir düzenleme getirmiştir. 18 yaşından küçüklerin adli sicil ve arşiv kayıtları; ancak soruşturma ve kovuşturma kapsamında değerlendirilmek üzere Cumhuriyet Başsavcılıkları, yargıç ya da mahkemelerce istenebilir. (m.10/3)

Kabahatler Kanunu

Bu yasaya göre fiili (kabahat) işlediği sırada on beş yaşını doldurmamış çocuk hakkında idari para cezası uygulanmaz. (m.11/1)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

Bu yasa; korunmaya ve bakıma ya da yardıma muhtaç aile, çocuk, özürlü, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan örgütün kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyetlerini düzenler. (m.1)

Bu yasada çocuklara ilişkin kurulmuş 3 tür kurum vardır.

1. Çocuk Yuvaları: 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla, gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarını, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişmelerini sağlayacak yatılı sosyal hizmetler kuruluşlarıdır.
2. Yetiştirme Yurtları:13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş ya da meslek sahibi edinmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirmelerini sağlamakla görevli olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır.
3. Kreş ve Gündüz Bakımevleri: 0-6 yaş arasındaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek, ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak

amacıyla kurulan ve yatılı olmayan sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Yasa, sosyal hizmetlerin, devletin denetim ve gözetiminde, sivil toplum kuruluşları ile halkın gönüllü katkı ve katılımı sağlanarak bir bütünlük içinde yürütüleceğini belirtmektedir. (m.4/a) Sosyal hizmet programlarının uygulanmasında korunmaya muhtaç çocuklara, muhtaç sakat ve yaşlılara öncelik tanınacağı (m.4/c) ve bu hizmetlerin sunulması ve yürütülmesinde, sınıf, ırk, dil, din, mezhep ve bölge farklılığı gözetilmeyeceği de açıklanmıştır. (m.4/d)

Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kuralları Kanunu

Bu yasa adli kontrol altındaki hükümlüler, salıverme sonrasındaki kişiler ve bu kişilerle ilgili yardım, koruma ve denetimli serbestlik konularını kapsamaktadır. Yasanın uygulanmasında görev alan görevliler; gizlilik, tarafsızlık, insan onuruna saygı ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde davranmak zorundadırlar. (m.4)

Bu kapsamda kurulmuş olan Daire Başkanlığı; görev alanına giren konularda çocuk ve gençlere özel dikkat gösterilmesini, özellikle uyuşturucu, uyarıcı ya da bu etkiyi doğuran her türlü madde kullanma ve aile içi şiddet söz konusu olduğunda koruyucu ve tedavi edici yöntemlerin özenle uygulanmasını sağlar. (m.10)

Şube Müdürlüğü; çocuk mahkemeleri ile aile mahkemelerine denetimli serbestlik, yardım ve koruma hizmetleri alanında gözetim ilkelerine göre yardımda bulunur. (m.12/1b)

Çocuk hükümlülerin, kovuşturma evresinden sonra, bir meslek ya da sanat edinmelerini sağlamak amacıyla gerektiğinde barınma olanağı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmesi sağlanır. (m.14/1b)

Yasa çerçevesinde oluşturulan Koruma Kuralları; çocuk ve genç hükümlülerin öğrenimlerine devam etmelerini sağlamakla yükümlüdür. (m.17/1)

1.3.4 Çocuk Koruma Kanunu ve Çocuk Hakları

2005 yılında 5395 sayı ile çıkarılan bu yasa; korunma ihtiyacı olan ya da suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esaslara düzenlemektedir. (m.1) Yasa; dört bölümden oluşmaktadır: Birinci bölüm; amaç, kapsam, temel ilkeler, koruyucu ve Destekleyici Tedbirleri düzenlemektedir.

Yasa, aynı zamanda çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri de kapsamaktadır.

Çocuk Koruma Kanunu, çocukların haklarını korurken temel insan hakları ve özgürlükleri göz önünde bulundurarak temel ilkeleri saptamıştır. Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı önlemlerin ve hapis cezasının en son çare olduğu belirtilmektedir. (m.2)

Yasa; koruyucu ve destekleyici tedbir kararı; çocuğun annesi, babası, vasisi, bakım ve gözetiminden sorumlu kimse, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Cumhuriyet Savcısının istemi üzerine ya da re'sen çocuk hakimi tarafından alınabilir. Tedbirin uygulanması, çocuğun 18 yaşını doldurmasıyla kendiliğinden sona erer. (m.7)

Koruma ihtiyacı olan çocuklar hakkındaki kararlar, çocuk hakimince alınır. (m.8)

Yasa ikinci bölümde; soruşturma ve kovuşturmanın nasıl yapılacağını düzenlemektedir. Soruşturma çocuğun gözaltında tutulması, iştirak halinde işlenen suçlar, çocuğun nakli, kamu davasının ertelenmesi; adli kontrol, tutuklama yasağı ile ilgili hükümler bu bölümdedir. Bu bölümde; gözaltına alınan çocukların kolluğun çocuk biriminde tutulacağına (m.16), çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmayacağına(m.18), 15 yaşını doldurmamış çocuklar hakkında üst sınırı beş yılı açmayan hapis cezasını gerektiren fillerden dolayı tutuklama kararı verilemeyeceğine (m.21) ilişkin hükümler bu bölümdedir. Kovuşturma başlığı altında; duruşma, hükmün açıklanmasının geri bırakılması ve uzlaşma konuları düzenlenmiştir. (m.22, m.23, m.24)

Yasanın üçüncü bölümü; mahkemeler ve cumhuriyet savcılığı ve kolluk konularındaki düzenlemeleri içermektedir. Çocuk mahkemeleri tek hakimden oluşur. Çocuk ağır ceza mahkemelerinde ise, bir başkan ile yeteri kadar üye bulunur ve iki üye ile toplanır. (m.25)

Çocuk mahkemelerinin yargı çevresi, kurulduğu il ve ilçenin mülki sınırlarıyla belirlenir. (m.27)

Cumhuriyet başsavcılarında bir çocuk bürosu kurulur. (m.29) Çocuk bürosu; suça sürüklenen çocuklar hakkındaki soruşturma işlemlerini yürütür, çocuklar hakkında tedbir alınması gerekiyorsa, gecikmeksizin tedbir alınmasını sağlar. Korunma ihtiyacı olan, suç mağduru ya da suça sürüklenen çocuklardan yardıma, eğitime, işe, barınmaya ihtiyacı olan ya da uyum güçlüğü çekenlere ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini sağlamak üzere, ilgili kamu kurum ve kuruluşlara bildirmek çocuk bürosunun görevleridir. (m.30)

Mahkemelerde görevlendirilecek yargıç ve savcılar, sosyal çalışma görevlileri, denetim görevlileri, adaylık dönemlerinde Adalet Bakanlığınca belirlenen esaslara uygun olarak çocuk hukuku, sosyal hizmet, çocuk gelişimi ve psikolojisi gibi konularda eğitilir. (m.32)

Yasanın üçüncü bölümü; sosyal inceleme başlığı altında; sosyal çalışma görevlileri, bu kişilerin görevleri, ve sosyal inceleme konularını düzenlemektedir.

Adalet Bakanlığınca mahkemelere, en az lisans eğitimi görmüş olanlar arasından yeterli sayıda sosyal çalışma görevlisi atanır. (m.33)

Sosyal çalışma görevlileri, görevlendirildikleri çocuk hakkında sosyal inceleme yaparlar ve hazırladıkları raporları kendilerini görevlendiren yetkili makama sunarlar. (m.34)

Yasa; dördüncü bölümde denetim başlığı altında; denetim altına alma kararı, denetim görevlisinin görevleri, denetim planı ve raporu, denetimin sona ermesi ve sosyal inceleme ve denetim raporları hakkında bilgi edinme konularını düzenlemiştir.

Haklarında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilen, kamu davasının açılmasının ertelenmesi kararı onanan, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı verilen çocuğun denetim altına alınmasına karar verilebilir. (m.36) Denetim altına alınan çocukla ilgili olarak denetimli serbestlik ve yardım merkezi şube müdürlüğü tarafından bir denetim görevlisi görevlendirilir. (m.37) Denetim görevlisi, çocuğun eğitim, aile, kurum, iş ve sosyal çevreye uyumunu sağlamak üzere onu destekler ve çocuğun gereksinim duyacağı her türlü hizmetten yararlanmasını sağlar. (m.38)

Denetim, kararda öngörülen sürenin dolmasıyla sona erer. Çocuğun başka bir suçtan dolayı tutuklanması ya da cezasının yerine getirilmesine başlanmasıyla da sona erebilir. (m.40)

Belediye Kanunu

Bu yasa nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde kurulan belediyelerin kuruluş ve hizmet alanlarını belirlemektedir.

Yasa "belediye hizmetlerine gönüllü katılım" başlığı altında yapılacak faaliyetleri açıklarken çocuklara yönelik hizmetlere de yer vermiştir. Belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle ilgili çocuklara, yaşlılara, özürülere yönelik hizmet götürürken, beldesindeki gönüllü kişilerin katılımını sağlamak için de programlar uygular. Gönüllü kişilerin katılımı, o beldedeki hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği sağlar.

Gönüllülerin niteliği ve çalıştırılmalarına ilişkin yöntem ve ilkeler İçişleri bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir. (m.77)

Büyükşehir Belediyesi Kanunu

Belediyelerin bir çok toplumsal konuda, bölgelerinde yaşayanlara hizmet götürme görevleri vardır. Bu

bağlamda, sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla, sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek ve işlettirmek ve bu hizmetleri yürütürken eğitim kurumları, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak gibi görevleri vardır. (m.6/v)

Belediyeler çocuklara yönelik hizmet vermekle görevlendirilmiştir. Çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek Büyükşehir belediyelerinin görevleri arasında sayılmıştır. Bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksekokullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapabilecekleri belirtilmiştir. (m.6/v)

İl Özel İdaresi Kanunu

İl özel idarelerinin kuruluşunu, organlarını, görev ve yetkilerini belirleyen bu yasa; çocuklara ilişkin hizmetler konusunda da düzenlemeler içermektedir.

İl özel idaresinin göre ve sorumluluklarının belirlendiği maddede çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve ortaöğretim kurumlarına arsa sağlanması, binalarının yapımı, bakım ve onarım ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetlerin il sınırları içinde yapılmasının gerekliliği belirtilmiştir. İl özel idareleri çocuklara bu kapsamda hizmet götürmekle görevlendirilmiştir.

İl özel idaresi hizmetlerine de gönüllü katılım mümkündür. Gönüllü katılıma ilişkin ilkeler İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.

İl özel idaresi, çocuk ve kadınlara, özürliülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik tasarruf ve verimliliği arttırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular. (m.65)

Özel Hukuk Alanında Çocuk Hakları

Türkiye'deki Medeni Kanun'da Çocuğa İlişkin Düzenlemeler

Türk Medeni Kanunu'na göre her insan, hukuk düzeninin sınırları içinde hak sahibi ve borç sahibi olma açısından eşittir. Hak sahibi olabilen ve borçlanabilen herkesin fiil ehliyetine sahip olduğu kabul edilir. Her ergin kişinin de fiil ehliyeti vardır.

Ergin olma yaşı Türk hukukunda on sekizdir. 18 yaşını dolduran, ayırt etme gücüne sahip ve haklardan kısıtlı olmayan kişi ergin kabul edilir. Evlenme kişiyi ergin kılar. (MK.11)

On sekiz yaşından önce, çocuk ergin kılınmak isteyebilir.

Bu durumda kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir. (MK.12)

Ayırt etme gücü bulunmayanların, küçüklerin ve kısıtlıların fiil ehliyetleri yoktur. (MK.14) Bu durumun hukuk açısından doğurduğu önemli bir sonuç vardır: ayırt etme gücü bulunmayan kişilerin filleri hukuki sonuç doğurmaz. Yaptıkları sözleşmenin hükmü yoktur, herhangi bir mal alıp satamazlar.

Ayırt etme gücüne sahip küçükler, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça, kendi işlemleriyle borç altına giremezler. Ancak, ayırt etme gücüne sahip olan küçükler haksız fillerinden sorumludurlar. (MK.16)

Medeni Kanunda "yasal yerleşim yeri" kavramı bir çok konuda önem taşımaktadır. Velayet altında bulunan çocuğun yerleşim yeri, ana ve babanın ortak yerleşim yeri yoksa, çocuğun kendisine bırakıldığı ana ya da babanın yerleşim yeridir. Bu durumların dışında, çocuğun oturma yeri, onun yerleşim yeri sayılır. (MK.21)

Kişilik, çocuğun sağ olarak doğumuyla başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini (haklara sahip olma) sağ doğmak koşuluyla ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder. (MK.28)

Doğum kütüğü çocuğun yaşamında önem taşıyan bir kavramdır. Özellikle evlilik dışı bir çocuğun tanınması ya da hâkimin babalığa karar vermesi, soy bağının düzeltilmesi, evlat edinme ya da bulunmuş bir çocuğun soy bağının belli olması ilgili kanun hükümlerine göre kütüğe işlenir. (MK.42)

Çocuklar ve Evlilik

Türk hukukuna göre erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Olağanüstü durumlarda ve çok önemli bir nedenle 16 yaşını doldurmuş olanlar yargıç izni ile evlenebilirler. (MK.124)

Belirlenmiş bu yaş sınırlarının evlilik için erken yaşlar olduğu ileri sürülebilir. Yasa koyucu, eğitimlerini sürdürmeyen ya da genel olarak ülkemizdeki cinsel erginliğe erişme durumunu göz önüne alarak bu sınırları koymuştur.

Küçük (on sekiz yaşın altındakiler) yasal temsilcisinin yani veli ya da vasisinin izni olmadan evlenemez. (M.K.126) Küçük, yasal temsilcisinin izin vermemesine karşın evlenmekte ısrarlıysa yargıca başvurabilir. Yargıç, yasal temsilciyi dinledikten sonra, küçüğün evlenmesine izin verebilir. (MK.128)

Küçük, yasal temsilcisinin (veli: anne, baba ya da vasi) izni olmadan evlenirse, izni alınmayan yasal temsilci evlenmenin iptali için dava edilebilir.

Bu yolla evlenen küçük, sonradan 18 yaşını doldurup ergin olursa ya da bir bebek dünyaya getirecekse evlenmenin iptaline karar verilemez. (MK.153)

Medeni Kanun, evliliği şekil şartlarına bağlamıştır. Şekil şartlarından birine uyulmamışsa, evlilik yok sayılır(butlan). Yok sayılan (butlanına karar verilen) evlilikten doğan çocuklar, ana baba iyi niyetli olmasalar bile evlilik içinde doğmuş sayılırlar. Çocuklar ile ana baba arasındaki ilişkilere boşanmaya ilişkin hükümler uygulanır. (MK.157)

Çocuklar ve Boşanma ve Bu Konuya İlişkin Haklar

Türk hukuku boşanma konusunda da çocuklarla ilgili bir çok düzenlemeyi içermektedir.

Boşanma ya da ayrılık davası açılınca yargıç, davanın devamı süresince, çocukların bakımı ve korunmasına ilişkin geçici önlemleri bir isteğe bağlı olmadan (re'sen) alır. (MK.169)

Boşanma ya da ayrılığa karar verirken, yargıç çocuğun haklarını ve anne babayla kişisel ilişkilerini çocuğun çıkarlarını ön planda tutarak düzenler. Çocuğun velayeti anne ya da babadan birine verilir. Çocuk kendisine bırakılmayan (velayet verilmeyen) eş ile çocuğun kişisel ilişkilerinin nasıl düzenleneceğine yargıç karar verir. Bu kararı verirken, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından haklarının korunmasına özen gösterilir. Çocuk kendisine verilmeyen eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. (MK.182)

Eşler, evlilik birliğinin devam ettiği sürece çocukların bakım, eğitim ve gözetimine birlikte özen göstermekle yükümlüdürler.

Çocuk Hakları Açısından Soy Bağının Kurulması

Soy bağı, çocuğun hangi ana babaya ait olduğunu belirleyen hukuki bir tanımdır.

Anne ile çocuk arasındaki soy bağı doğumla kurulur. Çocuk ile baba arasındaki soy bağı, çocuğu doğuran anne ile evli olan baba arasındadır. Evlilik dışı doğan çocuklarda tanıma ya da hâkim kararıyla soy bağı kurulur. (MK.282)

Çocukların hukuken korunması açısından babalık karinesi önemli bir kavramdır. Evlilik devam ederken ya da evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır. Bu süre geçtikten sonra doğan çocuğun kocaya bağlanması, annenin evlilik sırasında gebe kaldığının kanıtlanmasıyla (ispatı) mümkündür.

Bazı durumlarda, soy bağıнын reddi davası açılır. Bu davayı açan, çocuğun babası durumundaki kocadır. Koca, anne ve çocuğa karşı, o çocuğun babası olmadığına ilişkin dava açabilir. Çocuk da bu konuda dava açma hakkına sahiptir.

Çocuk da soy bağı davasını anne ve kocaya karşı açabilir. (MK.286)

Evlilik içinde ana rahmine düşen çocuğun babası kocadır. Koca, baba olmadığını iddia ediyorsa, bunu ispat etmek zorundadır.

Evlendenmeden başlayarak en az -180- gün geçtikten sonra ve evliliğin sona ermesinden başlayarak en fazla -300- gün içinde doğan çocuk evlilik içinde ana rahmine düşmüş sayılır. (MK.287)

Koca, davayı, doğumu ve baba olmadığını veya annenin gebe kaldığı sırada başka bir erkekle ilişkide bulunduğunu öğrendiği tarihten başlayarak bir yıl, her koşulda doğumdan başlayarak 5 yıl içinde açmak zorundadır.

Çocuk ise soybağı davası açmak istiyorsa, ergin olduğu tarihten başlayarak en geç 1 yıl içinde dava açmak zorundadır. (MK.289) Dava açma konusundaki gecikme, haklı bir nedene dayanıyorsa, bir yıllık süre bu nedenin ortadan kalktığı tarihten işlemeye başlar. (MK.289)

Çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğmuş ve anne de bu arada yeniden evlenmiş olursa, ikinci evlilikteki koca baba sayılır.

Ancak, bu durum (karine) çürütülürse, ilk evlilikteki koca baba sayılır. (MK.290)

Evlilik dışında doğan çocuk, anne ve babasının birbiriyle evlenmesi durumunda, kendiliğinden evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümler uygulanır. (MK.292)

Evlilik dışında doğmuş olan çocukların haklarının korunması, çocuklar açısından önemli bir konudur. Eşler, evlilik dışında doğmuş ortak çocuklarını, evlenme sırasında ya da sonra, nüfus memuruna bildirmek zorundadırlar. Evlilikten önce tanıma ya da babalığa hükümle soybağı kurulmuş çocukların anne ve babası birbiriyle evlenince, nüfus memuru, isteği bağılı olmadan (resen) gerekli işlemi yapar.

Çocuklar için soy bağı miras açısından da önem taşımaktadır. Anne ve babanın yasal mirasçıları, çocuk ve Cumhuriyet Savcısı sonradan evlenme yoluyla soy bağıнын kurulmasına itiraz edebilirler. (MK.294)

Başka bir erkekle soy bağı bulunan çocuk, bu bağı geçersiz kılınmadıkça tanınamaz. (MK.295)

Çocuk ile baba arasındaki soy bağıнын mahkemece belirlenmesini anne ve çocuk isteyebilirler. Dava babaya, baba ölmüşse mirasçılarına bırakılır. (MK.301)

Evlât Edinme

Küçüklerin evlat edinilmesi küçüklerin yararına bir durumdur. Onların çıkarlarını korumak, daha iyi koşullarda yetişmelerini sağlamak amacıyla, yasa bu konuyu ayrıntılı bir biçimde düzenlemiştir.

Bir küçüğün evlat edinilmesi, evlat edinen kişi tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlıdır. (MK.305)

Eşler ancak birlikte evlat edinebilirler; evli olmayanlar birlikte evlat edinemezler. (MK.306) Bazı ülkelerde evliliklerine izin verilen eşcinseller evlat edinebilmektedir. Ülkemizde olanaklı olmayan bu durumda, evlat edinilemez. Evlat edinen eşlerin en az 5 yıldan beri evli olmaları ya da kendisinin 30 yaşını doldurmuş bulunması koşuluyla diğerinin çocuğunu evlat edinebilir. (MK.306)

Evli olmayan kişiler de evlat edinebilir. Otuz yaşını doldurmuş kişiler tek başına evlat edinebilirler. (MK.307) Yasa, evlat edinen ile evlat edinilen arasında 18 yaş olmasını gerekli kılmıştır. Bu yaş farkı, doğal yaşamda anne, baba ve çocuk arasındaki yaş farkı gibidir. Ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça

evlat edinilemez. Çocuk vesayet altında ise, ayırt etme gücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın vesayet dairelerinin izniyle evlat edinilebilir. (MK.308) Vesayet altındaki küçüğün rızasının aranmaması, çocuk hakları açısından eleştirilebilecek bir durumdur.

Evlat edinilen çocuğun anne ve babasının rızası gerekmektedir. (MK.309)

Çocuğun evlat edinilmesi ile ilgili olarak anne ve baba tarafından verilecek rıza, çocuğun doğumunun üzerinden 6 hafta geçmeden önce verilemez. (MK.310)

Anne ve babanın rızasının aranmadığı durumlar da vardır: Kim olduğu ya da uzun süreden bu yana nerede oturduğu bilinmiyorsa ya da ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun bırakılıyorsa, anne ve baba küçüğe karşı özen yükümlülüğünü yeterince yerine getiremiyorsa, anne ve babadan birinin rızası aranmaz. (MK.311)

Evlat edinilen kişiye karşı, anne ve babanın hak ve yükümlülükleri vardır. Evlatlık, evlat edinenin mirasçısı olur.

Evlatlık küçük ise, evlat edinenin soyadını alır. Evlat edinen isterse çocuğa yeni bir ad verebilir. Ergin olan evlatlık, evlat edinilme sırasında dilerse evlat edinenin soyadını alabilir.

Eşler tarafından birlikte evlat edinilen ve ayırt etme gücüne sahip olmayan küçüklerin nüfus kaydına ana, baba adı olarak evlat edinen eşlerin adları yazılır. (MK.314)

Soyadı konusu, toplumumuzda önem taşıyan bir konudur. Anne ve baba evli ise, çocuk ailenin soyadını taşır. Anne evli değil ve önceki evliliğinden dolayı iki soyadı taşıyorsa, çocuk onun bekarlık soyadını taşır. (MK.321)

Boşanan çiftlerde velayet kime verilmişse, çocuk onun yanında yaşar. Diğer eş, çocuğun kendisiyle uygun ilişki kurmasının sağlanmasını ister. (MK.323)

Çocukların gelişme dönemlerinde anne, baba ve yakınlarıyla ilişkiler içinde olması önem taşımaktadır. Bu konuda en başta gözetilmesi gereken; çocuğun çıkarlarıdır. Medeni Kanun'daki düzenlemelerde çocuğun yararını ve çıkarlarını ön planda tutmaktadır.

Anne ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür. Kişisel ilişki nedeniyle çocuğun huzuru tehlikeye girerse ya da anne ve baba bu haklarını yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlarsa ya da çocukla ciddi olarak ilgilenmezlerse ya da başka önemli nedenler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir ya da kendilerinden alınabilir. (MK.324)

Olağanüstü durumlar varsa, çocuğun çıkarlarına uygun düştüğü ölçüde, çocuk ile kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkı, hısımlarına ve hatta diğer kişilere tanınabilir. (MK.325)

Anne ve baba çocuğun tüm bakım ve eğitim giderlerini sağlamakla yükümlüdürler. Anne ve baba yoksulsa ya da çocuğun özel durumu olağan üstü harcamalar yapılmasını gerektiriyorsa, yargıcın izniyle, çocuğun mallarından onun bakım ve eğitimine yetecek bir miktar harcanabilir. (MK.327)

Anne ve babanın bakım borcu, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Çocuk 18 yaşını bitirdiği halde, eğitim devam ediyorsa, anne ve baba kendilerinden beklenecek ölçüde, eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlüdürler. (MK.328)

Çocuğun Nafaka Hakkı

Çocuğa fiilen bakan anne ya da baba, çocuk adına diğer tarafa karşı nafaka davası açabilirler.

Ayırt etme gücüne sahip olmayan küçük için, nafaka davası atanacak kayyım ya da vasi tarafından açılabilir. (MK:329)

Nafaka miktarı, çocuğun gereksinimleri ile, anne ve babanın yaşam koşulları ve ödeme güçleri göz önünde bulundurularak belirlenir.

Nafaka her ay peşin olarak ödenir. (MK.330)

Belirlenen nafaka miktarı zaman içinde değiştirilebilir. Koşulların değişmesi durumunda, yargıç istek üzerine nafakayı yeniden belirler ya da kaldırabilir. (MK.332)

Babalık davası açıldığında bu dava ile birlikte nafaka da istenebilir. Eğer yargıç babalık olasılığını güçlü bulursa, babalığa hükmetmeden önce, çocuğun ihtiyaçları için uygun bir nafakaya karar verebilir. (MK.333)

Nafaka çocuk için önemli bir ihtiyaç olduğu için yasa, çeşitli tehlikelere karşı nafakayı güvenceye almak istemiştir. Anne ve baba nafaka yükümlülüklerini yerine getirmezlerse, kaçma hazırlığı içinde olurlarsa ya da mallarını gelişigüzel harcarsalarsa, yargıç çocuğun gelecekteki nafaka yükümlülükleri için gereken güvencelerin sağlanmasına ve diğer önlemlerin alınmasına karar verebilir. (MK.334)

Velayet ve Çocuk

Ergin olmayan çocuk, anne ve babasının velayeti altındadır. Yasal bir neden olmadan velayet anne ve babadan alınmaz. (MK.335)

Evlilik devam ettiği sürece anne ve baba velayeti birlikte kullanırlar. Ayrılık durumunda, yargıç velayeti eşlerden birine verebilir.

Anne babadan biri ölmüşse velayet sağ kalana, boşanmada ise çocuk kime verilmişse, velayet de ona bırakılır. (MK.336)

Eğer anne ve baba evli değilse, velayet anneye bırakılır. Anne küçük, kısıtlı, ölmüş ya da velayet kendisinden alınmışsa, yargıç çocuğun çıkarını gözönünde velayeti babaya verir ya da vasi atar. (MK.327)

Anne ve baba, ergin olmayan üvey çocuklara da özen göstermekle yükümlüdür. (MK.338)

Velayet anne ve babaya çocuk üzerinde haklar verdiği gibi, yükümlülükler de yükler. Anne ve baba çocuğun bakım ve eğitimi konusunda onun çıkarlarını gözetmek durumundadır.

Çocuklar da anne ve babasının sözlerini dinlemekle yükümlüdür. Yasa, olgunluğu ölçüsünde çocuğa da söz hakkı verilmesini öngörür. Çocuğa yaşamını düzenleme olanağı tanınmıştır. Önemli konularda çocuğun düşüncesi göz önünde tutulur. Çocuk anne ve babanın rızası dışında evi terk edemez ve yasal neden olmadan onlardan alınmaz.

Çocuğun adını anne ve babası koyar. (MK.339)

Anne ve baba çocuğun eğitiminden sorumludur. Olanakları ölçüsünde onu, bedensel, zihinsel, ve ahlaki ve toplumsal yönden geliştirirler. Engelli olan çocuklarında diğer çocuklar gibi eğitim hakları vardır. Anne ve babanın engelli çocuklara, yetenek ve eğilimlerine uygun düşecek, genel ve mesleki eğitimi sağlamaları gerekmektedir. (MK.340)

Çocuğun dini eğitiminin belirlenmesi de anne ve babaya bırakılmıştır. Anne ve babanın bu konudaki haklarını sınırlayacak her türlü sözleşme geçersizdir. Çocuk, 18 yaşını bitirip, ergin olunca kendi dinini seçmekte özgürdür. (MK.341)

Ülkemizde nüfus cüzdanlarında doğumla birlikte din hanesi belirtilmektedir. Bu nedenle çocuk doğduğu andan itibaren yetişkinler tarafından dini belirlenmiş olmaktadır. Nüfus kağıdına din konusunda bir açıklama yapılması ergen bireyin de din seçiminde özgürlüğünü kullanabilmesi açısından rahatlık sağlayacaktır.

Çocuğun Korunması

Medeni kanun gerekli hallerde çocuğun korunması için önlemler alınmasını öngörmüştür. Çocuğun çıkarları ve gelişmesi tehlikeye düşerse ve çocuk manevi açıdan terk edilmiş durumda kalırsa, yargıç çocuğu aileden alarak, başka bir aile yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir. Çocuğun kendi ailesi içinde kalması sorunlara yol açıyorsa ve bir çözüm bulunamıyorsa, anne ve babanın ya da çocuğun isteği üzerine yargıç çocuğun başka bir ailenin yanına ya da bir kuruma yerleştirebilir. (MK.347)

Anne ve babanın ödeme gücü yoksa, bu önlemlerin gerektirdiği giderler Devletçe karşılanır. Devletin çocuklara karşı bu yükümlülüğü, çocuklar açısından çok önemli bir haktır. Devletin bu yükümlülüğüne karşın, çocuğun nafaka hakkı vardır. Bir başka ailenin yanına ya da bir kuruma yerleştirilse bile nafaka hakkı devam eder.

Çocuk Malları

Medeni Kanun çocuğun malları ile ilgili düzenleme yaparken çocuğun çıkarını ve yararını ön planda tutmuştur.

Evliliğin devam süresince, anne ve baba çocuğun mallarını birlikte yönetir. Evlilik sona erdiğinde, velayetin verildiği eş, yargıca çocuğun malvarlığının dökümünü gösteren bir defter vermek zorundadır. (MK.353)

Anne ve baba tarafından bir meslek ya da sanatla uğraşması için çocuğa kendi malından verilen kısmın ya da kendi kişisel kazancınının yönetimi ve bunlardan yararlanma hakkı çocuğa aittir. (MK.359)

Çocuğun mallarının korunması da önem taşıyan bir konudur. Anne ve baba, çocuğun mallarını yönetmekte özen göstermezlerse, yargıç malların korunması için uygun önlemleri alır. (MK.360) Anne ve babanın hangi nedenle özen göstermediği önemli değildir.

Anne ve babanın velayetleri ya da yönetim hakları sona erince, çocuğun malları, hesabıyla birlikte ergin çocuğun vasisine ya da kayyımaya devredilir. (MK.362)

Miras ile İlgili Haklar

Medeni Kanun'a göre, miras bırakanın birinci derecede mirasçıları onun altsoyudur. Çocuklar eşit olarak mirasçıdır. (MK.495)

Evlatlık ve altsoyu, evlat edinenin kan hısımları gibi mirasçı olur. Evlatlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder. Evlat edinen ve onun hısımları, evlatlığa mirasçı olmazlar. (MK.500)

Çocuklar da vasiyet yapabilirler. Vasiyet yapabilmek için ayırt etme gücüne sahip olma ve 15 yaşını doldurmuş olmak gerekir. (MK.502)

Çocuğun mirasçı olma hakkı doğumundan önce başlar. Cenin (anne rahmine düşmüş), sağ doğmak koşuluyla mirasçı olur. (MK.583)

Türkiye'de kamu hukuku ve özel hukuk alanında çocuklarla ilgili düzenlemelerin genel olarak yeterli ve uygun olduğunu söylemek mümkündür. Yasalarda ve yönetmeliklerdeki hükümlerin hayata geçirilebilmesi durumunda, çocuk haklarının beklenen düzeyde gerçekleştirilebileceği söylenebilir. Türkiye açısından sorunlu olan durum; yasalardaki düzenlemelerin bir çoğunun kağıt üzerinde kalmasıdır. Yasalarda yer alan hükümlerin uygulanmaması kadar, olması gerektiği gibi uygulanmaması en önemli sorun olarak görünmektedir. Çocuklarla ilgili konularda çalışanların, ailelerin ve medya çalışanlarının çocuk hakları ile ilgili bilgilerinin ve bilinç düzeylerinin yeterli düzeye gelmesiyle çocuk hakları konusu ülkemiz açısından önemli bir yol alacaktır.

DEĞERLENDİRME KONULARI

Yaşadığınız kentte Büyükşehir Belediyesi ve diğer belediyelerin yasayla tanımlanan yükümlülüklerini nasıl yaptıklarını tartışın ve bu uygulamaların nasıl haberleştirilebileceğini değerlendirin.

OKUMA LİSTESİ VE KAYNAKLAR

Onat, Yasemin ve Seda Akço (2007). “Çocuk ve Habercilik”, Hazırlayan: Sevda Alankuş, **Çocuk Odaklı Habercilik**, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayını.

Özgen, Murat (2008) Türkiye’de Basın-Yayın Faaliyetlerinde Çocuklarla İlgili Kuramsal ve Yasal Çerçeve, Editörler: Yasemin Giritli İnceoğlu ve Nurdan Akıner, **Medya ve Çocuk Rehberi İletişim Araştırmaları İçin Rehber Kitap**, Konya: Eğitim Kitabevi

1.4 MEDYADA ÇOCUKLARIN TEMSİLİ VE ÇOCUK HAKLARI

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA NOKTALAR

- ▶ *Çocukların medyada temsili*
- ▶ *Medyanın çocukları istismarı*
- ▶ *Temsil ve çocuk hakları ihlalleri*

1.4.1 Oslo Çağrısı

Norveç'in başkenti Oslo'da 1999 yılının Kasım ayında, medya projelerine katılan gençler, medya mensupları ve çocuk hakları uzmanları medyanın dünya çapında çocuk haklarının gelişmesinde oynayabileceği rolü beş başlık altında tartışmak için toplanmış ve şu konuları ele almışlardır:

- ▶ Çocukların yeni medya da dâhil olmak üzere, medyaya erişim hakkı.
- ▶ Çocukların medya eğitimine ve okuryazarlığına erişim hakkı.
- ▶ Çocukların medyaya katılma hakkı.
- ▶ Çocukların medyadan ve ekrandaki şiddetten korunma hakkı.
- ▶ Medyanın çocuk haklarını koruma ve tanıtmadaki rolü.

Bu tartışmalardan "Oslo Çağrısı" doğmuştur. Bu belgeye göre, "çocuk-medya ilişkisi, çocukların ve onların haklarının –eğitim, ifade özgürlüğü, oyun, kimlik, sağlık, onur ve kendine saygı, korunma- engin ve çok yönlü dünyasına bir giriş noktasıdır ve çocuk haklarının her alanında, çocuğun yaşamının her ögesinde çocukla medya arasındaki ilişkinin rolü vardır.

Oslo Çağrısı bir eylem çağrısıdır. Çocuklar ve medya arasındaki karmaşık ilişkiyi keşfeden, geliştiren, izleyen ve buna katılan herkese de ulaşmıştır. Buna, devletler ve çocuklar için çalışan kuruluşlar ve bireyler, her türlü –kamu veya özel- medyada ve her statüden medya profesyonelleri, medya kuruluşu patronları da dâhil olmak üzere çocuklar ve gençler, anne babalar, öğretmenler ve araştırmacılar dâhildir.

ÇHS'nin ana maddelerinden bazıları medya ve çocuklarla ilgilidir. Çocuk Hakları Komitesi, üzerinde düşünülmesi gereken üç temel alan belirlemiştir:

- ▶ Medyada haber yapma aracılığıyla çocuğun imajını iyileştirme.
- ▶ Çocukların aktif bir şekilde medyaya katılmalarını teşvik etme.
- ▶ Çocukların medyanın zararlı etkilerinden korunması.

Sözleşme'nin 17. maddesi, çocuğun refahını en geniş anlamıyla destekleyen bilgilerin yayılmasında medyanın oynadığı önemli rolü açıklar ve üye devletlere çok özel görevler verir. Maddeye göre, "bir devlet, medyanın yerine getirdiği önemli işlevi tanımalı" ve "çocuğun, özellikle kendi toplumsal, ruhsal ve ahlaki refahı ile fiziksel ve zihinsel sağlığının desteklenmesini amaçlayan çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve materyale erişimini sağlamalıdır."

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesi, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüş bildirme hakkını tanıır. 13. madde ifade özgürlüğünü düzenler: "Bu hak, ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin

araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğü içerir.”

Bu maddeler, sadece vatandaşların bilgilendirilerek gelişmelerine katkıda bulunmakla kalmamalı, gençlerin sesinin medyada daha fazla duyulmasına da katkıda bulunmalıdır. Böylelikle, çocukların bilgi devriminde hem katılımcı hem de faydalanıcı olmaları gerektiğine ilişkin açık bir mesaj vermektedir.

Son yirmi yılda, özellikle yeni medyanın yükselişi ve internetin doğuşuyla, çocuklar ve gençler için medya küresel gündemde ön sıralara çıkmıştır. Bazı paydaşlar çocuk haklarını medya aracılığıyla uygulamaya başlamıştır; örneğin, genç izleyicilerin yüksek kalitede medya içeriğine erişimlerini sağlayarak, gençlerin sesinin duyulması için fırsatlar yaratarak ve çocukların etİğe uygun bir şekilde haberlerde gösterilmeleri için baskı yapmaktadırlar.

1.4.2 Çocukların Medyada Temsili

Kitabımızda temsil medyada ne betimlendiği; konular veya sorunların halka nasıl anlatıldığı ve neden-sonuç bağının nasıl kurulduğuyula ilgili bir kavram olarak kabul edilmektedir. Temsil, sembolik ve retorik olmak üzere medya ürünlerinin doğrudan ve dolaylı tüm bilgilendirici boyutlarını kapsar (Dahlgren, 1995: 15). Medya kişiler, kurumlar, olaylar veya olgulara ilişkin temsil üretir. Bu temsiller ise gerçekliği dışlamaz ancak bir düz ayna saydamlığı ve nötrlüğünde de anlatmaz.

Temsillerin üretim sürecinde “ne seçilmelidir” ve “nasıl gösterilmelidir” soruları iki önemli boyutu oluşturur. Temsiller önemlidir çünkü temsilin öznesinin (bu bir insan olabileceği gibi bir kurum, kuruluş, düşünce akımı, ülke de olabilir) toplumdaki yerini ve ona verilen önemi de yansıtır; dahası bu yeri pekiştirir. Sözkonusu özneye ilişkin kültürel yapıda varolan söylemlerin birbirine eklenerek yeniden üretilmesine katkı sağlar.

Çocukların medyada temsili içinde bulunulan kültürün çocuklara ve çocukluk dönemine ilişkin algılayışı yansıttığı gibi çocuklara yönelik tutum ve davranışlarında da yönlendirici olabilmektedir. Medyanın çocuklar ve çocukluğa ilişkin temsilleri gençler için rol modeli oluşturarak, onların kendi yaşamlarındaki tutum ve beklentilerini etkilemektedir. Medyanın çocuğu temsil ediş tarzı veya görmezden gelişi çocuklar adına alınan kararları ve toplumun geri kalanının onları görme biçimini de şekillendirebilmektedir. İşte bu nedenle medyada çocukların nasıl temsil edildikleri önemlidir.

Medyada çocukların nasıl temsil edildiklerinde baktığımızda çoğunlukla medya gündeminde yetişkinlerle eşit oranda yer almadıklarını; haber öykülerine konu olduklarında ise şiddet veya kazaya maruz kalmış pasif ve sessiz “kurbanlar” veya bizzat şiddet ve potansiyel tehlikenin kaynağı veya öznesi olarak işaret edildikleri görülmektedir. Çocuklar popüler yayıncılık politikası nedeniyle birer reyting (rating) veya rutin haber malzemesi olarak algılanmakta ve rutinleşen gündelik haber üretim pratiği içerisinde tüketilip atılmaktadır. (Alankuş, 2007; Değirmencioğlu, 2007; Cangöz, 2007; Tosun, 2007; Tosun ve Kurt, 2007; Özçınar, 2009). Çocuklara ilişkin “olumsuzluk” haber değeri, şirinleştirme veya rutin günlerde haber yapma politikası uygulandığı için temsillerde kalıp yargılar (stereotype) temel alınarak oluşturulmaktadır.

Ananakım medyanın kalıp yargılar üreterek çocuklara değin temsiller ürettiği bir diğer konu ise çocukların kanunla ihtilafa düştüğü durumlardır: “Sokakta yaşamaya itilen çocuklar” ifadesi yerine “sokak çocukları” ve “tinerciler” kavramlarının ağırlıklı olarak seçildiği görülmektedir. Dolayısıyla kanunla ihtilafa düşen çocuklar ancak “fobik temsil kategorisi” içerisinde yer alarak medyaya erişim olanağına kavuşmaktadır. Öte yandan ise haber öykülerinde konu edilen çocukların sürekli mi yoksa geçici bir süre için mi sokakta yaşamak durumunda bırakıldıkları sorusunun yanıtını medya izleyicilerine sunmamaktadır. Ailelerinden ne zaman kopmuşlardır? Ebeveynler tarafından terk mi edilmişler, yoksa kaçmışlar mı? Neden diğer çocuklar gibi evde ya da okulda değil de sokaktalar? Bu ve benzeri önemli soruların yanıtları, ne yazık ki “sokak çocukları” gibi adeta süreci doğallaştıran, basmakalıp bir ifadenin altında yok olmakta, konunun asıl önemli boyutları görünmez kılınmaktadır.

Gökalp ve diğerleri (2009) haber metinlerindeki sorunlu anlatımlara şöyle dikkat çekmektedirler.

Başlıklarda kullanılan dil yalnızca suçu tarif etmekle kalmıyor, büyük puntolu birkaç sözcük içerisinde suçluyu da yaratıyordu. Kimi zaman başlığa taşınan “tinerci çocuk” ifadesinin metin içinde kaybolduğuna tanık olduk, söz gelimi. Aynı ifade metin içerisinde “madde bağımlısı”, “sokakta yaşayan çocuk”, “tinerci olduğu iddia edilen çocuk” gibi daha soğukkanlı bir tonla sunulabiliyordu. Genel olarak bakıldığında, fobik temsillerde çocuk yaştakilerin, çocuk olmaktan kaynaklanan “sağlıklı büyüme ve gelişme hakkı”, “eğitim hakkı”, “korunma hakkı”, “oyun oynama” gibi çok temel haklarından mahrum olması tümüyle konu dışında tutulmaktadır. Çocukların haber metinlerindeki temsil biçimlerine baktığımızda, bir bakıma, nedenini bilmediğimiz biçimde sokakta yaşamayı tercih eden, suçlu olmayı, suç üretmeyi seçmiş, neredeyse özleri, doğaları gereği suça eğilimli çocukları görüyoruz... Söz konusu haberlerin aktörleri, suça eğilimli ya da bilinçli olarak suç işleyen kişiler olarak temsil edilmekte, suçu yaratan yapısal ya da özel her türlü unsur, habercinin ilgi alanının dışında kalmaktadır. Santimental ve yer yer saldırgan bir dille itham edilen kişiler, canavarlaştırıcı, şeytanlaştırıcı ifadelerle suçun, terörün ve her türlü insanlık dışı olayın kaynağı olarak gösterilmektedirler. Örneğin: “Beyoğlu’nda tinerci dehşeti” (Zaman), “Tinerci çocuk kafa kesti” (Zaman), “Tinerci terörü” (Zaman), “İstanbul’da tinerci vahşeti” (Posta), “Tinerciler satırla okula saldırdı” (Hürriyet) veya “gecekonducular her şeyi ateşe verdi” (Zaman), “Uyuşturucu satıcıları gecekondundan besleniyor”, “Onları karakolda bile kontrol altında tutamıyoruz”.

Durna ve Kubilay (2010: 79) da “Basının Şiddeti: Siyasal Gösterilerde ‘Polise Taş Atan Çocuklar’ Örneği” başlıklı çalışmalarında haber metinlerinin çocuk haklarını ihmal ederek, siyasal iktidarın bakış açısı lehine kapanımına vurgu yapmaktadır. “Tıpkı ‘sokak çocukları’, ‘tinerci çocuklar’ gibi ‘taş atan çocuklar’ ifadesi de (Kürt) çocukları kriminalize etmede kullanılmaktadır. Eylemlerde yer alan çocukların gerek devlet/hükümet yetkilileri gerekse medya tarafından yaygın biçimde ‘taş atan çocuklar’ ifadesi ile tanımlanması, 1990’lardan beri suçla tanımlanan Kürt çocukların suçluluğuna yeni bir boyut eklemekte ve bu yöndeki toplumsal algıyı pekiştirmektedir”

Kalıp yargılar yaratma ve kullanma eğilimi, İngiltere’deki çeşitli araştırmalarda da tespit edilmiştir. MORI tarafından Young People Now dergisi için 2004 yılında yapılan ankete göre, gençler giderek daha yoğun bir şekilde “sorun” olarak gösterilmektedir. İngiltere’deki ulusal ve yerel gazetelerde 2004 yılında bir hafta içinde çıkan gençlerle ilgili tüm haberlerin %71’inin olumsuz, %14’ünün olumlu ve sadece %15’inin tarafsız olduğu tespit edilmiştir. Suç ve şiddetle ilgili haberlerin %48’inde gençler bu suçların faileri olarak sergilenmiştir. Toplam haberlerin %70’inde oğlan çocukları suç faili, sadece %32’sinde mağdur olarak gösterilmiştir. Haberlerin sadece %10’unda kız çocukları suç faili olarak sunulmuş, %91’inde ise mağdur olarak gösterilmiştir. Medyadaki haberlerin verdiği izlenime karşın, resmi suç istatistikleri oğlan çocuklarının kız çocuklarına oranla şiddet içeren suç mağduru olmalarının daha olası olduğunu göstermektedir.

Diğer araştırma projelerine göre de bu şekilde çocuklara dair kalıp yargıların yaratılması uluslararası bir sorundur. Medyayı gençlerin sivil katılımına odaklanmamakla suçlayan Glocal Youth tarafından yapılan araştırmalarda da Avrupa çapındaki yaygın medyada benzer eğilimler tespit edilmiştir: “Gençler genellikle sorun, suç, şiddet içeren varoşlar, uyuşturucu ve çılgın partilerle eşanlı bir kavram olarak görülmektedir; özellikle de genç göçmenler söz konusu olduğunda. Bu görüntüler özellikle kent kültürünü anlatan bazı belgesel ve dergilerde (hem basılı hem de görsel işitsel) karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de ve dünyada yapılan araştırmaların bulgularına göre çocuklarla ilgili kalıp yargıları şöyle sıralamak mümkündür:

- ▶ Çocukların ciddi bir şekilde ifade ettikleri görüşlerin yetişkinleri güldürmek için kullanılması.
- ▶ Habere cazibe katmak için şirin çocukların kullanılması.
- ▶ Çocuğun özsaygısı veya yetişkinin çocuğa olan saygısı adına hiç bir katkısı olmadığı halde, duygu

sömürüsü yapmak için çocukların sefil durumlardaki fotoğraflarının ve tasvirlerinin kullanılması.

- ▶ Çocuklara büyüklük taslanması ve tepeden bakılması.
- ▶ Çocuklar konuyu daha iyi bildikleri halde yetişkinlerin çocuklar adına konuşması.
- ▶ Çocuklara sirk hayvanları gibi gösteri yaptırılması.
- ▶ Yetişkinlerin çocukların bilgisizliğini ortaya sermesi.
- ▶ Yetişkinlerin çocukları kendi ağızlarında konuşmalarını veya sözlerini kesmeleri.
- ▶ Çocuklar pasif olmadıkları halde öyleymiş gibi gösterilmeleri.
- ▶ Genç insanların, “gençlik” adı verilen sorunlu bir grupta toplanarak adlandırılmaları.
- ▶ Kanunla ihtilaf, madde bağımlılığı, sokakta yaşama gibi durumlarda ise toplumun huzurunu “tehdit edenler” olarak göstermek

Oysa medya profesyonelleri, çocuklara ve gençlere –umutları, korkuları, başarıları ve yetişkin davranışlarının hayatları üzerindeki etkisi hakkında- kendi adına konuşma fırsatı sunarak, çocukların da bireyler olarak saygıyı hak ettiklerini kamuoyuna hatırlatabilir.

Medyadaki Kalıplaşmış Temsillerin Sakıncaları

Geleneksel olarak, çocuklara toplumun korunması gereken bir alt grubu olarak bakılmaktadır. Çocuklara yapılan tehditler, okur ve izleyicilerin dikkatini çekmek için kullanılacak güçlü duygusal tepkilere yol açmaktadır. Bu nedenle, çocuklarla ilgili haberler ve görüntüler, haberin toplumsal önemi için olduğu kadar, pazarlama potansiyeli nedeniyle de değerli görülebilir. Sonuç olarak, çocuklar genellikle medyada mağdur veya yetişkinlerin “şirin” uzantıları olarak sunulmaktadır.

Çocuklarla ilgili bu görüş, çocukluğun masumiyet zamanı olduğu yolundaki evrensel bir algıyı yansıtıyor olabilir. Onların şirinliği, yetişkinlerde bir korumacılık, nostalji ve üstünlük duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Onlar incinir ya da talihsizlik yaşarlarsa yetişkinler hem sempatiyi hem de ahlaki bir öfkeyi ifade etme ihtiyacı hissederler. Ancak sonuç olarak, çocuklara vatandaşlık seviyesinin altlarında bir statü ve haklar da yetişkinler tarafından bahsedilen bir sözleşme olarak yanlış algılamalara neden olur.

Çocukların mağdur veya yetişkinlerin “şirin uzantıları” olarak sergilenmesi, onlarla ilgili sınırlı ve yalancı bir izlenim doğurmaktadır. Medya, bu taraflılığın, haberin, tanımı gereği sıra dışı olana odaklanmasından kaynaklandığını savunacaktır. Ancak o zaman, insanların çevrelerinde olup biteni daha iyi anlamaları için medyanın aynı derecede önemli olan topluma ayna tutma rolü göz ardı edilmiş olur. Medya çalışanları, algılamaların gerçeklerden çoğu zaman daha güçlü olduğunun herkesten daha çok farkındadır. Gençlerle ilgi algıyı çarpıtarak, medya hem çocuklara hem de daha geniş topluma zarar vermiş olur. Aynı zamanda onların haklarını da ihlal ediyor olabilir.

Temsiller ve Çocuk Hakları İhlalleri

Medyada olumsuz temsil edilme ve kalıp yargı yaratılması ile çocukların hakları çeşitli şekillerde ihlal edilebilmektedir. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Sözleşmesi'nin (AİHS) 8. maddesi, aile hayatının ve özel hayatın korunmasını düzenler. AİHS'nin 14. maddesi ayrımcılık yasağını düzenler. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında çocuk hakları aşağıdakileri içermektedir:

- ▶ **Madde 12: Çocuğun kendisini ilgilendiren her türlü konuda görüşlerini ifade etme hakkı**
- ▶ **Madde 13: Ulusal güvenlik veya kamu düzeni ... halk sağlığı veya kamu ahlakının korunması için gerektiğinde sınırlandırılabilen çocuğun ifade özgürlüğü hakkı**
- ▶ **Madde 16: Özel yaşam, aile yaşamı veya haberleşmeye, onur ve itibara müdahale veya**

saldırıya karşı koruma

- **Madde 17: Medyanın öneminin tanınması ve çocuğa toplumsal ve kültürel olarak faydalı materyal dağıtılmasının teşvik edilmesi; “çocuğun iyi haline zarar verebilecek bilgi ve materyalden çocuğun korunması için uygun rehber ilkelerin geliştirilmesi”**

Bu maddeler, çocuklar için sorumsuz medya mensupları tarafından ihlal edilebilecek çok net hakları dile getirmektedir. Özellikle, BMÇHS'nin 17. maddesi, medyanın çocuğun refahının desteklenmesiyle sorumlu olduğunu ifade etmektedir.

Çocuk hakları, aynı zamanda, hassasiyetten uzak ve yanlış haber yapıldığında, çeşitli konularda çocukların görüşlerine yer verilmediğinde de ihlal edilmiş olur.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na göre, medyanın çocukları sunma şekli bir dizi mitin ölümsüzleştirilmesine neden olmaktadır:

- Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan aileler; yoksulluk içinde yaşayan çocuklar; savaş ve afet mağdurları bireyselliğini ve insanlığını kaybetmektedir. Genellikle, kendi adlarına hareket edemeyen, düşünemeyen veya konuşamayan çaresiz kurbanlar olarak sergilenirler.
- Çocuklarla ilgili konular medyada ele alınırken çoğunda sansasyonel konulara odaklanılır, çocukların karşı karşıya kaldığı, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde özetlenen geniş bir yelpazedeki meseleler gözardı edilir.
- Çocuklarla ilgili medyada çıkan haberler genellikle bir kereye mahsus olmak üzere ele alınır; haber sonradan analiz edilerek takip edilmez veya çok az takip edilir.
- Çocukların hayatının gizliliğine her zaman saygı gösterilmez.
- Çocuklar haberlerde yer aldığı zaman, genellikle kalıp yargılar olarak sergilenir; örneğin, Afrika'daki “açlıktan ölen çocuklar” veya “sorumsuz gençler”.

Çocuk istismarı, kanunla ihtilafa düşmüş çocuklar ve sokakta yaşayan çocuklarla ilgili haberler daha baskındır; öte yandan oyun oynama, eğlenme ve spor yapma hakkı gibi çocuk haklarına ilişkin daha geniş konuların çoğu haber değeri taşımayan konular olarak görülür. Böylelikle, “mağdur çocuklar” veya “potansiyel tehdit taşıyan” çocuklar olarak işaret edilerek dengesiz bir sunum yaratılmış olur.

Medya, kamuoyunda çocuk haklarıyla ilgili farkındalığı artırma konusunda önemli role sahip bir kurum olmasına rağmen, ticari ve popüler yayıncılığı benimsediği sürece çocuk hakları konusunda belirsizlik taşıyan bir araç haline de gelebilir.

1.4.3 Medyada Çocukların Sömürülmesi

Bir diğer önemli boyut ise medyanın çocukları çok erken yaşta cinsel olarak aktif hale gelmeye veya öyle görünmeye teşvik edip etmediğidir. Özellikle de pop müziği ve moda haberleriyle, örneğin Türkiye'deki anaakım televizyon kanallarında popüler yarışma programlarında, kimi zaman aile fertleriyle birlikte kimi zamanda doğrudan çocukların kendilerinin “şarkı söyleme”, “müzik aleti çalma” vb. yetenekleri üzerinden yarışmacı olarak yer aldıkları görülmektedir. Dahası sözkonusu programlarda çocukların yetişkinler gibi yapılmış ağır makyaj, seksi sahne kostümleri ve yetişkinler gibi davranış kalıpları içerisinde “çocuklukları yok edilerek”³ temsil edilmektedir.

Haber medyası bir yandan haber programları, fotoğraflar, belgeseller ve dramalar yoluyla istismar edenler ve istismara uğrayanların öyküsünü anlatmaktadır. Öte yandan ise haberlerde veya reklamlarda çocuklarla ilgili cinsel açıdan tahrik edici görüntüler yaratarak bizatihi kendileri de istismar eden özne durumuna da

³Burada Neil Postman'la benzer bir duruş benimseyerek çocukluğun yok oluşu kavramını kullanılmaktadır.

gelebilmektedir. Çalışan çocuklar ayrı bir toplumsal sorun olarak varlığını hissettirirken reklamlarda da çocuk emeği kullanılmaktadır. Popüler kültür dünyasının ünlü isimleri bir ürünü geniş halk topluluklarına pazarlamada ve ürün satışını artırmada sıklıkla başvurulan güvenli bir satış stratejisidir. Bununla birlikte ünlü kişiler için çok yüksek tutarların ödendiği de bilinmektedir. Benzer şekilde oldukça etkili ama çok daha ucuz diğer bir yöntem ise çocukların kullanılmasıdır. İnsanlar çocukların seslerini, yüzlerini ve mimiklerini şirin bulmaya eğilimli oldukları ve çocukların söylediklerine daha kolay güvenebildikleri –yani onlardan daha kolay etkilenebildikleri- için, çocukları kullanarak mal pazarlamak şirketlere çok daha çekici gelmektedir (Değirmencioğlu, 2010: 315). Reklamlarda çocuk emeğinin kullanımına değin yeterli yasal düzenlemenin olmayışı da çocuk emeğinin sömürsünü kolaylaştırmaktadır.

Medya profesyonelleri, çocuk haklarını koruma girişimlerini takip ederek ve çocuklara yönelik taahhütlerini yerine getirmeyenleri eleştirerek, çocuk haklarını gündemde tutmakla sorumludur. Ancak ticari baskılar, medyanın bu sorumluluktan kaçınmasına neden olabilirken; medya kuruluşlarının ticari kaygıları ağır bastığında etik ilke ve standartlar ihmal ettiği görülmektedir.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Çocuklarla ilgili olarak seçtiğiniz güncel bir medya konusunu çocuk hakları bağlamında tartışınız.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Alankuş, S (2007). “Önsöz Neden Çocuk Odaklı Habercilik Kitabı”, Hazırlayan: Sevda Alankuş, **Çocuk Odaklı Habercilik**, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Cangöz, İ. (2007). “Haberde Çocuk Birey”, Hazırlayan: Sevda Alankuş, **Çocuk Odaklı Habercilik**, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Değirmencioğlu, S. (2010). “Medyada Çocuk Emeği ve Reklamın Çocuk İşçileri”, Türkiye’de Çocuk Emeği, Der. Kemal İnal, İstanbul: Ütopya.

Değirmencioğlu, S. (2007). “Çocuk Hakları Penceresinden Basın: Eleştirel, Katılımcı ve Yapıcı Bir Bakış”, Hazırlayan: Sevda Alankuş, **Çocuk Odaklı Habercilik**, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Gökalp, Emre, Hakan Ergül ve İncilay Cangöz (2009) .”Türkiye’de Yoksulluğun/Yoksulların Haber Medyasında Temsili”, 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi, 1-3 Ekim 2009, Adnan Menderes Üniversitesi, Didim, Aydın

Tosun, Gülgün Erdoğan, (2007). Çocuklar ve Çocuk Haklarının Medyada Temsili, Hazırlayan: Sevda Alankuş, Çocuk Odaklı Habercilik, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

Tosun, Gülgün Erdoğan ve Hanifi Kurt, (2007). “Kamusal Alanda Çocuk Hakları ve Haber Değeri: Türk Yazılı Basını Üzerine Bir Değerlendirme”, Editör: Selda İçin Akçalı, **Çocuk ve Medya**, Ankara: Ebabel

Özçınar Meral (2009) “Popüler Bir Kimlik Olarak Milliyetçilik: Deli Kanlılığın Önlenemez Yükselişi”, **Medya Milliyetçilik Şiddet**, Hazırlayan: Barış Çoban, İstanbul: Su

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Children, Youth and Media Around the World: An Overview of Trends & Issues, produced by Susan Gigli of the InterMedia Survey Institute for UNICEF, April 2004: <http://www.intermedia.org/>

Centre for the Study of Children, Youth and Media:

<http://www.childrenyouthandmediacentre.co.uk/>

Childrens Rights and the Media – A Resource for Journalists:

http://www.unicef.org/southafrica/SAF_publications_soulbuddiez.pdf

UNICEF – Magic website:

<http://www.unicef.org/magic/briefing/about.html>

UNICEF – Voices of Youth:

<http://www.unicef.org/voy>. The Voices of Youth pages feature young people’s thoughts about media in their own countries, in their own words.

The UNESCO International Clearinghouse on Children, Youth and Media:

<http://www.nordicom.gu.se/clearinghouse.php>. Dünya çapında, çocukların, gençlerin ve medyanın etrafında dönen projelerle ilgili iyi bir bilgi kaynağı. Clearinghouse çocuklar, gençler ve medya konusunda farkındalık ve bilgi artırmayı, konuyla ilgili politikaların oluşturulmasını, yapıcı kamuoyu tartışmalarına katkıda

bulunmayı ve çocuklarla gençlerin medya okur yazarlığını ve medya yeterliliğini artırmayı amaçlamaktadır.

Children's Rights Information Network: Media

<http://www.crin.com/themes/ViewTheme.asp?id=12>

The Influence of Media Violence on Youth' (Psychological Science, March 2004):

<http://www.psychologicalscience.org/pdf/pspi/pspi43.pdf>

A Public Health Approach on Research Findings on Influence of Violent Media Content': The Lancet, Vol. 356, Issue 9460 (February 2005, p. 702-710)

L. Rowell Huesmann (2000), The Columbia County Longitudinal Study', University of Michigan: <http://www.rcgd.isr.umich.edu/aggr/Projects/CCLS/description.html>

1.5 ÇOCUK HAKLARINI HAYATA GEÇİRMENİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANAHTAR NOKTALAR

- ▶ *İnsan haklarının korunması*
- ▶ *Çocuk haklarının desteklenmesi*
- ▶ *Çocuk haklarının uygulanmasındaki sorunlar*
- ▶ *Çocuk haklarıyla ilgili zorluklara cevap verilebilmesi*

1.5.1 İnsan Haklarının Korunması

İnsan haklarını uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeyde uygulamak için mekanizmalar bulunmaktadır. Ulusal düzeyde, politikacılar ve politika üretenler anayasa aracılığıyla çocuk haklarını destekleyebilirler. Genel olarak, anayasalar “devletin çeşitli kurumlarının görev, yetki ve işlevlerini belirleyen kurallar öngörür”. Bunları en çok somut ifadelerle tanımladıkları zaman ve devlette güçler ayrılığı olduğunda, insan haklarının savunulmasında etkili olurlar.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin neredeyse evrensel bir şekilde onaylanmış olması, çocuk hakları ilkelerine küresel bir taahhüdü yansıtmaktadır. Sözleşmeyi onaylayarak, devletler bu taahhüdü uygulamaya geçirme niyetlerini ifade ederler. Taraf devletler, sözleşmeyi eksiksiz uygulamak için yasalarını değiştirmek ve yeni yasalar ve politikalar oluşturmak zorundadırlar; çocuğun yüksek yararına olabilecek her türlü faaliyeti dikkate almalıdırlar. Sözleşmenin 4. maddesi devletlerin “sözleşmede tanınan hakların uygulanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri almalarını” şart koşar. 42. madde kapsamında ise, devletler “Uygun ve aktif yollarla yetişkin ve çocuklara sözleşmenin ilke ve hükümlerini geniş çapta tanıtmakla sorumludur”.

Bir ülkenin anayasası her zaman çocuk hakları ihlallerine karşı mutlak bir koruma sağlamayabilir. Bu gibi durumlarda, vatandaşlar kolektif bir şekilde devletlerine çağrıda bulunarak faaliyetlerini açıklamasını ve hesap vermesini talep edebilirler. Sivil toplum, vatandaşlar devleti sorgulamak için örgütlendiğinde ortaya çıkar. Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, hayır kurumları ve toplum örgütleri bunlara dâhildir. Çoğu ülkede, bu kuruluşlar çocuklar veya belli gruplardaki çocuklar için bağımsız savunucular olarak anahtar bir rol oynamaktadır. Bu kuruluşların rolleri Çocuk Hakları Sözleşmesinde ve Çocuk Hakları Komitesince tanınmaktadır. Sözleşmenin onaylanması ve tanıtılması, çocuk haklarını destekleyen STK'ların sayı ve etkilerinde hızlı bir büyümeye yol açmıştır. Birçok Avrupa ülkesinde, çocuk hakları için çalışan STK'lar koalisyonlar oluşturmuşlardır.

Birleşmiş Milletler, sivil toplumu dünya çapında barışı koruma ve hakları savunma konusunda gerekli bir unsur olarak görmektedir. Eski Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan şöyle demiştir:

“Birleşmiş Milletler bir zamanlar sadece devletlerle ilgilenirdi. Bugün artık, devletleri, uluslararası kuruluşları, iş dünyasını ve sivil toplumu kapsayan bir ortaklık olmadan barış ve zenginliği elde etmemizin mümkün olmadığını biliyoruz. Bugünün dünyasında, birbirimize bağımlıyız.”

Çocukların haklarını savunmak için kurumların geliştirilmesi, Birleşmiş Milletler'in daha geniş bir amacına da hizmet etmektedir: genel olarak insan haklarını savunmak ve korumak için ulusal kurumların

oluşturulmasının teşvik edilmesi. Bazı devletlerde, çocuklar için bağımsız insan hakları ofisleri, ulusal insan hakları kurumlarının bir parçası olarak faaliyet gösterir. Diğer bazı devletlerde ise, çocukların insan haklarını savunmak ve korumakla sorumlu ayrı kurumlar oluşturulmuştur. Genel olarak bir insan hakları kültürü geliştirme arayışında olan ülkelerde, çocukların ve çocukların gelişen tutumlarını bir gelecek kültürünü yaratmak için dikkate alındığında, çocukların insan haklarına odaklanan ofislerin kurulması makul bir başlangıç noktası olabilir.

Çocuklar için bu bağımsız ofisler, mevzuatla belirlenen yetki ve görevleri olması bakımından STK'lardan farklıdır. STK'lar oldukça bağımsız bir şekilde, insan haklarının desteklenmesinde kritik bir role sahiptir. Ancak yalnız veya birlikte devletin önceliklerini değiştirme gücüne sahip olmayabilirler.

1.5.2 Çocuk Haklarının Desteklenmesi

Bir devlet, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi bir insan hakları aracını onayladığında, ya belge hükümlerini doğrudan iç hukukuna yansıtır ya da insan haklarına saygı yükümlülüklerine başka şekillerde uymayı taahhüt eder. "Ancak genellikle, bazı hakların korunması için bir yasanın olması, o hakların uygulamaya geçirilmesi için gerekli her türlü yasal yetki ve kurumu tesis etmediği takdirde yeterli değildir..." (Bkz. İnsan Hakları Merkezleri Eğitim El Kitabı)

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne uygunluk, BM Çocuk Hakları Komitesi tarafından izlenmektedir. Bu komite, devletlerden ulusal raporlar ve STK'lardan gölge raporlar alır.

Komite, aşağıdakileri gerçekleştirmek amacıyla, devletin tüm kademelerinin sözleşmeyi politika yapma ve uygulama konusunda bir rehber olarak kullanmasını öngörür:

- ▶ Çocuklar için kapsamlı bir ulusal gündem geliştirilmesi
- ▶ Devletin tüm sektörlerinde koordinasyon, izleme ve değerlendirmeyi desteklemek için kalıcı kurum veya mekanizmaların geliştirilmesi
- ▶ Her türlü mevzuatın sözleşmeye tam uygunluk sağladığının temin edilmesi
- ▶ Çocuk etki değerlendirmeleri yaparak, devlet çapındaki politika geliştirme süreçlerinde çocukların görünür kılınmasının sağlanması
- ▶ Çocuklara harcanan kamu parasının payını belirlemek ve bu kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için yeterli bütçe analizleri yapılması
- ▶ Her bir yetki alanında çocukların durumunu iyileştirmek için yeterli verilerin toplanmasının ve kullanılmasının sağlanması
- ▶ Devlette politika yapmak ve çocuklar için veya çocuklarla çalışmakla sorumlu kişilere eğitim vererek sözleşmeyle ilgili farkındalık yaratılması ve bilgi verilmesi
- ▶ Çocukların bizzat kendileri de dâhil olmak üzere, sivil toplumun çocuk haklarını uygulama ve haklara dair farkındalık yaratma sürecine katılması
- ▶ Kamu Denetçisi (Ombudskışı), komisyonlar ve diğer başka yasayla kurulmuş bağımsız ofisler açarak çocuk haklarının desteklenmesi

Ancak, çocuklar için dünya çapında saygıyı temin etmenin kolay bir yolu yoktur. Birleşmiş Milletler, ulusal anayasalar ve sivil toplum çocuk hakları ihlallerinin önlenmesinde rol üstlendikleri halde, ihaller halen devam etmektedir.

Ayrıca, bir ülkenin ekonomik açıdan refah içinde olması, çocuk haklarının korunacağını bir teminatı değildir. Batı ülkelerindeki zenginlik ve hizmetlerdeki gelişme bütün çocuklar için her zaman iyi çocukluk

deneyimlerine yol açmamıştır. Birçoğu yoksulluk içinde, aşırı kalabalık veya uygunsuz konutlarda yaşamaktadır. Birçoğu istismar ve ihmalle karşı karşıyadır ve destek hizmetleri onların ihtiyaçlarına cevap vermekte yavaş kalmaktadır. Bir çok çocuğun potansiyeli eğitimlerindeki dezavantajlar, kötü oyun, spor ve eğlence tesisleri nedeniyle engellenmektedir.

1.5.3 Çocuk Haklarının Uygulanmasındaki Problemler

Her toplumda, çocuk hakları savunuculuğuna karşı çıkan gelenekler ve gruplar bulunur. Bazen, toplumdaki geniş çaplı değişimler çocukların haklarını da tehdit edebilmektedir. Devletler çocukları nasıl ihmal ediyor ya da Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni etkili bir şekilde uygulamayı nasıl başaramıyorlar? Bu durum genellikle çocuğa büyük bir öncelik tanımamaktan kaynaklanmaktadır. Siyasi liderler, politikacılar ve devlet yetkilileri çocukların yaşam koşullarını anlamayabilir veya çocuk haklarının uygulanması konusuna kendilerini adanmayabilirler. Örneğin, çocuklar genellikle devlette politika yapılırken dikkate alınmazlar.

Önemli alanlardan bir tanesi, çocukların sorumlu katılımını desteklemektir. Devletler, politikalar konusunda çocukların görüşlerini almalı ve bu görüşleri ciddiye almalıdırlar. Ancak çocuklara danışmak için her zaman resmi kanallar bulunmamaktadır. Mevzuatın, kendileriyle ilgili her türlü konuda çocukların görüşlerini ifade etme ve bu görüşlerin dikkate alınması hakkına sahip olduğuna dair sözleşme şartını yansıması gerekmektedir.

Genellikle, çocukları etkileyen politikalardan sorumlu devlet birimleri arasında yetersiz bir koordinasyon vardır. Çocuklar için iyi politikalar yerel düzeyde etkili bir şekilde uygulanmalı ve her türlü mevzuat sürekli gözden geçirilerek sözleşmeye uygunluğundan ve çocuk haklarını desteklediğinden emin olunmalıdır.

Bazen, çocuk haklarını destekleyen faaliyetlere yönelik sınırlı kaynaklar etkili bir şekilde kullanılmadığı için başarısız olunabilir. Hem yerel hem ulusal düzeyde, çocuklara verilen hizmetlere yönelik bütçelerin dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Devlet içindeki etki değerlendirmelerinin ve değerlendirmelerin uygulanması gerekmektedir. Çocukların insan haklarına ilişkin bilgilerin yayılmasında sorunlar olabilir. Her ülkenin, hem çocuklara hem yetişkinlere çocuk haklarıyla ilgili bilgi yaymak için kapsamlı bir planının olması gerekmektedir. Çocukların, çocuklarla çalışanların ve genel olarak kamuoyunun ÇHS'yi ne derece bildiklerini değerlendirmek için araştırmalar yapılmalıdır.

Ne var ki, çocuk haklarını koruma görevi sadece devletleri değil, toplumun bütün üyelerini sürece katmalıdır. Sözleşmede bahsi geçen standartlar ve ilkeler ancak herkes tarafından –ailede, okulda ve çocuklara hizmet veren diğer kurumlarda, toplumlarda ve idarenin tüm kademelerinde- saygı gösterildiğinde gerçekliğe dönüşebilir.

Çocukların sadece “gelişme sürecindeki yarının insanları” olarak değil, bugünün insanları olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Onlar, kendi hakları olan eksiksiz insanlardır. Yıllar içinde değişecek ve gelişeceklerdir ancak bir toplumun çocuklarına sadece yarının yetişkinleri oldukları için değil, sırf çocuk oldukları için değer vermesi gerekmektedir. Bu ilkenin toplumsal programlar ve hizmetler üzerinde önemli etkileri vardır; çocuklarla ilgili yapılan çalışmalarda vurguyu onların deneyimlerinde bugüne ve şimdiye kaydırmaktadır. Ancak, çocuk meselelerine getirilen politik çözümler, çocukluğun ne kadar kısa ve etkili olduğu bilincini nadiren yansıtır. Yeni bir strateji daha geliştirilirken çocuk yerinde saymaz. ÇHS'nin onaylandığı yaklaşık yirmi yıl içinde en az bir nesil çocuk çocukluklarını tamamlamıştır.

1.5.4 Çocuk Haklarıyla İlgili Zorluklara Cevap Verilebilmesi

ÇHS'nin onaylanmasıyla, devletler bütün mevzuat, politika ve uygulamalarının bu sözleşme ilke ve standartlarına uygunluğunu temin etmekte sorumludurlar. Gerektiğinde, örneğin, çocukların aile içi ve eğitim ortamındaki şiddetten korunmaları için yasal reformların yapılması gerekmektedir. Çocuk Hakları

Komitesi ayrıca, devletlerin bağımsız mekanizmalar kurarak, çocuk hakları komisyonları veya kamu denetçiler (Ombudskisi) yoluyla sözleşme uygulamalarının izlenmesini ve gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir. Ülkeler sözleşmeyi uygulamaya koydukça, giderek artan sayıda bağımsız ofisler kurulmaktadır. Hemen bütün durumlarda bu ofisler devlet veya parlamento tarafından kurulduğu halde, temel özellikleri bağımsız olmaları – çocuklar için bağımsız bir şekilde savunuculuk yapabilme yeteneğine sahip olmalarıdır. Bu tür kurumların oluşturulması, devletlerin çocuklara karşı iyi niyetinin bir göstergesi, sözleşme kapsamındaki taahhütlerini ciddiye aldıklarının ve çocuklara karşı muamelelerinden bağımsız bir ofise karşı hesap vermeye razı olduklarının bir ifadesidir. Gençlere yapılan yatırımın, onların sayı ve ihtiyaçlarıyla orantılı olmasını sağlamak için devletler çocuklara tahsis edilen bütçe payını analiz etmekle sorumludur. Genellikle devletler, sosyal harcamaları birleştirerek çocukların refahı ve insan haklarının desteklenmesine ayrılan nispeten düşük payı gizlerler. Ülkeler, sözleşmenin ilke ve standartlarını çocuklar da dahil olmak üzere halkın tüm üyelerine tanıtmakla sorumludur. Devletler, çocukların hak sahibi olduğuna dair toplumsal farkındalığı artırmakla sorumludurlar. Ayrıca, sağlık ve ceza adalet ortamlarında çalışanlar da dahil olmak üzere çocuklarla çalışan profesyonellerin sözleşmeyi günlük olarak nasıl uygulayacaklarına dair eğitim almalarını sağlamalıdır.

Sözleşmenin onaylanması ve desteklenmesi çocuk haklarını savunan STK'ların sayı ve etkisinin hızlıca artmasına neden olmuştur. Birçok Avrupa ülkesinde, Çocuk Hakları Bilgi Ağı gibi çocuk hakları alanında çalışan STK'lardan oluşan koalisyonlar kurulmuştur. Bu kurumlar, çocuklar için bağımsız savunucular olarak önemli bir rol oynarlar. İnsan Hakları Merkezi'ne göre, "uluslararası insan hakları standartlarının uygulanması için ek destek, evrensel bir insan hakları kültürünün gelişiminde özel bir rolü olan, ilgili toplum ve sivil toplum kuruluşlarından gelmektedir." Ayrıca, "Doğaları gereği, sivil toplum kuruluşları ifade özgürlüğüne, faaliyetlerinde esnekliğe ve hareketlerinde özgürlüğe sahiptir ki bu da, bazı durumlarda, onların devlet ve devletlerarası kuruluşların yapamadığı ve hattâ yapmaya isteksiz olduğu görevleri yerine getirmelerini sağlar."

Sivil toplumun bir parçası olarak medya mensuplarının da sorumluluğu vardır. Gazeteciler istismar olaylarını açığa çıkarıp ve çocuk haklarıyla ilgili bilinç artırırken, çocuklara nasıl bakıldığını ve onların nasıl sunulduğunu çok büyük ölçüde etkilemektedirler. Gazetecilerin işlerinin sonuçları konusunda farkındalık sahibi olmaları gerekir; kamuoyunu medya mensupları şekillendirmekte ve davranışlarını etkilemektedir.

Medyanın bu güçlü konumu, çocuk haklarına saygı göstermesi ve hakları doğru bir şekilde temsil etmesi için iç düzenlemelere ihtiyaç duyduğu anlamına gelmektedir.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Çocuklar adına ülkenizde savunuculuk yapan grupları belirleyin. Hak temelli mi çalışıyorlar? Çalışmalarında çocukların sesinin duyulması için çalışıyorlar mı?

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

ENOC Eğitim Paketi: Çocukların insan haklarının savunulması amacıyla yasayla kurulmuş bağımsız ofislerin –çocuk ombudsmanları ve çocuk komisyonları- geliştirilmesi sürecinde çalışan herkes için Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı tarafından geliştirilen bir bilgi ve eğitim paketi: <http://www.ombudsnet.org/docs/informationandtrainingpack.pdf>

Sosyal Çalışma ve Çocuk Hakları: BM Sözleşmesiyle ilgili Profesyonel Eğitim Kılavuzu, Uluslararası Sosyal Çalışmacılar Federasyonu, 2002.

Dünya Çocuklarının Durumu 2006, UNICEF: <http://www.unicef.org/sowc06/>

Ulusal İnsan Hakları Kurumları, İnsan Hakları Merkezi, Mesleki Eğitim Serisi No.4, İnsan Hakları Merkezi, Cenevre, 1995, para. 15

Çocuklara Hak Vermek, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, 2002: www.unicef.org/magic/resources/childrights_and_media_coverage.pdf

Retorikten Haklara Doğru: Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine Sunulan İkinci Gölge Rapor, Çocuk Hakları Birliği (Children's Rights Alliance), 2006: <http://www.childrensrightrights.ie/pubs/CRARepUNCRC.pdf>

1.6 ÇOCUKLARIN BAKIŞ AÇISINDAN BİLGİ VERMEDE İYİ UYGULAMALAR

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANAHTAR NOKTALAR

- ▶ “Çocuklara Uygun Bir Dünya”
- ▶ Çocuklar için ulusal eylem planları
- ▶ Çocukların katılımı
- ▶ İyi uygulama ilkeleri
- ▶ Çocukların bakış açısına ulaşmak: örnekler

Mayıs 2002'deki Birleşmiş Milletler Çocuk Özel Oturumu çocuklar ve insani kalkınma için bir dönüm noktasıydı. Çünkü BM Genel Kurulu'nun sadece çocuklara ayrılmış ilk özel oturumu ve çocukların resmi temsilciler olarak buldukları ilk oturumdu. 69 dünya liderini, 190 ulusal heyeti, 1.700'ün üzerinde STK temsilcisini, 5 Nobel Barış Ödülü sahibini, iş dünyası, din, sanat, akademi ve sivil toplumdan çok geniş bir yelpazedeki temsilcileri bir araya getirilmişti. Birleşmiş Milletler toplantılarının tarihinde ilk kez, 600'ün üzerinde çocuk, bizzat temsilci ve aktif katılımcı olarak yer almıştı.

1.6.1 Çocuklara Uygun Bir Dünya

2002 yılındaki özel oturumda, dünya tarihinde ilk kez gençler Genel Kurul'a, kendi adlarına hitap ederek, fikirlerini ve yaratıcı çözümlerini sunmuşlardır. Onların varlığı heyecan, isteklilik ve taahhüt yaratmıştır. Dünya liderleri, çocuklar için çocuklarla birlikte dünyayı değiştirmeleri gerektiğini birinci elden öğrenmişlerdir.

Bu genç insanların tutkusu ve vizyonundan ilham alan Genel Kurul, sağlıklı yaşamları destekleyen, iyi temel eğitim sağlayan, HIV/AIDS ile mücadele eden ve çocukları istismar, sömürü ve şiddetten koruyan güçlü bir plan olan “Çocuklara Uygun Bir Dünya” planını kabul etmiştir. UNICEF eski icra direktörü Carol Bellamy, şöyle demiştir: “Daha önce hiç bir büyük BM toplantısına bu kadar çok sayıda çocuk ve genç resmi temsilci olarak davet edilmemişti. ...Özel Oturumu özel kılan onların katılımı.”

Çocuklara Uygun Bir Dünya, 2015 yılına kadar BM Binyıl Kalkınma hedeflerine doğru ilerlemeyi ölçmek için hedefler koymaktadır. Ayrıca, özel olarak çocuklar için hedefler belirlemektedir:

“Ergenler de dâhil olmak üzere çocuklar, gelişen kapasitelerine göre, kendi haklarını özgürce ifade edebilmeli, özgüven oluşturabilmeli ve yaşamın zorluklarının üstesinden gelebilmek için çatışma çözme, karar alma ve iletişim gibi konularda bilgi ve beceri edinebilmelidir. Ergenler de dâhil olmak üzere çocukların kendilerini özgürce ifade etme hakkına saygı gösterilmeli ve bu hak desteklenmelidir; kendilerini ilgilendiren konularda görüşleri dikkate alınmalı, çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre görüşlerine ağırlık verilmelidir. Çocukların ve gençlerin enerjisi ve yaratıcılığı, çevrelerini, toplumlarını ve kendilerine miras kalacak dünyayı şekillendirmede aktif bir rol oynayabilmeleri için beslenmelidir.”

Bu sözler ve çocukların Genel Kurul'daki aktif katılımları, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesinde yazılı idealleri yansıtmaktadır—çocukların kendi görüşlerini ifade etme hakkı. Kendi görüşlerini oluşturabilen her çocuk, kendisi ilgilendiren bütün konularda bu görüşleri ifade etme hakkına sahiptir.

1.6.2 Çocuklar İçin Ulusal Eylem Planları

BM Çocuk Özel Oturumu'nun bir yan etkinliği olarak, ulusal stratejilerde çocukları etkileyen konular tartışılmıştır. Öncelikli olarak eyleme geçilmesi gereken dört anahtar konu belirlenmiştir: sağlık, eğitim, şiddetten korunma, istismar veya sömürü ve HIV/AIDS.

Küresel eylem planını gerçekleştirmelerine yardımcı olmak amacıyla, dünya devletleri 2003 yılı sonuna kadar ulusal eylem planları hazırlamayı kabul etmişlerdir. Bu eylem planları her bir devletin kendi ülkesinde küresel eylem planının hedef ve amaçları yönünde nasıl çalışacağını anlatmaktadır.

Özel Oturum, çocukların ve gençlerin kendilerini ilgilendiren konularda yapabileceği önemli katkıları ve karar alıcıların çocuklara danışmasının ve onları dinlemesinin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Çocuklar ve gençler, kendi ülkelerinin ulusal eylem planlarının geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesine aktif/etkin bir şekilde katılmak istediklerini ifade etmişlerdir.

Save the Children, 14 ülkeden 4.500'ün üzerinde gence bu sürece neden katılmak istediklerini sormuştur. Çocukların belirttiği temel nedenlerin başlıcaları şunlardır:

- ▶ Planların doğrudan hedeflediği grup çocuklardır ve en önemli paydaşlardır.
- ▶ Çocuklar, çocuk olma durumuyla ilgili en doğrudan deneyime sahip bireyler olarak devletlere sorunlarını daha iyi anlayabilmeleri için yardımcı olabilirler.
- ▶ Bütün çocuklar aynı değildir ve devletlerin farklı çocuk gruplarının görüşlerini dinlemesi gerekmektedir.
- ▶ BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesine göre kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınması hakkına sahipler.
- ▶ Çocuklar ve gençler planın uygulanmasına destek verebilir ve aktif rol almak istemektedirler.
- ▶ Planın etkililiğini ve etkisini iyileştirerek onu daha başarılı hale getirebilirler.
- ▶ Plan, demokrasinin geliştirilmesine yardımcı olmakta ve çocuklar arasında onların yaşamları toplumları için sorumluluk duymalarını teşvik etmektedir.
- ▶ Çocuklar ve gençler bu sürece katabilecek değerli kaynakları, yeni fikirleri ve geleceğe dönük bakış açıları olduğuna inanmaktadırlar.

Küresel eylem planında, devletler şu şekilde uzlaşmışlardır: "Çocukların ve gençlerin yaş ve olgunluklarına göre kendilerini ifade etme ve kendilerini ilgilendiren konulara katılma haklarına saygı göstermeliyiz." Ulusal eylem planları çocukların yaşamlarını daha iyi hale getirmek ve haklarını gerçeğe dönüştürmek için geliştirildiğinden, bu planların tasarım ve geliştirilmesine çocukların ve gençlerin bizzat katkıda bulunmaları önemlidir. Doğru hedeflerin seçilmesi ve bu hedeflere ulaşmanın en iyi yolları konusunda görüşleri alınması gereken anahtar paydaş çocuklardır.

1.6.3 Çocukların Katılımı

2002 yılındaki BM Genel Kurulu ve ulusal düzeyde ulusal eylem planını geliştirme süreci, çocukların kendilerini ilgilendiren konularda katılıma ilişkin ne kadar heyecanlı olduklarını göstermiştir. Katılımları sahiplenme duygularını artırmakta ve yaşamlarını etkileyen politikaları geliştiren kurumlar tarafından kendilerine değer verildiği duygusu gelişmektedir. Karar alma süreçlerine çocukların ve gençlerin dâhil edilmeleri politika ve hizmetlerin ihtiyaca uygunluğunu artırmakta, gençlere sivil sorumluluk duygusu vermekte, onların ulusal ve yerel politikaya olan ilgilerini artırmakta ve seçimlerde oy verme olasılıklarını artırmaktadır." (Çocuk ve Gençlik Birimi, İngiltere, 2002)

Katılım kendiliğinden olmaz: ulusal, yerel ve kurumsal düzeyde öncülerin olmasını gerektirir. Çocukların ve gençlerin gerçek ve aktif katılımı için fırsat yaratmak ve genişletmek için özellikle kurumların kendi içlerinde güçlü bir liderliğe ihtiyaç vardır.

Kurumların çocuklar ve gençlerle anlamlı bir şekilde ilişkiye geçme konusundaki hazırlık ve isteklilikleri, kültürel değerler, kaynaklar, çocukların görüşlerinin değeri konusundaki yetişkin algıları, kurumsal beceriler ve çocuklarla gençlerin kendi içlerinde katılmaya ne derece hazırlıklı oldukları gibi pek çok faktör tarafından etkilenecektir.

Eğer etkin bir katılım göstereceklerse, çocukların ve gençlerin bilgiye, anlayışa, beceri ve özgüvene ihtiyaçları vardır. Çocuğun kendisiyle ilgili kararlara katılımı ailede başlar. Aileler, çocuklara seçenekler sunarak kararlarının ve eylemlerinin sonuçlarını anlamalarını sağlayarak, görüşlerini besleyen bir saygı kültürü geliştirerek onların gündelik hayatın akışı içinde güçlenmelerine yardımcı olabilirler.

Ailenin yanında, okul müfredatı ve okulun kültürü çocukların aktif katılım ve yurttaşlık becerilerini, kapasitelerini ve sorumluluklarını öğrenebileceği en önemli araçları sağlamaktadır. Çocukların çoğu zamanlarının önemli bir kısmını eğitim ortamında geçirdiğinden, bu yapıların ve sistemlerin çocuklarla ortaklık yaklaşımı içinde olması gerekir.

Okullarda, okul konseylerinin ve çocuk katılımının kolaylaştırılması ve desteklenmesi için öğretmen ve personele eğitimler verilebilir. Okullar, eğitimin çocukların aktif katılımcı olabilecekleri iki yönlü bir iletişim süreci olarak geliştirilmesinde özellikle önemli bir sorumluluk taşımaktadır.

Yerel ve yerinden yöneticiler, çocukların daha sonra yetişkin yöneticilerle birlikte katılabilecekleri kendi gençlik konseylerini seçtikleri çocuk ve gençlik danışma etkinlikleri düzenleyebilirler.

Toplumda teknolojinin oynadığı rol ile birlikte, internet ve cep telefonlarının kullanımını kapsayan mekanizmalar geliştirmek daha anlamlı bir katılımı besleyebilir. World-Wide Web (internet), çocukların ve gençlerin görüşlerini ve deneyimlerini paylaşabilecekleri, ulusal ve yerel düzeyde politika geliştirmeye katkıda bulunabilecekleri sınır ötesi yeni bir forum olarak ortaya çıkmaktadır.

“Yurttaşlık pratiği ait olma, katılım, dinlenme ve konuşma, değer verilme ve dâhil edilme deneyimleriyle öğrenilir” (Comhairle na nÓg Uygulama Grubu raporundan alıntıdır, İrlanda, 2007).

1.6.4 Katılımın Faydaları

Karar almaya katılım, çocukların ve gençlerin bizzat kendilerine doğrudan fayda sağlamaktadır. Ekip çalışması, müzakere, sorun çözme ve etkileme gibi becerileri öğrenerek kazanç sağlarlar. Politikaların nasıl yapıldığı ve kurumların nasıl çalıştığı konusunda bilgi sahibi olurlar. Yetişkinlerle paydaşlar olarak çalışmayı öğrenirler ve katılım sayesinde güven ve özgüvenleri gelişebilir. Katılım fırsatına sahip olmak, içinde buldukları toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi yaşamından dışlanmış çocuklara ve gençlere bazı faydalar sağlayabilir.

Çocukların ve gençlerin yaşamlarını etkileyen konularda kendilerine özgü sunabilecekleri perspektifleri ve deneyimleri vardır. Politikaların ve hizmetlerin nasıl geliştirildiği, temin edildiği, değerlendirildiği ve izlendiği konusunda onlara söz hakkı tanımak, bu politika ve hizmetlerin ihtiyaçlarını karşılmasını sağlayacak ve karşılanmayan ihtiyaçların da farkına varılmasına katkıda bulunacaktır.

Çocuklar ve gençler kamu politikalarının üretimine katıldıklarında, yetişkin kararlarının pasif alıcıları olmaktan çıkarlar ve “kendi yaşamlarını ve toplumlarını şekillendirebilen hak sahiplerine” dönüşürler. Kazanılan bilgilerin ve edinilen bakış açısının yanı sıra, sürecin bizzat kendisi, üyelerin değişime katılımlarını tartışma, hazırlama, ve beklemelerini sağlar ve onlara yurttaşlar olarak kendi değerlerini keşfetme ve yeniden tesis etme şansı verilmiş olur. (Gençlerin Sesini Duymak, McAuley and Brattman, Çocuk Hakları Birliği Children’s Rights Alliance, 2002)

KATILIM ANKETİ

İngiltere’de Ulusal Gençlik Ajansı ve İngiliz Gençlik Konseyi 2004 yılında, İngiltere’deki yasayla kurulmuş ve gönüllü gençlik sektörü kuruluşları çapında bir anket yaparak, bu kuruluşların çocukları ve gençleri kamu kararı alma süreçlerine ne derece dâhil ettiğini sistematik bir şekilde belirlemeye çalışmıştır. Katılım için yapıları bulunan yasayla kurulmuş ve gönüllü bu kuruluşların ankete cevap veren temsilcilerinin %80’i, çocukları ve gençleri karar alma sürecine dâhil ettikten sonra hizmetlerinin daha iyiye gittiğini ifade etmişlerdir.

Oldfield, Carolyn ve Clare Fowler (2004). *İngiltere’de Çocukların ve Gençlerin Katılım Haritasını Çıkarmak*, Londra: Department for Education and Skills.

1.6.5 İyi Uygulama İlkeleri

Ulusal gençlik konseyleri ve çocuk ofisleri, kendilerini ilgilendiren konularda çocukların katılımlarının sağlanması için rehber ilkeler geliştirmişlerdir.

2005 yılında, İrlanda Çocuk Ombudsmanı, İrlanda Ulusal Gençlik Konseyi ve Çocuk Hakları Birliği ile işbirliği yaparak Genç Sesler: İşinize çocukları ve gençleri dahil etmeye ilişkin rehber ilkeler adlı belgeyi hazırlamıştır.

Öneriler

► Görünürlük

Çocukların ve gençlerin kendilerini ilgilendiren kararlara katılımıyla ilgili mümkün olan en yüksek düzeyde görünür bir taahhüt olmalıdır. Bu taahhüt, temel bir değerdir; ayrıca ayrıntılı planlama, kaynak tahsisi ve kapasite geliştirmeyle desteklenmelidir.

► Çeşitliliği tanımak

Çocuklar ve gençler homojen gruplar değildir. Koşulları, etnik kökenleri, geçmişleri, ilgi alanları, becerileri ve ihtiyaçları tanındığında ve bunlara saygı gösterildiğinde karar alma süreçlerine katılımları daha başarılı olacaktır.

► Eşitlik

Bütün çocuk ve gençlerin politika geliştirme ve planlama süreçlerine dâhil olma fırsatına sahip olması gerekir. Kişisel durumları nedeniyle veya kamusal müzakere süreçlerine kolay erişim olanağı olmamasından dolayı bazı çocuk ve gençlere ulaşmak zor olabilir. Kapsayıcı bir yaklaşım, dışarıda kalma riski taşıyan çocuk ve gençlerin –örneğin, öğrenme zorluğu olan çocuklar veya çok küçük çocuklar- katılımına özellikle özen gösterir.

► Dürüstlük, saydamlık, hesap verebilirlik

Çocuklara ve gençlere karşı dürüst olunmalıdır. Çalışmanın amacı ve kendilerinin neden dâhil edildiği konusunda bilgilendirilmelidir. Yaşlarına ve gelişim evrelerine uygun şekillerde dâhil edilmelidir. Kendi yaratacakları etki seviyesinin farkında olmalıdırlar. Planlanan her ne ise, onu gerçekten etkileme olasılığı olmalıdır. Onların katkıları ciddiye alınmalıdır. Görüşlerinin etkisini anlayabilecekleri geri bildirimlerde bulunulmalıdır.

► Kapasite geliştirme

Katılımı taahhüt etmek, hem çocukların hem de yetişkinlerin birlikte hareket etme kapasitelerine yatırım yapmaya hazır olmak demektir. Katılım için kaynak sağlama ve uygulamayı destekleme önemlidir.

► *Güçlendirme*

Çocukların ve gençlerin dâhil edilme şekli onların güçlenmesini sağlamalı; güven ve özgüven duygularını geliştirmelidir. Katılım yöntemleri karar alma, problem çözme ve müzakere gibi becerileri desteklemelidir.

► *Seçim*

Çocuklar ve gençler “dâhil olmayı seçmelidir” ve istedikleri zaman, istedikleri şekilde ve istedikleri takdirde katılma haklarının olduğunu bilmelidir.

► *Güvenli uygulama*

Çocukların ve gençlerin güvenliği ve iyiliği en önemli önceliktir. Onların güvenliğini ve refahını korumak ve çocuk koruma şartlarının yerine getirilmesini sağlamak için açık ve net uygulama kurallarının olması elzemdir.

► *Yüksek kalite*

Çocukları ve gençleri dâhil etme girişimleri yüksek kalitede olmalıdır; aksi takdirde, en iyi ihtimalle sembolik en kötü ihtimalle de yetişkinler ve çocuklar/gençler için kötü bir deneyim olacaktır.

► *Saygı ve ortaklık*

Katılımcı çalışmalarda, çocuklar/gençler ve yetişkinler, her iki ortağa da saygı gösterilecek şekilde birbirleriyle ortaklık içinde çalışmalıdır. (Genç Sesler: İşinize çocukları ve gençleri dâhil etmeye ilişkin rehber ilkeler, İrlanda Ulusal Gençlik Konseyi, 2005)

1.6.6 Çocukların Bakış Açılarını Yansıtmak: Örnekler

Çocuklar için Ombudskışı

Avusturya, Belçika, Hırvatistan, Danimarka, Finlandiya, İzlanda, İrlanda, Norveç, İsveç ve İspanya dâhil çok sayıda Avrupa ülkesi çocuklar için ombudskışılık kurumunu/mekanizmasını kurmuşlardır.

Örnek olay incelemesi: İrlanda

İrlanda’da Ulusal Çocuk Ofisi, Çocuk Ombudskışının atanması sürecine çocukların ve gençlerin de dâhil olmasını sağlamıştır. Benzer atamaları yapan diğer ülkelerden dersler alınmış ve tavsiyeler yapılmıştır. Bu tavsiyeler İrlanda’daki sürece dâhil edilmiştir. 9-17 yaş arası toplam 64 genç ombudskışıyla görüşme ve onları seçme sürecine katılmıştır. Ayrıca, bugün Çocuk Ombudskışı Ofisine İrlanda’daki gençleri ilgilendiren konularda danışmanlık yapmak üzere Gençlik Danışma Kurulu’nun oluşturulmasına da dahil olmuşlardır. Ofisler yaptıkları düzenli toplantılarda, kendileri için hangi konuların önemli olduğunu ve bu konuların nasıl ele alınmasını istediklerini anlatmaktalar.

Ombudspersonluk Ofisi, Dáil na nÓg (Gençlik Parlamentosu) ve Comhairle na nÓg (Gençlik Konseyi) gibi çocuk ve gençlerin katılımını sağlayan yapıların geliştirilmesi ve iyileştirilmesi için çaba göstermektedir. Ayrıca, yasayla kurulmuş kurumlara, devlet daireleriyle ve STK’larla ortaklaşa çalışarak katılım projeleri yürütmektedir.

Son üç yılda yapılan katılım projeleri oldukça kapsamlı olmuş ve çok geniş bir paydaş kitlesiyle işbirliğini gerektirmiştir. Bu çalışmalara örnek olarak aşağıdakiler gösterilebilir:

- Aktif cinsel yaşama başlamanın incelenmesinde gençlere danışılarak nelerin dikkate alınacağını belirlemek.
- Çocuk reklam kanunu ile ilgili kamusal müzakere sürecinde çocukların ve gençlerin dahil edilmesi konusunda İrlanda yayın komisyonu ile birlikte çalışmak.

- ▶ Genç Sesler: İşinize çocukları ve gençleri dâhil etmeye ilişkin rehber ilkeler kitabını İrlanda Ulusal Gençlik Konseyi ve Çocuk Hakları Birliği ile birlikte çıkarmak.
- ▶ Sağlık hizmetleri planlamasına çocukları ve gençleri dâhil etmek.

1.6.7 Çocuk Parlamentoları

Gençlerin geleceği şekillendirme konusunda söz sahibi olabilmeleri için dünyanın pek çok yerinde gençlik parlamentoları kurulmuştur.

Oxfam Uluslararası Gençlik Parlamentosu (Oxfam UGP), Oxfam International'ın bir girişimidir. Uluslararası Gençlik Parlamentosu, olumlu ve sürdürülebilir değişim yaratılması için küresel çapta gençlik liderlerini ve aktivistleri seferber etmektedir. Gençlerin öncülük ettiği girişimleri destekleyerek, beceri geliştirme programlarını kolaylaştırarak ve gençleri kendilerinin ve toplumlarının hak ve özgürlükleri adına savunuculuk yapmalarında destekleyerek bunu başarmaktadır.

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: Gençlik Konseyleri, Fransa

Fransa'da gençlik konseyleri 1970'lerden bu yana faaliyet göstermektedir ve şu anda sayıları bir kaç yüze ulaşmıştır. Konseylerin rolü, çocuklar ve gençler için yerel toplumlarıyla ilgili endişelerini paylaşma fırsatı yaratmaktır. 1991 yılında, Çocuk ve Gençlik Kent Konseyleri Ulusal Birliği kurulmuştur. İlk yıllık toplantısına 700 genç ve 400 yetişkin katılmıştır; daha sonraki toplantılara bakanlar katılmıştır. Gençlik konseylerinin başarıları kayda değerdir; kay kay pistlerinin yapımından engelli çocuklar için alanlar oluşturulmasına, çizgi film kütüphanesinden daha iyi ulaşım imkanlarına, sosyal etkinliklerden Körler alfabetesinde kent haritaları çıkarılmasına, gençlerin kentleriyle ilgili endişelerini dile getiren videoların yapımına kadar pek çok faaliyet gerçekleştirilmiştir. Gençlik konseylerinin sayısı ve devamlılığı, bu kuruluşlara Fransa'da gösterilen ciddiyete işaret etmektedir. Kapsam ve etkililiklerinde önemli bir nokta, hem ulusal hem de yerel düzeyde bu oluşumlara gösterilen siyasi bağlılıktır. Gençlerin yerel topluluklarında bir rol oynamalarını sağlamak için etkili bir araç olarak görülmektedirler.

Avrupa Gençlik Forumu, ulusal gençlik konseyleri ve uluslararası sivil toplum gençlik kuruluşları tarafından Avrupa çapındaki gençlerin çıkarlarını temsil etmek için kurulan uluslararası bir oluşumdur. Forum, Avrupa'nın ve yaşadıkları toplumun şekillendirilmesine katılım sağlamak için gençlerin güçlendirilmesine çalışmaktadır. Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler başta olmak üzere uluslararası kuruluşlarda gençleri temsil eder. Gençler ve karar alıcılar arasındaki bilgi ve görüş alışverişine aracılık eder.

Forumun, ulusal gençlik konseylerinden ve uluslararası gençlik sivil toplum kuruluşundan oluşan 93 üyesi vardır. Bütün Avrupa ülkelerinden on milyonlarca genci bir araya getirmektedir.

Genç İnsanlar Parlamentosu (GİP), gençlere kendilerini ilgilendiren her türlü konuda seslerini duyurma fırsatı vermek için kurulmuş İngiltere merkezli bir girişimdir. Kuruluş, Birmingham'da gençlerin, şehri kendileri için daha iyi bir yer haline getirmek amacıyla toplanıp konuşabilecekleri ve politikalar geliştirebilecekleri bir forum olarak yola çıkmıştır. Bugün GİP, bölgenin dört bir yanından gelen gençler için bir taban oluşturmakta ve gençlerin bir araya geldiği ulusal ve uluslararası etkinlikler düzenleme amacı taşımaktadır.

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: Slovenya'da çocuk parlamentosu

Slovenya'da, 1990 yılında parlamenter demokrasi kabul edildiği zaman aynı anda bir Çocuk Parlamentosu da kurulmuştur. Her yıl, okula giden çocuklara seçilen belli bir konu tanıtılmakta ve çocuklara bu konu hakkında derinlemesine bir şeyler öğrenme fırsatı verilmektedir. 13-15 yaş arası 100'ün üzerinde genç, okulları aracılığıyla seçilerek Slovenya Parlamentosu'nda bu konuyu tartışmak için bir araya getirilmektedir. Oturumun sonunda, bir sonraki yılın konusu seçilmektedir. İlk yılın konusu "Sağlıklı ve Güvenli bir Çevre" seçilmiştir.

İkinci çocuk parlamentosu dönemine gelindiğinde tablo dramatik bir şekilde değişmişti. Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'da savaş çıkmıştı. Gençler, geleceğe dair endişelerini ifade etmek ve politikacıların etkili yönetim konusundaki başarısızlıklarına dair şikâyetlerini dile getirmek için parlamentoyu kullandılar. Savaşla ilgili kızgınlıklarını, korkularını, ihanete uğramışlık duygularını, korunmasızlıklarını ve okulların düzgün eğitim vermedeki başarısızlıklarını dile getirdiler. Politikacılar çocukları dinleme konusunda istekliydi ve bir önceki parlamentonun tavsiyeleriyle ilgili bir ilerleme raporunu parlamentoya sundular.

Raporda sadece bir kaç somut kazanım olduğu halde, çocuklara kendi kaygılarının ciddiye alındığını gösterdi. Üçüncü parlamento çocuk dostu okulların oluşturulmasına odaklandı. Bir önceki yılın aksine, eleştiri yerine iyileşme yolunda somut önerilere odaklanıldı.

Parlamentonun sembolik bir hareketten ibaret kalmamasını sağlamadaki kritik etmen, politikacıların dinlemeye istekli olmaları, çocukların tekliflerini ve gündeme getirdikleri konuları değerlendirmeleri, mümkün olduğunda harekete geçmeleri idi. Ayrıca, bu süreç, çocukların kendi demokratik sorumluluk algılarını geliştirebileceklerini göstermiştir.

1.6.8 Katılımın Önündeki Engeller

Pek çok iyi gelişmeye rağmen, gençlerin sesinin dinlenmesi anlayışı ve pratiği halen gelişim evresindedir. Kamu politikalarıyla ilgili çocuk ve gençlerle müzakerede bulunulması halen yeni ve zorlayıcı bir kavram olarak görülmektedir. Çocukların ve gençlerin sesi yapısal bir şekilde sivil toplumun tartışmalarına dâhil edilecekse yapılması gereken çok fazla şey vardır.

Karar alma sürecine gençlerin katılımını kolaylaştırmak yetişkinler için zorlu bir iştir ancak çok az kişi bu konuda eğitim sahibidir. Yetişkinlerin olumsuz tavırları (anne babalar da dâhil olmak üzere) gençlerin katılımının önünde bir engel oluşturmuştur.

Gençler katılımcı projelere giderek daha fazla dâhil oldukları halde, değerlendirmelerden elde edilen kanıtlara göre bağlama ve kuruluşa göre değişmekle birlikte, gençler kamudaki karar alma süreçlerinde hâlâ çok az etki sahibidir. (Measuring the Magic? Perpetua Kirby, Carnegie YPI)

Çocukların sesinin, kendilerini etkileyen konuların ele alınışında ve kararların verilmesinde ayrılmaz bir parça olduğu bir kültür yaratmak zaman alacaktır. Çocukların seslerini duyurma hakkını savunurken, insanların kendi kulaklarını da çocukların sesine göre ayarlamaları gerekmektedir.

DÜNYANIN ÇEŞİTLİ YERLERİNDEN BAŞKA KATILIM ÖRNEKLERİ

Uluslararası Düzey

- ▶ BM yıllık Gençlik Forumu
- ▶ Uluslararası Gençlik Katılım Programı, 2000 Çocuk Fahişeliğine, Pornografisine ve Ticaretine Son (End Child Prostitution, Pornography and Trafficking) tarafından sponsorluğu yapılmıştır
- ▶ Eylül 2000 tarihinde Winnipeg Kanada'da gerçekleştirilen ve Kanada Uluslararası Kalkınma Ajansı tarafından düzenlenen Uluslararası Savaştan Etkilenen Çocuklar Konferansı
- ▶ 2001 yılında Limerick İrlanda'da yapılan ve Barnardos tarafından düzenlenen Uluslararası Çocuk Refahı Dünya Forumu
- ▶ Gençlik Binyıl Projesi
- ▶ Avrupa'da 18 yaşın altındaki çocuk ve gençlerin kendilerini etkileyen yargı süreçlerine doğrudan ya da dolaylı olarak katılma haklarını tesis eden 1996 Avrupa Çocuk Hakları Uygulama Sözleşmesi
- ▶ Avrupa'daki yerel yönetimlerin ve bölgelerin, çocukların ve gençlerin toplum yaşamına katılımlarını

kolaylaştıracak politikalar uygulamalarını öngören 1992 Çocuk ve Gençlerin Belediye ve Bölge Yaşamına Katılımlarına ilişkin Avrupa Şartı

- ▶ Gençlikle ilgili Avrupa Beyaz Raporunun hazırlanmasına ilişkin (15-25 yaş) gençlerle müzakere; AB üye devletlerinden binlerce gencin Avrupa Komisyonu'na ve ulusal hükümetlere görüş ve tavsiyelerini sunma fırsatı veren bir girişim

Avrupa'da

- ▶ 18 yaşın altındaki çocuk ve gençlerin kendilerini etkileyen yargı süreçlerine doğrudan ya da dolaylı olarak katılma haklarını tesis eden 1996 Avrupa Çocuk Hakları Uygulama Sözleşmesi
- ▶ Avrupa'daki yerel yönetimlerin ve bölgelerin, çocukların ve gençlerin toplum yaşamına katılımlarını kolaylaştıracak politikalar uygulamalarını öngören 1992 Çocuk ve Gençlerin Belediye ve Bölge Yaşamına Katılımlarına ilişkin Avrupa Şartı
- ▶ Gençlikle ilgili Avrupa Beyaz Raporunun hazırlanmasına ilişkin (15-25 yaş) gençlerle müzakere; AB üye devletlerinden binlerce gencin Avrupa Komisyonuna ve ulusal hükümetlere görüş ve tavsiyelerini sunma fırsatı veren bir girişim

İngiltere'de

- ▶ Kuzey İrlanda'da, Save the Children ve Çocuk Hukuku Merkezi, Başbakanlık ve Başbakan Yardımcısının İnsan Hakları Ofisine aday gösterilen Kuzey İrlanda Çocuk Temsilcisinin gelecekteki rolü konusunda çocuklar ve gençlerle müzakerede bulunmasına yardımcı olmuştur.
- ▶ Save the Children ve Çocuk Hukuk Merkezi de dâhil olmak üzere STK'lar, Kuzey İrlanda Haklar Bildirgesi ile ilgili çocukların ve gençlerin görüşlerini alma konusunda Kuzey İrlanda İnsan Hakları Komisyonunu desteklemiştir
- ▶ Bedava Ekmek, 2001 yılında İngiltere çapında yüksek yoksulluk seviyesinin ve sosyal mahrumiyetin bulunduğu topluluklarda yaşayan 5-16 yaş arası 106 çocukla Çocuk Hakları Birliği tarafından yoksullukla ilgili yapılan bir çalışma

Türkiye

- ▶ 2000 yılında kurulmuş olan Çocuk Hakları Komiteleri Türkiye'deki tüm illerde çocuk hakları savunuculuğu yapmakta. Bu komiteler, her türlü sosyal kesimden biraraya gelen, yaşları 12-18 arasında olan çocuklardan oluşuyor ve il valilerinin koordinasyonunda çalışmalarını yürütüyorlar.
- ▶ Ulusal Çocuk Forumu Dünya Çocuk Hakları günü olan 20 Kasım'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplanıp, çocuk delegeler kendi belirledikleri gündem ile ilgili sunumlarını üst düzey yetkililerle paylaşıyorlar.
- ▶ Çocuk Danışma Kurulu 20 çocuktan oluşuyor. Hükümet veya STK lar tarafından çocukla ilgili yürütülen projelere destek veriyorlar. Ayrıca çocuk hakları komiteleri arasındaki iletişimi sağlıyorlar.
- ▶ 2008 yılında kurulan TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi web sayfası, telefon ve SMS aracılığı ile illerdeki çocuk hakları uygulamalarını izliyor. Komiteyi oluşturan sekiz milletvekili değişik politik partileri ve farklı illeri temsil ediyorlar. İsteyen herkes özellikle çocuklar ve gençler milletvekillerine tam bir gizlilik içinde ulaşabiliyor.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Kendi ülkenizin Çocuklar için Ulusal Eylem Planını gözden geçirin ve çocukların ve gençlerin belgenin geliştirilmesindeki katılımlarını tartışın.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Çocuklarla İletişim Rehberi: Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağı (ENOC) 17/11/2003:

<http://www.ombudsnet.org/Organisations/vieworg.asp?id=2872&fromEnoc=y>

BM Genel Kurulu Çocuk Özel Oturumuna Çocukların Katılımından Öğrenilen 12 Ders, Save the Children, 2004:

http://www.savethechildren.ca/whatwedo/rights/12lessons_stc.pdf

İrlanda'da Ombudsmanlık ofisi Yıllık Rapor 2005-2006:

http://www.oco.ie/whatsNew/annual_reports.aspx

Global Çocuk Hareketi:

<http://www.gmfc.org/index.php/gmc6/homepage>

STK Raporu: İrlanda Çocuklara Zalimce Davranışları Önleme Derneği, Çocuğun sesini duyurma hakkı, 2006.

Çocuklara Uygun Bir Dünya, UNICEF, 2006.

Sesleri Duymak: İrlanda'da Kamu Politikalarının Geliştirilmesinde Çocuklara ve Gençlere Danışılması; yönetici özeti, 2002, K McCauley & M Brattman.

Genç Sesler: İşinize çocukları ve gençleri dahil etmeye ilişkin rehber ilkeler, İrlanda Ulusal Çocuk Ofisi, 2005.

Çocukların ve Gençlerin Ulusal Eylem Planlarının Geliştirilmesine Dahil Edilmeleri: Hükümetler için özel rehber ilkeler', 2002, Save the Children: www.crin.org/resources/infoDetail.asp?ID=3145

'Büyünün Ölçülmesi: Gençlerin kamuda karar alma süreçlerine katılımlarını değerlendirmek ve araştırmak', Perpetua Kirby, Carnegie Gençlik Girişimi:

http://cypi.carnegieuktrust.org.uk/files/2643_MeasuretheMagic_001.pdf

BÖLÜM II

ÇOCUK HAKLARI VE PROFESYONEL GAZETECİLİK UYGULAMALARI

2.1 ETİK İLKELER VE EDİTORYAL REHBERLER

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Neden etik ilkeler?*
- ▶ *Kodlar ayrıntılı ve açıklayıcı mı olmalı yoksa genel ilkeler mi içermeli?*
- ▶ *Etik ilkeler ve görev algılayışı*
- ▶ *Etik ilkeler ve basın özgürlüğü*
- ▶ *Sorumluluk ve özgürlük*

Etik ilkeler (codes of conduct) gazetecilerin çalışmalarında ve haberlere ilişkin karar alma sürecinde rehberlik etmesi için geliştirilen kurallar bütünüdür. Gazeteciler için etik ilkeler dünya çapında profesyonel gazetecilerin karşılaştığı belli zorlukları aşmak için geliştirilmiştir. Bu ilkeler gazeteciler tarafından mesleki etik ilkeler, doğru davranış kuralları veya gazeteciliğin kanunları olarak bilinir. Temel kurallar, genellikle gazetecilik meslek birlikleri ve münferit basın yayın ve internette habercilik yapan kuruluşlar tarafından geliştirilmektedir.

Kodlar arasında farklar olmakla beraber, çoğu öğeler ortaktır; örneğin, dürüstlük, doğruluk, nesnellik, tarafsızlık, hakkaniyet, kamuoyuna hesap verme ve haber değeri olan bilgiye erişmek için kullanılan anonim kaynakların korunması gibi.

Başka pek çok etik sistemde olduğu gibi, gazetecilik etik ilkeleri de “zararın sınırlandırılması” prensibini kapsar. Bu ilkeler özellikle çocuklar sözkonusu olduğunda gereksiz bilgilerin habere girmemesinin daha iyi olacağını belirtir; örneğin, tecavüz gibi suçlarda mağdurunun kimliğinin gizli tutulması ve itibarlarını zedeleyecek bilgilerin yayınlanmaması veya intihar edenlerin intihar yönteminin açıklanmaması gibi kurallar önerir.

2.1.1 Gazetecilik Kurallarının Gelişimi

İyi gazeteciliğin ilkeleri halkın yararına olan bilginin duyurulmasını sağlayarak, kamuoyuna en yüksek kalitede haberin ulaştırılmasını amaçlar. Kamu yararının ne anlama geldiği konusundaki tartışmalar halen sürmektedir; ancak kamu yararı kavramı “ortak yarar” veya “genel yarar” olarak da değerlendirilebilir.

İngiltere ve İrlanda Ulusal Gazeteciler Sendikası (NUJ) kamu yararından ne anladıklarını aşağıdaki maddelerde ifade etmektedir:

- ▶ Suç veya ciddi kusurların belirlenmesi veya duyurulması.
- ▶ Halkın sağlığı ve güvenliğini koruma.
- ▶ Bir kurumun veya bireylerin açıklamalarıyla veya eylemleriyle kamunun yanlış yönlendirilmesini önleme.
- ▶ Kamu kaynaklarının kötüye kullanılması veya kamu kuruluşlarında yapılan yolsuzlukları açığa çıkarma.
- ▶ Yetki ve nüfuz sahibi kişilerin potansiyel çıkar çatışmalarını açığa çıkarma.
- ▶ Kurumların açgözlülüğünü ortaya koyma.
- ▶ Yüksek mevkilerdeki insanların ikiyüzlü davranışlarını ortaya koyma.

Gazetecilik meslek kodları, önemli oranda, geçmişte gazetecilerin yaptıkları etik ihlaller gözlemlenerek ve bunlara da tepki olarak geliştirilmiştir. Bugün, bazı iş sözleşmeleri hem medya örgütlerinde yer alan hem de bağımsız çalışan gazetecilerin bu tür kurallara uymasını gerektirmektedir; etik ilkelere uymamak gazetecinin işini kaybetmesine neden olabilir. Ne var ki çoğu ülkede medya veya yayıncılık sektöründeki çalışma koşulları çok sayıda gazeteciye işlerini kaybetmek istemiyorlarsa, sıklıkla meslek etik ilkelerine aykırı davranmaya zorlamaktadır.

Dünyadaki ilk gazetecilik kodu veya etik ilkesi 1936 yılında NUJ tarafından geliştirilmiştir. Gazetecilik mesleğindeki kodların geliştirilmesi genellikle gazetecilerin medya sahipliği ve medya sektöründe yoğunlaşma ile ilgili sorunlara tepki olarak geliştirilmiştir.

Gazetecilik etik ilkeleri, çıkar çatışması gibi sayısız zorluk karşısında gazetecilere rehber olması, etik ikilemlerde yol göstermesi amacıyla geliştirilmektedir. Bu kodlar, gazetecilere kendi kendilerini izleme ve düzeltme yapabilmeleri için bir çerçeve sunmaktadır. Mesleki standartları korumak bir haber kuruluşunun itibarını ve ona olan güveni artırır. Bu sayede, okur veya izleyici kitlesi de artar. Ortak gazetecilik etik standartlarını benimseyen ve bunlara uyan önde gelen haber kuruluşları arasında, performans ve kurallara uygunluk derecesi değişebilmektedir. Ne var ki, bir haber kuruluşunun profesyonelliği, güvenilirliği ve kamuoyuna hesap verebilirliği onun en önemli üç değeridir. Bir medya kuruluşunun kamuoyu nezdinde ve endüstri içerisinde iyi bir itibar kazanması ve bunu koruyabilmesi etik ilkeleri tutarlı bir şekilde takip etmesine bağlıdır.

2.1.2 Basın Özgürlüğü

Çoğu ülkede haber kuruluşlarının etik ilkelerinde basın özgürlüğüne ait kurallar vardır. Bazı ülkelerde birden fazla kurallar dizisi vardır. Gazeteler ve televizyon yayıncılığı ile ilgili, farklı yasal ortamları yansıtan genellikle ayrı düzenlemeler de bulunmaktadır. Televizyonda haber yapan muhabirler genellikle daha sıkı düzenlemelerin olduğu bir ortamda çalışır.

Gelişmiş ülkelerde, basın özgürlüğü herkesin yazılı veya başka yollarla kendilerini ifade etme haklarının olduğu anlamına gelmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'ne göre:

“Herkesin düşünme ve düşüncesini de anlatma özgürlüğü hakkı vardır. Bu hak düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etme ve yayma hakkını gerekli kılar.”

Sivil Toplum kuruluşları, dünya çapında basın özgürlüğü düzeylerini değerlendirmişlerdir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nden ilham alan Sınır Tanımayan Gazeteciler (Reporters Without Borders) bir Dünya Basın Özgürlüğü endeksi oluşturmuştur. Burada, her ülkede cinayete kurban giden, sürgüne gönderilen veya saldırılara maruz kalan gazetecilerin sayısı, televizyon ve radyo üzerinde devlet tekeli ve

medyaya uygulanan sansür veya oto-sansür uygulamaları yer almaktadır. Ayrıca, yabancı gazetecilerin karşılaşabildiği sorunlarla birlikte medyanın bir bütün olarak bağımsızlığını değerlendirmektedir. Sınır Tanımayan Gazeteciler'e göre, dünya nüfusunun üçte birinden fazlası basın özgürlüğünün olmadığı ülkelerde yaşamaktadır.¹ Basın özgürlüğünü izleyen diğer kuruluşlar arasında Uluslararası Gazeteciler Federasyonu yer almaktadır.

Basının bağımsız olabilmesi, basın özgürlüğü kavramıyla yakından ilişkilidir. Bir demokraside medyanın iyi işleyebilmesi için hem siyasi hem de ekonomik müdahalelere karşı özgür olması gerekmektedir.

ABD'de gazetecilik standartları ve etiği konusuyla ilgili çalışan önde gelen kuruluşlardan biri Profesyonel Gazeteciler Derneği'dir (Society of Professional Journalists). Bu kuruluşun kurallarının başlangıç bölümünde şöyle ifade edilmektedir:

"... kamuoyunun aydınlanması, adaletin habercisi ve demokrasinin temelidir. Gazetecinin görevi, gerçeği arayarak ve olaylarla ilgili adil kapsamlı bir haber yaparak bu amaca hizmet etmektir. Her türlü medyadan ve uzmanlık alanından gelen gazeteciler, vicdanının sesini dinleyerek halka eksiksiz bir şekilde ve dürüstçe hizmet vermeye çalışır. Mesleki dürüstlük bir gazetecinin güvenilirliğinin temel taşıdır."

Amerika'daki First Amendment'a göre (Amerikan anayasasındaki ilk değişiklik) ortaya koyduğu hiç bir doktrin, ifade özgürlüğü beyanı kadar dünya çapında övgüyle karşılanmamıştır. Ancak her devlet, gazetecilerin davranışlarına sınırlama getirmek için kendi gerekçelerine sahip olabilir. Gerçekte, sadece devletin isteklerine uyarlı gazetecilere faaliyette bulunma izni verebilmektedir. Böyle bir baskı bağımsızlıklarına değer veren ve kendilerini güçlü bir elitin kuklaları olarak değil de, kamuoyunun gözü ve kulağı olarak gören gazeteciler için kabul edilemez bir durumdur.

Devletler genellikle "medyanın yanlış davranışları"nın basın özgürlüğüne getirilen sınırlamalara gerekçe olarak göstermektedir. İşte bu nedenden dolayı, gazetecilik mesleği hem saydam hem de genel olarak medyada kabul gören ve anlaşılan bir sistem altında, kendi özdenetim mekanizmalarına sahip olmalıdır.

Son derece ihtilafli bir konu olmasına rağmen, medyanın düzenlenmesi giderek önem kazanmaktadır. Bazı istisnalar olmakla beraber, ihtilaf daha çok demokrasilerdeki medyanın hedef alması gereken standartlarla ilgili olmayıp, *kendi kendini düzenleme ve yasal düzenleme* bağlamında ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, İngiltere Basın Konseyi Çalışma Kuralları, gazeteciler ve editörler için doğruluk, özel hayata saygı, çocuklar ve güçlendirilmesi gereken insanlara karşı koruma gibi bir dizi standartlar belirlerken hakkaniyet ve tarafsızlıktan söz etmez. Ne var ki bu kurallar yasa değildir. Basın konseyi, kendi kendini bir dereceye kadar düzenlemeye tabi tutarak yasal düzenlemelerin önüne geçme çabasında bulunmuştur. Çalışma kurallarına şikayetleri ve takibini destekler. Ancak bu gazetecilerin ve editörlerin davranışlarıyla ilgili rutin bir disiplin önlemi değildir. Uygulama, seçici ve geriye dönüktür: Gazete editörlerinden ve halktan kişilerden oluşan bir Basın Şikayet Komisyonu, kural ihlalleriyle ilgili soruşturma yapmak ve çözüm getirmekle yükümlüdür.

Gazetecilik kuruluşları, sendikalar ve basın konseyleri veya BBC gibi kuruluşlar tarafından geliştirilen ve rehber ilkeler sunan kurallar, İskandinav ülkelerindeki basın konseylerinin daha sıkı ve net kurallar getiren düzenlemeleriyle karşılaştırılabilir.

Her türlü kuralın basın özgürlüğünün ihlali olduğundan şüphe edenlerle kuralları sorumlu gazeteciliğe destek olarak görenler arasında bir gerilim vardır. İkinci görüş genellikle Avrupa geleneğinin bir parçasıdır. Birincisi ise daha çok, yukarıda alıntı yapılan ABD Anayasası'nın birinci değişiklik geleneğinden gelen ABD'li gazeteciler arasında yaygındır.

¹ Ülkelerin derecelendirilmesini incelemek için: <http://www.rsf.org/> adresine bakılabilir

2.1.3 Rehber Kurallar Neleri İçermeli?

Çok kapsamlı veya sıkı kurallar koyan bir kod, ifade özgürlüğünü ve muhabirlerin araştırmalarını engelleyebilir. Bununla birlikte, çok geniş bir çerçeve sunan ve çok fazla öğüt veren kurallar da yoruma çok fazla açık olduğu için neredeyse uygulanamaz bir hal alabilir.

Gazetecilerin davranışları ve ortaya koydukları ürüne ilişkin hesap verebilir olmayı onayladıkları takdirde bir kod etkili olabilir. Örneğin, gazetecilerin de kendi görüşleri olabilir; ama onlar karşıt görüşleri göz ardı ettiklerinde kendi kişisel görüşlerini ortaya koyma konularını istismar ettikleri anlamına da gelir. Haberlerle ilgili yorum ve analizde bulunmak meşru ve arzu edilen bir yöntemdir; çünkü bu yolla çeşitli görüşler paylaşılabilir ve teşvik edilir, fakat haber ve bilgi ile yorum ve analiz arasında bir ayrım yapılmalıdır.

Her türlü düzenleme, bir hesap verebilirlik sistemini getirir. Bu kavramın temelinde kuralların uygulamaya etkisi olduğu anlayışı vardır. Bu etki ise iki türdür; uygunluğu güvence altına alarak veya ihlallerin derhal düzeltilmesini sağlayarak.

Medyanın özdenetimini kurması bir hesap verme biçimidir; çünkü, kamuoyunun özgür ve bağımsız bir medyaya erişim hakkını savunmak için yasal düzenlemelere ihtiyaç duymaksızın, yanlışlıkları yoluna koyma konusunda medya çalışanlarına güvenebileceği yolunda kamuoyuna güvence vermeyi hedefler.

Sözkonusu mekanizmada başlangıç noktası bizzat medya profesyonellerinin kendileri olmalıdır. Çoğu insan bir kurallar setinin aşağıdaki konuları ele alması gerektiğini kabul eder:

- ▶ Basın özgürlüğü, halkın bilgiye erişim hakkı ve gazetecilerin kendi vicdanlarını takip etme haklarının savunulmasıdır
- ▶ Doğruluk ve yanlış bilgilerin düzeltilmesi
- ▶ Olgu ile yorum arasında ayrım yapılması
- ▶ Bireylerin özel yaşamına saygı, özellikle hastalık veya ölüm durumlarında
- ▶ Çocukların, suç mağdurlarının ve diğer hassas grupların korunması
- ▶ Kaynakların korunması
- ▶ Önyargı ve ayrımcılıktan kaçınılması
- ▶ Zorlamadan ve çıkar çatışmalarından kaçınılması

Kuralların istisnası her zaman olacaktır. Tüm medya profesyonelleri için “doğru haber” kutsal sayılmalıdır; daha yüce bir iyilik için (kamuoyunun bilme hakkı) -ki buna kamu yararı da denir- bazı kurallardan sapılmasının haklı gösterilebileceği durumlarla ilgili rehber ilkelerin olması da önemlidir. Bununla birlikte meslek örgütleri “çocukların söz konusu olduğu durumlarda kuralların ihlalini haklı gösterebilecek istisnai koşullar olması gerektiği” konusunda ısrar etmektedir, ancak aşağıdaki nedenlerden dolayı kurallardan sapıldığı takdirde haklı çıkılabileceğini kabul etmektedirler:

- ▶ Suç veya ciddi bir yasadışı edimin tespit edilmesi veya ortaya çıkması amacıyla
- ▶ Kamu sağlığı ve güvenliğinin korunması amacıyla
- ▶ Kamuoyunun bir birey veya kurumun ifadesi yüzünden yanlış yönlendirilmesinin önlenmesi

Etik ilkelerin etkili olabilmesi için uygulamayı denetleyecek mekanizmalara da ihtiyaç vardır. Hem medyanın hem de kamuoyunun güven duyduğu, etik ilkelerin ihlal edilmesi durumunda bir şekilde telafi getirebilecek düzenlemeler gereklidir. Bu medya takip ve telafi uygulaması ise bizzat gazeteciler veya devlet kurumları dışındaki örgütlenmeler tarafından yapılabilir.

Jean Claude Bertrand kaliteli ve güvenilir yayıncılığın üç paydaş grubu -medya sahipleri, meslek mensupları ve kullanıcılar- tarafından ayrı ayrı veya birlikte, kendisinin “medya hesap verme sistemleri” adını verdiği sistemler yoluyla yapılabileceğini ifade etmektedir.

2.1.4 Medya Hesap Verme Sistemleri

Medyanın hesap verme sistemi, medyanın toplumsal sorumluluk sahibi olmasını ve etik kurallara uymalarını sağlamak için kullanılan her türlü mekanizmadır. Tüm medya hesap verme sistemleri haber medyasının iyileşmesini amaçlar, ancak birbirlerinden çok farklıdır:

- ▶ bireyler (ör. ombudskişi veya kadrolu okur temsilcileri)
- ▶ bir grup insan (ör. içerik değerlendirme komisyonları)
- ▶ düzenli toplantılar (ör. yerel basın konseyleri)
- ▶ tek bir belge (ör. etik kurallar)
- ▶ küçük medya (ör. gazetecilik gözden geçirmeleri)
- ▶ belli bir çalışma (ör. etik denetim)
- ▶ uzun bir süreç (ör. üniversite eğitimi veya kapsamlı araştırma)

Medya hesap verme sistemlerinin bir kaç amacı vardır:

- ▶ *eleştiri*, medyayı iyileştirmenin en kolay ve en yaygın yöntemidir
- ▶ *izleme*, medya ürünleri çok fazla ve kısa ömürlü olduğundan buna ihtiyaç vardır.
- ▶ *medyaya erişim*, hem herkesin bütün medya çeşitlerini kullanabilmesi gerektiği görüşünden yola çıkar; hem de nüfustaki bütün grupların bilgi yayma hakkını kullanabilmesini amaçlar
- ▶ *eğitim*, çoğu medya sorununun uzun vadeli çözümü: hem meslek mensuplarının eğitimi hem de vatandaşların konuya duyarlı hale getirilmesi.

Bazı medya hesap verme sistemleri medyanın içinden doğarlar (örneğin şikâyet kutusu); bazıları ise medya dışında gelişir (örneğin medya takibi); bazıları medyanın ve halkın işbirliğini gerektirir (basın konseyi gibi).

Hataları kabul etmek daima zordur, özellikle de işlevi hayatını etkileyen konularda halka güvenilir bilgi vermek olan bir endüstride. Ancak hataları kamu önünde açık bir biçimde kabul etmek, sicili temizlemek ve bu tür hataların tekrar etmemesini sağlamak kamuoyuyla medya arasında güven oluşturmanın en etkili yollarından biridir.

2.1.5 Uluslararası Kurallar

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin dünya çapında hemen hemen bütün ülkeler tarafından onaylanmasının gösterdiği gibi, insan hakları ve çocuk hakları evrensel ve vazgeçilemez haklardır. Peki, gazetecilerin uyması gereken evrensel standartlar var mıdır? Bugüne kadar, gazeteciler için evrensel davranış kuralları diye bir şey geliştirilmemiştir. Pek çok bölgesel ve ulusal kural vardır ve uluslararası kurumlar kendi rehber ilkelerine ve kurallarına sahiptir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de basın özgürlüğünü savunan bir karar çıkarmıştır.

Yazılı kurallar ve pratik standartlar ülkeden ülkeye ve kurumdan kuruma farklılık göstermektedir, ancak ana akım medya kuruluşları ve meslek birlikleri/örgütleri arasında bu kurallar konusunda bir örtüşme vardır.

Etik kurallar, ahlaki duyarlılığı ve değerlendirme yetisini artırır, bireylerin ahlaki cesaretini güçlendirir ve bir kurum kimliğini geliştirir.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, ifade ve bilgiye erişim özgürlüğünün gazetecilik çalışmalarının temeli olduğuna inanır. Editöryal bağımsızlığı ve medyanın kendi kendisini düzenlemesi gerektiğini savunur ve gazetecilikte etik ile ilgili tartışmaları teşvik eder. Ayrıca, gazeteciler için davranış ilkeleri gibi meslek standartlarını destekler ve çocuklarla ilgili konularda haber yaparken uyulması gereken özel rehber ilkeler geliştirmiştir. Çocukların yaşam ve refahına ilişkin gazetecilik etkinlikleri daima çocukların hassas durumu göz önünde bulundurularak yürütülmelidir. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun kuralları çok önemlidir çünkü pek çok ulusal yasanın temelini oluşturur.

2.1.6 Çocuk Haklarına Saygılı Gazeteci Davranış Kuralları

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, sadece bütün gazetecilerin ve medya profesyonellerinin en yüksek etik ve mesleki standartları koruma görevini üstlenmez; aynı zamanda medya sektöründe Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve bağımsız gazetecilik uygulamaları açısından bu sözleşmenin önemi konusunda mümkün olduğunca çok bilgi yayma görevini geliştirmek için de çalışır.

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'na göre medya kuruluşları, çocuk hakları ihlallerini ve çocukların güvenliğini, onların özel hayatlarını, eğitim, sağlık ve sosyal refahı ile ilgili konuları; çocuklara yönelen her türlü sömürüyü soruşturulması ve kamuoyunda tartışılması gereken konular olarak ele almalıdır. Ayrıca, medya çocuklarla ilgili konuları sadece olaylar olarak haber yapmamalı, bu olayların meydana gelmesine yol açan veya yol açma olasılığı olan süreçleri de ele almalıdır.

2.1.7 Uluslararası Gazeteciler Federasyonu'nun Çocuk Haberciliğiyle İlgili Rehber İlkeleri

Gazeteciler ve medya kuruluşları, çocuklarla ilgili olayları aktarırken en yüksek etik davranış standartlarını koruma ve aşağıdaki kurallara uymak için çaba göstermelidir:

1. Çocuklarla ilgili konuları haber yaparken doğruluk ve hassasiyet açısından mükemmeli hedeflemelidir;
2. program ve yayınlarda çocuklar için zararlı görüntülerin çocukların medya alanına girmesini engellemelidir;
3. çocuklarla ilgili haber malzemelerinde kalıp yargıların ve sansasyonel sunumların kullanılmasından kaçınılmalıdır;
4. çocuklarla ilgili her türlü malzemenin yayınlanmasının doğuracağı sonuçları dikkatlice değerlendirmeli ve çocuklara verilebilecek zarar en aza indirilmelidir;
5. bariz bir şekilde kamu yararı olmadığı sürece çocukların görsel olarak ya da başka bir şekilde kimliklerinin ortaya çıkmasını engellemelidir;
6. mümkün olduğu yerlerde, herhangi bir baskı olmadan kendi görüşlerini ifade edebilmeleri için çocuklara medyaya erişim hakkı vermelidir;
7. çocuklar tarafından verilen bilgileri bağımsız bir şekilde doğrulamalı ve bu doğrulamayı yaparken ihbarda bulunan çocuklar riske atılmamalıdır;
8. çocukları cinsellikle ilişkilendiren görüntüleri kullanmaktan kaçınılmalıdır;
9. çocukların fotoğraflarını çekmek için adil, açık ve dürüst yöntemler kullanmalı ve mümkün olduğunda bu fotoğrafları çocuğun veya ondan sorumlu bir yetişkinin,

velinin veya vasinin rızasını alarak elde etmelidir;

10. çocuklar adına konuşan veya çocukların yararını temsil ettiğini söyleyen her türlü kuruluşun sicili teyit edilmelidir;

11. açıkça çocuğun yararına olmadığı sürece, çocukların refahını ilgilendiren malzemeler için çocuklara, ebeveynlere veya velilere ödeme yapılmamalıdır.

Medya kuruluşlarının bizzat kendileri çocuklarla ilgili çalışmalarından kullanmak üzere rehber ilkeler geliştirmektedir. Eskiden Yapımcı Rehberi olarak bilinen BBC Yayıncılık İlkeleri, BBC'nin televizyondaki, radyodaki ve online tüm içerikten beklediği standartları özetlemektedir. Bu ilkeler, zor editoryal kararlara destek olmak üzere BBC için içerik hazırlayan herkes için tasarlanmıştır. İlkeler, çocuklarla ilgili özel bölümler içermektedir.

BBC rehber ilkeleri, kuruluşun dünya çapında faaliyet gösterdiği her yerde, içeriğe katkısı bulunan ve içerikte yer alan çocukların ve gençlerin, seslerini duyurma hakkı da dâhil olmak üzere, refahını güvenceye almayı amaçladığını ifade eder.

BBC Yayıncılık İlkeleri hem BBC yüksek kalitede haber ve gündem sunduğundan hem de dünya çapında gazetecilerin eğitim çalışmalarında yer aldığından önemlidir. BBC Rehber İlkeleri çeşitli dillere çevrilmiş ve televizyon yayını yapan muhabirler için gayri resmi bir etik ölçüt haline gelmiştir.

BBC Yayıncılık İlkelerine göre, çocuk 15 yaşın altındaki kişidir. 15, 16, 17 yaş grubundakilere ise genç insanlar olarak atıfta bulunmaktadır. Ancak, bu tanımlar resmi olmayıp 18 yaşın altındaki herkesin çocuk olduğunu ifade eden BM Çocuk Hakları Sözleşmesindeki tanımlardan farklılık göstermektedir. Bu yaş farkı çocuk hakları savunucularıyla bazı gazeteciler arasında olası gerilimlere neden olabilir ve habercilik kapsamında tartışmaya değer bir konudur.

BBC Rehber İlkelerine Göre:

“Çocuklar ve gençler BBC için çok önemlidir. İçinde buldukları dünyayı anlamlandırabilmeleri için onlara zorlu, eğitici, keyifli ve ilginç bir içerik sunmayı amaçlıyoruz. Onlar da bizimle çok değişik şekillerde etkileşimde bulunmaktadır – katkı sahipleri, oyuncular, sunucular olarak ve online ve interaktif hizmetlerimiz yoluyla.

“Bizim ürünlerimize katkı sağlayan çocukların menfaatleriyle ebeveynlerinin veya izler kitlemizin çelişen görüş ve istekleri arasında her zaman bir denge kurabilmek kolay değildir. Ancak dünyada çalıştığımız her yerde içeriğimize katkıda bulunan çocukların ve gençlerin -konuşma ve katılma hakkı da dahil olmak üzere- refahını daima güvence altına almamız.”

Etkinlikleri çocuklara odaklanan bazı kuruluşlar da medya için çocuklarla ilgili rehberlik edecek ilkeler geliştirmişlerdir. Örneğin, UNICEF, medyanın çocuklarla ilgili yaşına uygun ve hassas bir şekilde haber yapması için yardımcı olacağına inandığı rehber ilkeler sunmaktadır. Bunlar, ahlaklı muhabirlerin en yüce niyetlerini –çocuk haklarından taviz vermeden kamuoyu yararına hizmet etmek– desteklemek üzere hazırlanmış metinlerdir. Bu ilkeler arasında şunlar vardır:

1. Her çocuğun onurlu bir yaşam sürme ve her koşulda kendisine saygı gösterilmesi hakkı vardır.
2. Çocuklarla mülakat yaparken ve çocuklarla ilgili haber yaparken her çocuğun özel hayat ve mahremiyet hakkında, görüşlerini ifade etme hakkına, kendilerini ilgilendiren konularda katılımda bulunma hakkına ve potansiyel de olsa, zarardan ve cezadan korunma hakkına özel özen gösterilmelidir.

3. Her çocuğun yüksek yararı, çocuk hakları konusunda savunuculuk ve çocuk haklarının tanıtılması da dâhil olmak üzere, her şeyin üzerinde korunacaktır.
4. Çocuğun yüksek yararını belirlemeye çalışırken, çocukların kendi görüşlerinin dikkate alınması hakkına çocuğun yaşı ve olgunluğu dikkate alınarak ağırlık verilecektir.
5. Çocuğun durumuna en yakın ve onu en iyi değerlendirebilecek kişilere her hangi bir haberin siyasi, sosyal veya kültürel yansımaları konusunda danışılacaktır.
6. İsimler değiştirilmiş, gizlenmiş ve hatta kullanılmamış olsa bile, çocuğu, kardeşlerini veya akranlarını riske atacak görüntüleri veya haberleri yayımlamayın.

Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN) gazeteciler için çocuklarla mülakat yaparken kullanabilecekleri bir dizi rehber ilke geliştirmiştir.

2.1.8 Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN): Çocuklarla İlgili Haber Yaparken Başvurulacak Etik İlkeler

- ▶ *İsimler değiştirilmiş, gizlenmiş ve hatta kullanılmamış olsa bile, çocuğu, kardeşlerini veya akranlarını riske atacak görüntüleri veya haberleri yayımlamayın.*
- ▶ *Hiçbir çocuğa zarar vermeyin; yargılayıcı, kültürel değerlere duyarsız, çocuğu tehlikeye atan veya küçük düşüren ya da çocuğun travmatik olaylara ilişkin acı ve üzüntüsünü tekrar canlandıracak soru, tavır ve yorumlardan kaçının.*
- ▶ *Mülakat yapılacak çocukları seçerken cinsiyet, ırk, yaş, din, statü, eğitim geçmişi veya fiziksel yetenekleri nedeniyle ayrımcılık yapmayın.*
- ▶ *Çocuklarla ilgili haber malzemelerinin reklamını yapmak için stereotipleri kullanmaktan ve sansasyonel sunum yapmaktan kaçının.*
- ▶ *Sahneye koymayın: çocuklardan, kendi geçmişlerinin bir parçası olmayan bir öyküyü anlatmalarını veya bir harekette bulunmalarını istemeyin.*
- ▶ *Çocuk ya da velinin bir gazeteciyle konuştuğunu bildiğinden emin olun. Mülakatın amacını ve nerede kullanılacağını açıklayın.*
- ▶ *Her türlü mülakat, video çekimi ve mümkün olduğunda belgesel fotoğraf için çocuktan ve velisinden izin alın. Mümkün ve uygun olduğunda, bu iznin yazılı olarak verilmesi gerekmektedir. Çocuk ve velinin her hangi bir şekilde zorlanmadan izinlerinin alınması gerekmektedir ve yerel veya küresel olarak yayımlanabilecek bir haberde yer aldıklarını anlamaları sağlanmalıdır. Bu genellikle izin çocuğun kendi dilinde alınır ve karar çocuğun güvendiği bir yetişkinle birlikte verildiğinde sağlanabilmektedir.*

- ▶ *Mülakat yapanların ve fotoğrafçıların sayısını sınırlı tutun. Çocukların rahat olduğundan ve öykülerini baskı olmaksızın anlatabildiklerinden emin olun.*
- ▶ *Çocukların öyküsünün veya görüntüsünün yer aldığı daima konuya uygun bir bağlam sunun.*
- ▶ *Aşağıdaki durumlarda çocuğun adını değiştirin veya görüntüsünü gizleyin:*
  - a. *çocuk cinsel istismar veya sömürü mağduruyorsa,*
  - b. *çocuk fiziksel veya cinsel istismarın failiyse,*
  - c. *çocuğun kendisi, anne babası veya velisi tam bilgilendirilme ya da rıza vermediği takdirde*
  - d. *çocuğun HIV-pozitif ya da AIDS olduğu durumlarda*
  - e. *çocuk bir suçla suçlanıyor veya hüküm giymiş ise.*
- ▶ *Başka çocuklarla veya bir yetişkinle, tercihen her ikisiyle birlikte, çocuğun söyleyeceği şeyin doğruluğunu teyit edin.*
- ▶ *Bir çocuğun risk altında olup olmadığı konusunda emin değilseniz, haber değeri ne kadar yüksek olursa olsun tek bir çocukla ilgili haber yapmak yerine çocukların genel olarak durumlarıyla ilgili haber yapın.*

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti de çocuklarla ilgili düzenleme yapmıştır: “Çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda sanık, tanık ya da mağdur (maktul) olsun, 18 yaşından küçüklerin açık isimleri ve fotoğrafları yayınlanmamalıdır. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmamalı veya görüntüsünü almaya çalışmamalıdır.”

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, British Council ve BBC işbirliğiyle “medyanın toplumsal katılımdaki rolünü desteklemek amacıyla” hazırlanan **Medya ve Çeşitlilik Klavuzu** adlı çalışmada öncelikle “Gazete, dergi, radyo, televizyon ve interneti kullanarak, kamuoyuna bilgi ve görüşler sunan medya ortamında mesleki faaliyet gösterenler, yaptıkları iş ne olursa olsun, sonuçta ürettikleri içeriğin öncelikle çocuklara ulaştığının bilinciyle ve bunun gerektirdiği sorumlulukla hareket etmelidir” diyerek çocukların birer okur/izleyici/dinleyici olarak korunmasının altını çizmektedir. Medya içeriklerinin çocuklara yaklaşımını ise şöyle genişletmektedir:

- ▶ Yaş, cinsiyet, sakatlık, ırk ya da etnik köken, dini inanç, sosyal ve ekonomik statü farkına bakılmaksızın medya içeriğinde çocuklar arasında ayrımcılığı önlemek ve onurlarının korunması konusunda gerekli duyarlılığı göstermek bütün medya çalışanlarının görevi olmalıdır.
- ▶ Özellikle suça karışan çocuklarla ilgili haberlerde sadece söz konusu olayın sonuçlarına değil, nedenlerine de yer verilmelidir.
- ▶ Bütün medya profesyonelleri etiket ve sıfatlar yoluyla çocuklarla ilgili yaratılabilecek olumsuz kalıpyargılar konusunda duyarlı olmalıdır.
- ▶ Çocuğa yönelik şiddet hiçbir biçimde meşru gösterilmemelidir. Özendirici olabileceği göz önünde bulundurularak, çocuğa yönelik şiddet ve taciz haberlerinde bu eylemleri uygulayanların eyleme

dair uzun açıklamalarına yer verilmemeli, bu açıklamalar mümkün olduğunca kısa tutularak ve eleştirilerek aktarılmalıdır.

- ▶ Haberciliğin, olumsuzluklara odaklanan yaygın anlayışının dışına çıkılarak, çocuklarla ilgili olumlu gelişmelere ve onların başarı öykülerine de yer verilmelidir.
- ▶ Çocukların yaşamında rol modeli olacak örneklerin daha çok temsil edilmesi için çaba gösterilmelidir.

Medya ve Çeşitlilik Klavuzu'nda medya profesyonellerine düşen temel görevler ise şöyle sıralanmaktadır:

- ▶ Çocuklarla ilgili konularda haber ve yorum hazırlarken, doğruluk ve duyarlılık bakımından en yüksek mükemmellik standartlarına ulaşmaya çalışmak medya profesyonellerinin temel hedefi olmalıdır.
- ▶ Çocuklara yönelik hazırlanan içerikte onlara zararlı olabilecek unsurların yer almasını engellemek için gereken özen gösterilmelidir.
- ▶ Herhangi bir medya içeriğinde söz konusu edilen ya da katkısı sağlanan çocuğun maddi ve manevi güvenliğinin sağlanması öncelikle medya kuruluşlarının ve profesyonellerin sorumluluğu kapsamındadır.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Bu ünitenin başında, öğrenilmesi gereken ana konuların listesi verilmiştir. Orada sorulan bazı soruları cevaplandırabilir misiniz? Davranış kuralları, tıpkı kanunlar gibi ahlaki normları düzenleme girişimleridir. Bazen ahlaki normlarla çelişebilmekte ve etik kurallar birbirleriyle rekabet edebilmektedir. Aynı şey haklar için de geçerlidir. İfade özgürlüğü veya basın özgürlüğü hakkının çocuk haklarıyla çelişebileceği bir örnek bulabilir misiniz? Hangisinin önde tutulması gerekir?

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Medya ve Çeşitlilik Klavuzu (Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve British Council İşbirliği)

www.tgc.org.tr

Davranış Kuralları, Mike Jempson, The PressWise Trust:

http://www.mediawise.org.uk/display_page.php?id=792

UNICEF: Çocuklarla ilgili haber konusunda etik ilkeler:

http://www.presswise.org.uk/display_page.php?id=594

Profesyonel Gazeteciler Derneği; Etik Kurallar: <http://www.spj.org/ethicscode.asp>

Kontrol Kimde? İfade Özgürlüğüne küresel medya tehditleri konusunda yuvarlak masa tartışması, IFJ, 2005.

Çocuk Hakları ve Medya: UGF Çocuklarla İlgili Konularda Haber Yapılmasına İlişkin Rehber İlkeler: <http://www.ifj.org/default.asp?index=192&Language=EN>

Uluslararası Gazeteciler Federasyonu: <http://www.ifj.org/>

Gazeteciler için Etik, Richard Keeble. Londra: Routledge, 2001.

Medya Etiği ve Hesap Verme Sistemleri, Claude-Jean Bertrand, Transaction Publishers, 2000.

Küresel Gazetecilik: Gündemdeki Konular ve Medya Sistemleri. Arnold de Beer ve John C Merrill, Allyn & Bacon, 2003.

2.2 ÇOCUK KORUMA POLİTİKALARI

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Çocuk koruma politikaları Bu politikalar nelerdir ve gazetecilerle ne ilgisi vardır?*
- ▶ *Çocuk koruma politikalarının uygulanması ve izlenmesi*
- ▶ *Çocuk koruma politikalarına uyulması*
- ▶ *Çocuk koruma politikaları ve basın özgürlüğü*

Çocuklarla ilgili haber yapan gazetecilerin çocuk koruma politikalarını bilmesi; politikalara uyulması için yükümlü kurum ve kuruluşları izlemesi; uygulamaların etkin şekilde yürütülmediği durumlarda da kamuya duyurması ve eleştirel seslerin duyulmasını sağlaması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında gördüğümüz gibi (BMÇHS), çocukların korunmasına ilişkin en önemli maddeler aşağıda sıralanmıştır:

- ▶ **Madde 19, çocukların, bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya istismara, ihmal ya da ihmalkâr davranışa, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunma hakkını güvenceye alır.**
- ▶ **Madde 12, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını, bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özenin gösterilmesi koşuluyla tanıır.**
- ▶ **Son olarak, Madde 3, kurumların çocukları etkileyen kararlar verdiklerinde, çocuğun yüksek yararının birincil düşünce olması gerektiğini belirtir.**

2.2.1 Çocukları Korumak

Çocuk koruma, kasıtlı veya kasıtsız olarak onların her türlü zarardan korunmasıdır. Özellikle kurumların ve bu kurumlarda çalışan bireylerin bakımları altındaki çocuklara karşı görevleri açısından bu ilke geçerlidir. Her kurumun sorumluluğu, zarar veya istismar ister kurum içinden ister kurum dışından gelsin, bakımını üstlendikleri çocukları korumak için ellerinden gelenin en iyisini yapmasıdır.

En basit tanımıyla koruma, çocukların zarar görmeme hakkıdır. Çocukların hayatta kalması, gelişmesi ve büyümesi için gerekli olan temel hakların tamamlayıcısıdır.

Çocuk koruma, çok önemli ve farklı konuları da kapsar. Çocukların fuhuşa itilmesi gibi pek çok konu, ekonomik etkenlerle yakından ilgilidir. Ailede ya da okulda şiddet gibi diğer konular daha çok yoksulluk, sosyal değerler, normlar ve gelenekler gibi konularla ilgili olabilir. Örneğin çocuk ticareti gibi bazı konularda suç da işin bir parçasıdır. Çocuk pornografisinin yayılması örneğinde olduğu gibi -teknolojik gelişme- yeni koruma alanlarını da gündeme getirmektedir.

ChildHope UK çocukların maruz kaldığı dört şiddet/istismar tipini ortaya koymaktadır:

Kendi kendine zarar verme: Kasıtlı olarak kendini kesme veya kendine zarar verme; intihara teşebbüs veya intihar

Akran baskısı: Kendi çevresinden yönelen zorbalık, fiziksel ve cinsel istismar, çete şiddeti.

Yetişkinlerin istismarı: Aile içi şiddet (fiziksel, psikolojik, cinsel), okul ve kurumlarda fiziksel ceza, cinsel istismar ve sömürü.

Sosyal istismar: çocuklara karşı şiddeti aktif bir şekilde teşvik eden veya buna sessizce göz yuman bir sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel ortam, Örneğin “sokakta yaşayan çocuklarının ortadan kaldırılmasını” teşvik eden siyasi kampanyalar; kabul edilmiş çocuk yetiştirme uygulamalarının bir parçası olarak çocuklara fiziksel ve küçük düşürücü cezaların verilmesini teşvik eden din ve kültürler; medyada yüksek oranda şiddet yer alması; kadın ve çocukların eşit haklara sahip insanlar yerine “erkek ve ebeveynlerin malı” olduğuna dair fikirleri destekleyen kültürel tavırlar.

Çocuk istismarı ve çocuklara karşı şiddet bir kurum içindeki insanlar tarafından uygulanabileceği gibi (örneğin öğretmenler, sosyal çalışmacılar, kurum anne babaları, akranlar, sponsorlar, gönüllüler) kurum dışında da uygulanabilir (ebeveynler, polis, özel öğretmenler, esnaf, çeteler gibi).

Çocuğun korunma hakkının ihlali, bir insan hakkı ihlali olmasının yanısıra, çocuğun hayatta kalması ve gelişimine göre daha az tanınan ve en az bildirilen engellerdir. Diğer yandan, başarılı bir koruma çocuğun fiziksel ve zihinsel olarak sağlıklı, özgüvenli, kendine saygılı bir şekilde büyümesi ve kendi çocukları da dâhil olmak üzere başkalarını istismar etme ve sömürme olasılığının daha düşük olmasıdır.

Çocuk koruma, dünyanın bütün ülkelerinde önemli bir konudur:

- ▶ Dünyada her an, hatta bazıları sekiz yaşını bile geçmemiş 300.000 çocuk asker 30'un üzerinde ülkede silahlı çatışmalarda istismar edilmektedir. 1990 yılından bu yana iki milyonun üzerinde çocuğun doğrudan silahlı çatışma sonucu öldüğü tahmin edilmektedir.²
- ▶ Dünya çapında bir milyonun üzerinde çocuk kanunla ihtilafa düştükleri için tutuklu veya hükümlü olarak yaşamaktadır. Yalnız Orta ve Doğu Avrupa'da, yaklaşık 1,5 milyon çocuk, devlet bakımı altında yaşamaktadır.
- ▶ Dünya çapında 13 milyondan fazla çocuğun HIV/AIDS nedeniyle öksüz ve yetim kaldığı tahmin edilmektedir.
- ▶ Yaklaşık 250 milyon çocuk, çocuk işçiliğinde kullanılmakta ve bu çocukların 180 milyondan fazlası tehlikeli koşullar altında çalışmaktadır.
- ▶ Her yıl yaklaşık 1,2 milyon çocuk, insan ticareti kurbanı olmaktadır.
- ▶ 1995 yılında yapılan bir araştırmaya göre, her yıl bir milyon çocuğun bir milyar dolarlık fuhuş ticaretine girdikleri tahmin edilmektedir (çoğunlukla kız çocukları, ancak erkek çocuklarının sayısı da kayda değerdir). Bu rakamlar şu anda daha da yüksek olabilir.
- ▶ 15 yaşın altında 40 milyon çocuk, istismar ve ihmal mağdurudur; sağlık ve sosyal bakım hizmetlerine muhtaçtır.

Yakın dönemde yapılan ve sonuçları gazetelere de yansıyan çalışmalarda Türkiye'de eşitsizlik ve yoksulluk en önemli sorun olarak tanımlanmaktadır.³ Ayrıca gelir eşitsizliği ve yoksulluk düzeyi açısından Türkiye, diğer Avrupa Birliği üyesi ve aday ülkeler arasında, ilk sırada yer almaktadır. Dolayısıyla toplumun önemli bir bölümü için yoksulluk fazlasıyla farkında olunan, dahası içinde yaşanan ve yüzleşilen bir gerçeklik olarak kendini hissettirmektedir. UNICEF'in de işaret ettiği gibi hanelerdeki yoksulluktan en fazla etkilenen her

² Bu konu daha sonraki üniteye daha detaylı olarak ele alınacaktır.

³ İPSOS-KMG araştırma sonuçlarından aktaran HABER24. İPSOS-KMG tarafından gerçekleştirilen “Türkiye’yi anlama kılavuzu” başlıklı araştırmaya dayalı haber bülteni.

URL: <http://www.haber24.com/Guncel/1-80338/Ezber-bozan-anket.html> (17 Ocak 2010).

zaman çocuklar olmakta, yoksulluk ve çocuklar özel bir önemle ele alınması; sosyal politikalar üretilmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksulluk karşımıza sadece ekonomik/maddi yoksulluk olarak çıkmamakta, sosyal/kültürel yaşamdan dışlanma, sağlıklı fiziksel ve psikolojik gelişimi sağlayamama gibi pek çok yoksunluğu da içinde barındırmaktadır. Böylesi bir yoksunluk⁴ içerisinde çocukların haklarıyla yetişemeyeceği de açıktır.

Çalışan çocukların ailelerdeki yoksulluğun bir sonucu olduğu uluslararası düzlemde kabul gören bir görüştür. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1991 yılından itibaren çocuk işçiliğinin uluslararası düzeyde gözetilmesi gereken bir konu olarak “belirlemiş ve Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)”nı başlatmıştır. IPEC, 1992 yılında Türkiye’de dahil olmak üzere altı ülkede başlamıştır. IPEC’in uzun vadeli hedefi çocuk işçiliğine son vermek, kısa ve orta vadeli hedefi ise çocukların korunması ve çalışma koşullarının iyileştirilmesidir (TÜİK, 2006).

TÜİK’in çalışan çocuklar hakkında ulusal bir veri tabanı oluşturmak amacıyla yaptığı anket çalışmasının sonuçlarına göre 6-17 yaş grubundaki çocuklar Türkiye toplam nüfusunun % 22.3’ünü oluşturmaktadır; bunların % 60.9’u kentsel, % 39.1’i ise kırsal yerlerde yaşamaktadır. Dolayısıyla kent ile kır yaşamının muhtelif olumlu ve olumsuz boyutlarını deneyimlemektedir. 2006 yılında çalışan çocukların oranları daha önceki yıllarla kıyaslandığında bir düşüş olduğu gözlenmektedir. 1994 yılında % 25.1 olan oran 1999 yılında % 24.2’ye ve 2006’da da % 22.3’e düşmüştür. Kuşkusuz bu düşme eğilimi olumlu bir gelişmedir ancak 2006’daki oran hala hayli yüksektir (TÜİK, 2006). 1997 yılında zorunlu eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması ve son yıllarda özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarını yükselmesi için yapılan eğitim kampanyaları çalışan çocukların sayısının düşmesinde etkili olmuştur (Ertürk, 2010: 36).

Toplumlar için çocuklarını koruyamamak ulusal kalkınmayı baltalamakta ve yetişkin bireyler olduklarında artık çocukluğun ötesine geçen olumsuz etkiler ortaya çıkmakta ve bedeller gündeme gelmektedir. Çocuklar şiddet, istismar ve ihmal mağduru olmaya devam ettikçe, dünya çocuklara karşı sorumluluklarını yerine getirmede başarısız olacaktır; ayrıca, Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin bulunduğu Binyıl Gündemi gibi belgelerde, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamındaki devlet taahhütlerinde belirtilen kalkınma hedeflerine de ulaşamamış olacaklardır.

Çocuklar tüm insan haklarından yararlanmalıdır, dolayısıyla uluslararası ve bölgesel düzeylerdeki tüm insan hakları mekanizmaları onlara koruma sağlamalıdır. Bu, hem BM organları hem de bölgesel (Afrika İnsan Hakları Komisyonu, TBMM Çocuk Hakları İzleme Komisyonu gibi) insan hakları kurumları için geçerlidir. Aynı şey, anayasa mahkemeleri gibi insan haklarını korumak için geliştirilmiş mekanizmaların çocukların korunma hakkını güvenceye aldığı ulusal düzey için de geçerlidir.

Devletler, temel kuralların, yasalara dâhil edilmesini, özellikle ilgili profesyonel kurum ve kuruluşlarca daha kapsamlı ve ayrıntılı ilkelerin kabul edilmesini, uygulanmasını ve izlenmesini sağlayabilirler.

Çocuk koruması için en temel uluslararası mekanizma, Çocuk Hakları Komitesi’dir. Komitenin temel işlevi, sözleşmeye taraf devletlerin düzenli olarak sunmakla görevli olduğu raporları incelemektir. Raporlarda, sözleşmede kabul edilen, koruma gibi hakları uygulamaya geçirmeye yarayan, devletin kabul ettiği yasa ve diğer tedbirlerle ilgili bilgilerin ve bu hakların kullanılmasına ilişkin ilerlemelerin yer alması beklenmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme kapsamında, devletlerin bütün çocukları koruma yükümlülükleri bulunmaktadır ve bunu yapamadıkları takdirde hesap verme yükümlülükleri vardır. Ancak, yasal standartlarla uygulama arasında halen büyük bir açık vardır. Bu alan, gazetecilerin uygulamaya ilişkin sorular sorarak müdahale edebileceği bir alandır.

Çocuk korumanın temel amacı, çocukları koruma görevi olan herkesin bu görevi tanımlarını ve yerine

⁴ Türkiye’de çalışan çocuklara değin daha detaylı bir okuma yapmak için Kemal İnal tarafından derlenen ve 2010 yılında Ütopya yayınları tarafından basımı gerçekleştirilen Türkiye’de Çocuk Emeği adlı çalışmaya bakılabilir.

getirebilmelerini sağlamaktır. Aynı şekilde, gazeteciler çocukları korumakla görevli kişiler hakkında sorular sormalıdır: Yeterince eğitime sahipler mi? Güvenlik kontrolleri veya sabıka kayıtları kontrol edilmiş mi?

Etik ve yasal zorunluluklar dikkate alındığında, gerçekte çocuk koruma toplumun her kesiminde ve her görevde bulunan tüm bireylerin sorumluluğudur. Devlet hâkimler, polisler, öğretmenler, doktorlar, sosyal hizmet uzmanları, sağlık çalışanları, ebeveynler ve medya profesyonelleri için görevler geliştirir. Bu görevler, ülkenin kabul ettiği yasal standartlarla da yansıtılabilir. Ayrıca, bir devletin seçimlerine, kaynakların paylaşımına da yansıtılabilir. Çocuk koruma politikaları gittikçe artan oranda düzenleyici kurallara ve medya kuruluşlarının rehber ilkelerine yansıtılmaktadır.

TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi

1989 yılında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye imza atarak taraf olan Türkiye çocuk koruma politikalarının bir parçası olarak 2010 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) siyasi partilerin temsilcilerinden oluşan Çocuk Hakları İzleme Komitesi kurmuştur. Meclisin resmi sitesinde Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin hedefi şöyle ifade edilmektedir: "TBMM, çocuk haklarının geliştirilmesi yönünde yaptığı çalışmaları kurumsal bir yapıya kavuşturarak daha etkin bir hale getirmeyi hedeflemektedir." Komitenin yapacağı çalışmalar da şöyle sıralanmaktadır.

- ▶ Komite bünyesinde oluşturulacak internet sitesi ile çocukların TBMM ile doğrudan bağlantı kurmaları sağlanacaktır.
- ▶ Çocuk haklarıyla ilgili yasal düzenlemelerin uygulama sonuçlarını izleyecek komite, eksikliklerin giderilmesi için gerekli önerilerde bulunacaktır.
- ▶ Sivil toplum örgütleri ve kamu kurumlarının yanı sıra UNICEF gibi uluslararası kuruluşların çalışmalarından da yararlanacak komite, çocuk haklarının geliştirilmesi için toplumsal duyarlılığın artırılmasına katkıda bulunacaktır.
- ▶ Komite üyesi milletvekilleri, yapacakları düzenli toplantılarla, çocuklar tarafından kendilerine iletilen ya da kamuoyu gündemine gelen konular üzerinde araştırma yaparak önerilerini içeren raporlarını TBMM Başkanlığı'na sunacaktır.
- ▶ Dünya ve Türkiye'de ilk kez oluşturulan komite yapacağı çalışmalarla, çocuk haklarının geliştirilmesi konusunda yol gösterici olacaktır.

2.2.2 Kurumlarda Çocuk Koruma

Çocuk koruma, bugün çocuk veya genç yaşta sayılan insanlarla çalışan herkes için önemli bir konudur. Bütün çocuk ve gençlerin gönencini ve güvenliğini sağlamayı amaçlar. Çocuk koruma politikaları, çocuk açısından güvenli kurumların yaratılmasına yardımcı olur ve aynı zamanda zor durumların üstesinden gelmek için bir çerçeve sağlar. Ek olarak çocuğun birey olarak farkında olunan bir kültür yaratabilir ve böylelikle kurumlar işlerini çocuk hakları bakış açısından hayata geçirebilirler.

"Güçlü bir politika sizin zor durumların üstesinden gelmenizde rehberlik edecektir. Kriz durumlarında net düşünmek daha zor olabilir. Eğer güvenilir bir politikanız varsa, bilgili bir şekilde tepki verebilir ve herhangi birinin lehine ya da aleyhine tepki verdiğiniz ve taraflı olduğunuz yolundaki suçlamalardan kaçınabilirsiniz." (ECPAT Avustralya).

Çoğu kurumun, bu alandaki iş ve iş görme süreçlerini belirleyen kendi çocuk koruma politikaları vardır. Bazı ülkelerde ulusal çocuk ofisleri rehber ilkeler yayınlamıştır ve çocuk veya gençlerle temasta olan tüm kuruluşları bir çocuk koruma politikası geliştirmeleri konusunda teşvik etmektedir.

Child Hope UK, kurumların çocuk koruma politika ve süreçleri geliştirmelerine yardımcı olmak için bir eğitim

seti geliştirmiştir. Bu set, hem çocuk korumanın ana ilkelerini özetler hem de çocuk koruma politikalarını geliştirmek, uygulamak ve değerlendirmek için gerekli basamakları sıralar. Çocuk için güvenli bir kurum yaratılması için gereken altı ilke aşağıda sıralanmıştır:

1. Çocuk koruma ve çocuk istismarı kavramlarının öğrenilmesi
2. Kurumun neden çocuk koruma politika ve iş görme süreçlerine ihtiyaç duyduğunun araştırılması
3. Çocuk koruma politika ve iş görme süreçlerinin etkili bir şekilde geliştirilmesi ve uygulanması için gerekli kurumsal ilkelerin incelenmesi
4. Kurum için politika ve iş görme pratiğinin nasıl geliştirileceğinin belirlenmesi
5. Uygulama rehberleri
6. Kurumların karşılaşılabileceği engel ve zorlukların üstesinden nasıl gelinebileceğinin ve olası çözümlerin araştırılması

2.2.3 Medya Çocuk Koruma Politikaları

Medya, çocukların korunmasında önemli bir rol oynayabilir. Öncelikle, medya kuruluşları, personelinin çocuk haklarına tehdit oluşturabilecek her hangi bir davranışını engellemek için çocuk koruma politikaları uygulayabilirler. Örneğin, BBC, çocuk ve gençlerle çalışırken kendi çalışanlarının Çocuk Koruma Politikası ilkelerini uygulamasını talep eder:

“On sekiz yaşın altındaki insanların refahı bizim en temel düşüncemizdir. Dolayısıyla, onların menfaat ve güvenliklerinin her türlü yayın gerekliliğinden önce gelmesi gerekir. Yaş, engellilik, toplumsal cinsiyet, ırk veya etnik köken, dini inanç ve cinsel kimlikleri her ne olursa olsun bütün çocuklar ve gençler zarar veya istismardan korunma hakkına sahiptir.”

“Çalışmalarımız sırasında bir çocuğun risk altında olduğundan şüphe ediyorsak, veya bir genç, çocuk refahıyla ilgili bir konuya dikkatimizi çekiyorsa (BBC çalışanlarına karşı yapılan iddialar da dahil), durum derhal Çocuk Koruma Politikasından sorumlu bölüm yöneticisine iletilmelidir.”

Haber kuruluşlarının çoğunun kabul ettiği çocuk koruma politikalarında, çocukların kimliklerinin ortaya çıkması, gençlerin özel yaşamlarına saygı gösterilmesi ve bakım altındaki çocukların isimlerinin kullanılmasının yasaklanması konularında rehber ilkeler bulunmaktadır. Çocuk ve gençlerin refahını korumak için gerekli uygulamaların olmasını sağlarlar. Çocuklarla çalışan bazı STK'lar, çocuklarla çalışan gazeteciler için rehber ilkeler yayınlamıştır ve örneğin çocukların fotoğraflarda kullanılması gibi konularda kendi politikalarını geliştirmiştir.

Medya, kamuoyunu seferber ederek çocukların korunmasına katkıda bulunmalarını sağlayabilir ve istismar edenleri veya uygun sistemlerin yokluğu nedeniyle çocukları herhangi bir şekilde tehdit edenleri ortaya çıkarabilir. Medya, kendi çocuklarını korumada başarısız olup olmadığının hesabını hükümetten sormalıdır.⁵

⁵ Çalışan çocukların yaşamını konu edinen başarılı bir gazetecilik çalışması olarak Timur Soykan'ın Tanrı Misafirleri Oteli adlı kitabında yer alan “Küçük İnsanlar Pazarı” başlıklı röportajına bakılabilir.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMASI

Çocuk koruma politikaları hakkında bilgi sahibi olmak çalışan gazeteciler için önemli midir? Çocuk korumanın temel konu olduğu haber örnekleri bulunuz. Gazeteci çocuk koruma politikaları konusunda ne derece bilgi sahibi? Bulduğunuz makaleyi siz olsaydınız nasıl geliştirdiniz?

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Ertürk, Yakın (2010). "Türkiye'de Çocuk Emeğinin Kullanım Biçimleri", Türkiye'de Çocuk Emeği, Der. Kemal İnal, Ankara: Ütopya.

Türkiye'de Çocuk Emeği, Der. Kemal İnal, Ankara: Ütopya.

Soykan, Timur (2009). Tanrı Misafirleri Oteli, İstanbul: Kırmızı Kedi.

ChildHope UK Çocuk Koruma Politikası Eğitim Seti:

<http://www.childhope.org.uk/toolkit.php>

Çocuk Koruma, Parlamenterler için Elkitabı, UNICEF CEE CIS, 2004.

2.3 KANUNLA İHTİLAFA DÜŞEN ÇOCUKLAR

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Çocukların mahkeme süreçlerindeki yeri*
- ▶ *Tutuklu çocuklara ulaşma*
- ▶ *Çocukların yargılanması ve gözaltı ile ilgili süreçleri ele alan kanunlar nelerdir?*
- ▶ *Gözaltında tutulan çocukların haklarını bilmek*

“Kanunla ihtilafa düşmüş çocuk” ifadesi, 18 yaş altındaki kişiler için kullanılmaktadır. Avrupa toplumları için kanunla ihtilafa düşen çoğu çocuk, serserilik, okuldan kaçma, dilenme veya alkol kullanma gibi küçük veya hafif suçlar işlemiştir. Bunların bazıları “statü suçu” olarak bilinmektedir ve yetişkinler tarafından işlendiğinde suç sınıfına girmez. Gerçekte, eğer çocuğun tanınmış birinin akrabası olması gibi konu dışı bir ilgi yoksa bu türden suçlar gazetecilerin ilgisini çekmez. Böyle durumlarda, daha sansasyonel haber yapan kuruluşlar bu türden küçük kanun ihlallerinin haberini yapmaktadır.

Türkiye’de 18 yaşın altındaki kişilere cezai indirim uygulandığı için kan davaları, töre ve namus bahaneli kadın cinayetleri gibi fiziksel şiddetin sözkonusu olduğu durumlarda yetişkinler tarafından iradi olarak çocukların intikam alma duygularıyla beslendiği ve suça teşvik edilmektedir. İşte bu nedenle de Avrupa ülkelerinde 18 yaş altında hiç olmayan ya da çok az görülen adam/kadın öldürme suçu, ülkemizde çok daha fazla görülmektedir.

Yapılan araştırmalar⁶ çocukların suça sürüklenişinde önemli bir artışa işaret etmektedir. Bu oran erkek çocuklarında kız çocuklarına oranla daha yüksek rakamlarda olmakla birlikte her iki toplumsal cinsiyet grubunda ciddi bir yükselme eğilimindedir. Tabloda suç türü içerisinde “suça sürüklenme” ilk sırada yer almaktadır ve “suçlu çocuk yoktur suça itilen çocuklar vardır” ifadesini doğrulamaktadır. İkinci sırada ise “mağdur” veya kurban olma durumu vardır. İlk iki sırada doğrudan yetişkinlerin suistimalinin çocukları kanunla ihtilaf durumuna itmektedir.

Buradaki tabloda altı çizilmesi gereken bir diğer nokta ise çocukların mağdur olmasının yıllar içerisinde en fazla artış gösteren suç türü olmasıdır; dolayısıyla çocuklara yönelik şiddet, kötü muamele, suistimal vb. açık bir artış vardır.

TÜİK’in 2009 yılı verilerine göre, İstanbul ve İzmir çocukların suça sürüklenmesinde en yüksek orana sahip kentlerdendir. Her iki kente de ekonomik veya politik nedenlerle göç alan ve endüstrinin diğer illere oranla daha gelişkin olduğu yerlerdir.

Güvenlik birimine getirilen çocukların illere göre dağılımını EK - 4 den inceleyebilirsiniz.

Genellikle kanunla ihtilafa düşen çocuklara çocuk gibi bakılmamaya başlanır. Bunun yerine, kanunu ihlal etmiş olmaları onları çocukluk korumasından uzaklaştırıyormuş gibi bir izlenim doğar ve çocuklar ya yetişkin suçlularla tıpatıp aynı muameleyi görmeye başlar veya daha da kötüsü çocuk olarak hassasiyetleri istismar edilir.

⁶ Burada sonuçlarını aktarmakta olduğumuz araştırma, Devlet Planlama Teşkilatı’nın koordinatörlüğünde Türkiye İstatistik Kurumu, İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı’ndan yetkililerin yer aldığı kurumlararası işbirliği ile yapılan bir çalışmadır. 1997 yılın başından itibaren 27 ilde uygulanmasına başlanmıştır. 2007-2011 Resmî İstatistik Programı kapsamında 81 ilde aynı teknikle ancak kapsamı daha da geliştirilen bir anket formu ile veri toplanması kararı alınmış ve yürürlüğe konulmuştur. “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar” başlıklı çalışmaya tam metin olarak Türkiye İstatistik Kurumu’nun resmi sitesinden erişmek mümkündür.

Geliş Nedeni	2007	2008	2009
Suçta sürüklenme	28.186	62.430	68.344
Kabahat işleme	823	1.177	320
Terk	41	89	48
Eviden kaçma	1.234	2.412	3.195
Buluntu	711	1.340	1.669
Kayıp	1.102	4.517	5.081
Mağdur	17.025	44.153	61.645
Madde kullanma	97	163	373
Sokakta çalışma	2.319	3.632	3.579
Sokakta yaşama	57	20	16
Kanunsuz çalışma	21	35	9
Bilgisine başvurma	682	2.436	2.363
Okula gönderilmeme	3	21	1190
Kurumdan kaçma	47	426	827
Diğer	5.362	9.741	3.302
Toplam	57.980	132.592	151.961

Tablo 1. Çocukların Güvenlik Birimine Getirilme Nedenleri

TÜİK verilerinde yer almayan ancak tam da bu noktada altı çizilmesi gereken bir başka konu çatışma ortamlarında çocukların istismar edilmesidir. Diyarbakır, Mersin ve Siirt'te protesto eylemlerine katılan çocukların Terörle Mücadele Kanunu (TMK) kapsamına alınması çocukluk haklarından mahrum kalmaları anlamına gelmektedir. Olumlu bir gelişme olarak 2010 yılında TMK'da yapılan değişikliklerle TMK kapsamında suçlanan çocuklar daha önce olduğu gibi, yetişkinlerle özel yetkili ağır ceza mahkemelerinde değil, çocuk mahkemelerinde yargılanmasına karar verilmiştir. Çocuklar hakkında ağır ceza mahkemelerine özgü soruşturma ve kovuşturma hükümleri uygulanması şeklinde değiştirilmiştir.

Çocuklar Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na (TGYK) aykırı toplantı ve gösterilere katılıp, TMK'da tarif edilen "propaganda" suçunu işledikleri durumda, eskisi gibi "örgüt üyesi olmadığı halde örgüt adına suç işlemek" suçundan yargılanmayacak. Tasarı yasalaşmadan bu iddiayla tutuklanan, hüküm giyen çocuklarında saliverilmesi kararlaştırılmıştır. Çocukların örgüt üyesiymiş gibi yargılanmalarına olanak tanıyan hüküm, verilen önergeyle kaldırılmıştır. Ayrıca Terör suçlarında uygulanan şartlı şaliverme koşulları, çocuklar için aranmayacak; koşulları taşımayan çocuklar da serbest bırakılacaktır.

TGYK'ye aykırı kabul edilen gösteri ve yürüyüşlerde ihtar ve zor kullanmaya rağmen dağılmadığı iddia edilen çocuklara verilen cezanın 3 yıl olan üst sınırında bir değişiklik yapılmazken, cezanın alt sınırı bir buçuk yıldan altı aya indirilmiştir. Ceza toplantı ve gösteri yürüyüşünün düzenleyicileri için de yarı oranında arttırılacaktır.

İhtar ya da zor kullanmaya karşın, polise cebir ve tehditle direndiği iddia edilenlere, suçun ağırlığına göre Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 265. maddesinde öngörülen üçte bir ile yarı oranında ceza artırımını uygulanacaktır.

TGYK'ye aykırı yürüyüşlere, ruhsatlı bile olsa ateşli silah, her türlü öldürücü, yaralayıcı, zarar verici araç ile örgütlere ilişkin propaganda malzemesi taşıyarak katılan çocuklara verilen cezalar azaltıldı. Cezanın beş yıl olan üst sınırı üç yıla; iki yıl olan alt sınırı altı aya düşürülmüştür.

Özgürlüğünden yoksun kalan çocuklarla ilgili veriler çok sınırlıdır; ancak UNICEF tahminlerine göre, bir milyonun üzerinde çocuk kanunla ihtilafa düşmüş olduğu için özgürlüğünden yoksun yaşamaktadır. Pek

çok ülkede, ceza adaleti sistemine giren çocuklarla ilgili işlem yapılmıştır ve bunlar resmi incelemeye açıktır; dolayısıyla bu konuda bilgi eksikliği olması için bir mazeret bulunmamaktadır.

Tutuklu ve hükümlü çocukların şiddetle istismar edilmesi yaygın ve ciddi bir sorundur. Otuz yedinci oturumunda, Çocuk Hakları Komitesi, başka ülkelerin yanı sıra, Brezilya'da adalet sistemine giren çocuklara ilişkin prosedür ve korumalarla ilgili birtakım endişelerini, tutukevleri ve gözaltı merkezlerindeki işkence ve yargısız infazlara ilişkin raporlardaki kaygılarını dile getirmiştir.

Çocuklar, duruşmaları görülmeden önce veya görüldükten sonra tutuklu ve hükümlü oldukları sürece şiddet riskiyle karşı karşıyadırlar. Bu riskler arasında, yetişkin tutuklu ve hükümlülerden, infaz memurlarından, polisten veya diğer çocuk tutuklulardan genellikle sistemdeki personel tarafından teşvik edilen veya göz yumulan fiziksel ve cinsel şiddet görmeleri de yer almaktadır. İslah rejiminin kendisi de zaman zaman aşırı derecede şiddetli olabilmekte, belirsiz tutukluluk süreleri, uzun süreler boyunca tecrit veya aşırı kalabalık ve sağlıksız koşullarda yetişkin tutuklu ve hükümlülerle bir arada bulunma durumlarına tanık olunabilmektedir. Az sayıda ülkede de olsa, çocuk suçlulara halen ölüm cezası uygulanmaktadır. Uluslararası hukuk, 18 yaşın altındaki insanların işlediği suçlar için ölüm cezasını yasaklar, ancak yine de, bazı ülkeler çocuk suçluları ölüm cezasına çarptırmaya ve bu cezayı infaz etmeye devam etmektedir.

BM Genel Sekreterinin Çocuklara Karşı Şiddet istişarelerinin bir parçası olarak, Nisan 2005'te toplanan bir grup uluslararası uzmana göre, adalet sisteminde çocuklara karşı şiddeti kolaylaştıran temel etkenler arasında aşağıdaki konular yer almaktadır:

- ▶ çocuklara karşı şiddetten sorumlu kolluk kuvvetlerinin, kurum ve personelin hesap verme yükümlülüğünün olmaması
- ▶ suçlu olmayan çocuklar da dahil olmak üzere, tutukluluğa çok fazla başvurulması
- ▶ resmi adalet sistemine toplum temelli alternatiflerin, ceza evine alternatiflerin getirilmemesi, bakım ve koruma sistemlerinin olmaması
- ▶ uygun çocuk adalet sistemlerinin olmaması, uygun tesislerin olmayışı ve çocukların yetişkinlerden ayrı tutulmaması
- ▶ kurumlara dış kontrollerin yapılmaması, etkili bağımsız şikayet ve soruşturma prosedürlerinin, sivil toplum kuruluşları tarafından bağımsız izleme ve erişimin olmayışı
- ▶ toplumda "şiddetin kabul görmesi"; her düzeyde, ailede, okulda ve toplumda, şiddete karşı hoşgörü gösterilmesi
- ▶ kolluk ve çocuk adaleti personelinin eğitim eksikliği
- ▶ "suça karşı sert" politikalar, sokak çocuklarıyla ve sosyo-ekonomik olarak dezavantajlı diğer çocuklarla ilgili olumsuz ve ayrımcı medya görüntüleri

2.3.1 Örnek Olay İncelemesi: Keyfi Göz Altılarla İlgili Çalışma Grubu

Keyfi Göz altılarla ilgili Çalışma Grubu, uluslararası insan hakları hukukunu ihlal edebilecek keyfi gözaltı vakalarını soruşturan bağımsız insan hakları uzmanlarından oluşan bir BM yetkili grubudur. Eski İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1991 yılında kurulmuştur ve şu anda BM İnsan Hakları Konseyinin kontrolü altındadır.

Sivil toplum kuruluşları, hükümetler arası kuruluşlar ve mağdur aileleri de dâhil, çeşitli kaynaklardan gelen bilgiyi teyit ettikten sonra Çalışma Grubu, göz altında oldukları iddia edilen kişilerin nerede ve nasıl oldukları konusunda devletlerden acil bilgi talep etmektedir. Ayrıca, Çalışma Grubuna davet gönderen ülkelere tespit ziyaretleri yapmaktadır. Çalışma Grubu, hukuki konulardaki uzmanlıkları ve bağımsızlıkları

nedeniyle seçilen insan hakları uzmanlarından oluşmaktadır.

Grup, pek çok çocuğun yalnız olduğu için göz altına alındığına inanmaktadır: “Çocuklar bazen suç işledikleri için değil, onları geri isteyen bir aileleri olmadığı için göz altına alınmaktadır. Onlar, tıpkı ceza evi gibi ‘korunmalı göz altına alınan’ öksüz ve yetimlerdir.”

Çocuk Hakları Komitesine göre, Kanada, Türkiye ve Norveç, iyi uygulamalar gerçekleştiren ülkeler arasındadır. Kanada’da araştırmacı göz altında veya tutuklu her hangi bir çocuğa rastlamamıştır. Türkiye’de tam kapsamlı bir şekilde uygulanmasa da, özel eğitim almış polis ve savcıların çocuklarla ilgilenmeleri için yeni bir program vardır. Ayrıca, çocuklar için ayrı tutukevleri vardır ve çocuklar hiç bir zaman tutukevlerinde yetişkinlerin yanında görülmemiştir.

Tutuklu ve hükümlü çocukların istismar veya zarardan korunması için devletlerin çok net sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak, toplum ve gazeteciler, bir çocuğun en baştan tutuklanması gerekip gerekmediği sorularını sormalıdır. Tutukluluk, son çare olmalıdır, ancak çoğu durumda, sanki çocukları göz önünden ve akıllardan kaldırmak kendi başına bir amaçmışçasına, çocuk ve gençlerin anti-sosyal veya yıkıcı davranışlarına cevap olarak ilk benimsenen çare olmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Kuruluşu (Human Rights Watch), 1995 yılından bu yana çocuk adaletiyle ilgili 17 rapor yayımlamış ve kayda değer savunuculuk faaliyetleri yapmıştır. Brezilya, Bulgaristan, Guatemala, Hindistan, Jamaika, Kenya, Pakistan, Rusya ve Amerika Birleşik Devletlerinde çocukların hukuki yardım ve adil yargılama hakkından mahrum bırakıldığı sistem başarısızlıklarını belgelemiştir. Özgürlükten mahrum bırakılmanın son çare olması gerektiği, uygulandığı zaman da mümkün olduğunca kısa tutulması gerektiği yolundaki uluslararası ilkeyi ihlal eden veya işkence, zalimane veya insanlık dışı ve küçük düşürücü muamele getiren hükümler özellikle endişe kaynağıdır.

Çocuk Hakları Sözleşmesinin kabul edilmesi ve neredeyse tüm dünya ülkeleri tarafından onaylanmasından bu yana, giderek daha çok sayıda ülke çocuklara sözleşmedeki ve diğer uluslararası araçlardaki hakları vermek için çocuk adaleti sistemlerine ilişkin kanunlarını değiştirmişlerdir. Bazı ülkelerde ise, reformlar tasarlanmakla birlikte henüz yasalaştırılmamıştır. Çok sayıda ülkenin hâlâ mevzuatını sözleşmeye uyumlu hale getirmek için harekete geçmesi gerekmektedir.

Yasal reformlar, çocukların insan hakkının daha fazla tanınması için olumlu bir ileri adım olmaktadır. Böyle olduğu halde, yasa ve uygulamalar arasındaki açıklar genellikle çok büyüktür. Çoğu çocuk adil yargılama hakkından mahrum bırakılmakta, dehşet verici koşullarda tutuklu kalmakta, infaz memurları ve polisin şiddetine maruz kalmakta ve hatta ölüme sürüklenmektedir.

Yuvaya Yakın

Yetişkin Cezaevlerinde Çocuklar

(Human Rigts Watch tarafından web sitesinde yeniden yayımlanan gazete makalesi, 11 Kasım, 1999) Human Rigts Watch Çocuk Hakları Bölümü Danışmanı Michael Bochenek tarafından yazılmış, Washington Post gazetesinde yayımlanmıştır

Çocukların yetişkinler olarak yargılanmalarını kolaylaştıran eyalet tedbirlerinin bir sonucu olarak, belirlenen herhangi bir günde 200 ila 300 çocuk Maryland eyaletinde yetişkin cezaevlerinde tutulmaktadır. Çocuk suçlarının artmakta olduğu ve çocukları yetişkinler olarak yargılamanın suçu azaltacağı yolundaki asılsız varsayımlar nedeniyle 1992 yılından bu yana, 40 devlet bu tür yasaları kabul etmiştir.

İki yaklaşım da doğru değildir.

1993 yılından bu yana çocuk suçluluğu düzenli bir şekilde düşüş göstermiştir. Bir kaç araştırmaya göre, yetişkinler olarak yargılanan çocukların gelecekte suç işleme olasılıkları çocuk mahkemelerinde yargılanan çocuklara göre daha yüksektir.

Çocukları yetişkin olarak yargılamak ne suçu azalttığından ne de çocukları ıslah ettiğiinden, genellikle istismarlara yol açmaktadır. Yetişkin cezaevleri, çocuklarla başa çıkabilecek altyapı, personel ve programlardan yoksundur. Bu çocukları yetişkin cezaevlerine kapatmak onların temel insan haklarının ihlalidir.

12 aylık bir süre boyunca, Human Rights Watch Maryland'de beş cezaevini ziyaret etmiş ve 60'ın üzerinde çocuk tutukluyla görüşme yapmıştır. Çalışanların, çocuklara bakabilmek için gerekli eğitimi almadığını, çocukların yeterli eğitim ve rekreasyona ulaşamadığını, yeterli tıbbi ve akıl sağlığı hizmetleri sunmayan cezaevleri olduğunu tespit ettik. Konuştuğumuz çocuklar kendilerine yeterince yemek verilmediğinden şikayet ediyorlardı.

Baltimore Şehir tutukevinde kalan çocuklar özellikle dehşet verici koşullarda yaşamakta ve fiziksel güvenlikleri her gün tehdit edilmektedir. Hamam böcekleri ve farelerle dolu kasvetli, kötü aydınlatılmış hücrelere kapatılmaktadırlar. Şiddet diz boyu. Sık sık meydana gelen yumruklaşa kavgalar uzun süreli kilitli kalmalarına neden olmaktadır. "Bazen bir bölümdaki çocukların tamamı haftalar boyunca hücrelerine kapatılabilmektedir".

Yetişkin cezaevlerinde çocukların intihar etme olasılığı çocuk tutukevlerindeki çocuklara göre sekiz kat daha fazladır. Yine de Baltimore cezaevi çocuk tutuklulara grup veya bireysel olarak neredeyse hiç danışmanlık hizmeti vermemektedir. Bunalım geçiren tutuklular intihar riskine karşı izlenebilmektedir ancak o zaman da, üzerlerini örtecek gazete kağıtları dışında çırılçıplak bırakılmaktadırlar.

Topluma yeniden katılmaya en iyi hazırlık eğitime erişimle mümkün olduğu halde, ziyaret ettiğimiz Maryland cezaevlerinden bazıları gençlere hiç bir eğitim olanağı sunmamaktadır. Bazıları ise eyalet kanunlarında öngörülenin çok altında ders saatiyle eğitim vermektedir.

Açıkça görülüyor ki, eyalet çocuklarını ihmal etmektedir. Özellikle şiddet içeren suçları işlemekle suçlanan çocuklar başta olmak üzere, bazı çocukların mahkeme öncesi çocuk kurumlarında tutulması gerekebilecektir, çocukların yetişkin tutuklu ve hükümlülerin olduğu cezaevlerinde yerleri yoktur.

Bu türden muamele, uluslararası hukuka ve anayasaya aykırıdır. Maryland daha iyisini yapabilir ve yapmalıdır.

Uluslararası hukuka göre çocukların işkence görmeme, zalimane davranışlara maruz bırakılmama, keyfi bir şekilde gözaltına alınmama, kanuna aykırı olarak cezaevine konulmama ve adil yargılanma hakkı vardır. Eğer cezaevine kapatılacaksa, bu son çare olmalıdır ve mümkün olduğunca kısa tutulmalıdır. Çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulma, ailelerini görme ve hukuki yardım alma hakkına da sahiptirler. Fakat binlerce çocuk için durum hiç de böyle değildir. Bazı ülkelerde, sokak çocukları gibi hassas gruplar suçlanarak, bakım altına alınacakları yerde tutuklanmaktadır.

2006 yılında İngiltere'de, Save the Children UK, Kamu Hesapları Komisyonunun göç kontrolü amacıyla göz altı süreçlerine daha fazla başvurulması gerektiğini tavsiye eden raporuna ilişkin endişelerini dile getirmiştir. Save the Children UK direktörü Colette Marshall şöyle demiştir: "araştırmalarımız tutukluluğun çocuklar açısından zararlı olduğunu göstermektedir. Genellikle depresyon geçirmekte, uyku problemleri yaşamakta, hastalanmakta ve yeterince yemek yememektedirler. Her yıl yaklaşık 2.000 çocuk aileleriyle birlikte tutuklanmaktadır. Genellikle sabaha karşı yapılan baskınlarda herhangi bir uyarı olmadan evlerinden götürülmektedirler. İçişleri Bakanı Charles Clarke'a göre, çocukların refahını dikkate alan tutukluluğa alternatif olduğu kanıtlanmış tedbirleri araştırmalıdır."

Ailesinden ayrılan çocukların hiç bir zaman tutuklanmadığına ilişkin devlet beyanlarına karşın, yetişkin oldukları varsayılarak giderek daha fazla çocuk tutuklanmakta daha sonra 18 yaşın altında oldukları ortaya çıkmaktadır. Çocukların çoğu bir aydan daha uzun sürelerle tutuklu kalmakta ve bazı durumlarda bu süre 9 ayı bulabilmektedir.

Pakistan'da, son beş yıl içinde, kanunla ihtilafa düşen çocukların durumunu iyileştirmek için mevzuat

geliştirilmiştir. Ancak uygulamada, pek çok çocuk için durum çok fazla değişmemiştir. Pakistan’da yedi yaş gibi küçük bir yaşta bile çocuklar suç işlemekten dolayı hüküm giyebilmektedir. “Ne kadar savunmasızsanız, adalete erişme olasılığınız o kadar düşük. Çocukların sesi yok, o yüzden kimsenin umurunda değiller.”

Kenya’da, yoksul ve parçalanmış ailelerden gelen giderek daha fazla sayıda çocuk kente doğru kaçmakta, sokaklarda uyumakta, tutkal koklamakta ve hayatta kalmak için hırsızlık yapmaktadır. Bu sokak çocukları polis ve şehir yetkilileri tarafından toplanmakta ve daha sonra adalet sistemi tarafından yutulmaktadır.

BM Çocuk Hakları Sözleşmesini onaylamayan iki ülkeden biri olan ABD’de son yirmi yıl içerisinde çocuk adaleti sistemi ciddi bir şekilde geriye doğru gitmiştir. 1980 ve 1990’larda, gençlerin şiddet olaylarına karşı kamuoyunun tepkisi ülke çapında politikacılar üzerinde baskı yaratarak suça karşı aşırı sert davranmalarına neden olmuştur. Kırk eyalet çocukların yetişkin olarak yargılanmalarına izin veren yasalar kabul etmiştir ve daha katı rejimleri teşvik etmektedir.

Islah yerine ceza norm haline gelmektedir ve çocuklar giderek artan bir şekilde şartlı tahliye olmaksızın ömür boyu hapis cezasına çarptırılmaktadır.

HABER

BBC HABER: İngiltere, çoğu sanayileşmiş ülkeden daha fazla sayıda çocuğu cezaevine yerleştirmektedir. Bkz <http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/4051079.stm>

Ceza adalet sistemine giren çocukların çoğu özellikle yoksun kalmış toplum ve ailelerden, genellikle ayrımcılığa maruz kalan azınlık gruplarından gelmektedir.

Alternatif çare aramak yerine çocuğu cezaevine yerleştirmek onların suçlu olarak damgalanmalarına yol açmakta, onları iş fırsatlarından ve burslardan mahrum bırakmakta ve çok daha ciddi suçlar işleyen başkalarına maruz bırakmaktadır. Ayrıca, çocukların tekrar kanunla ihtilafa düşme ihtimallerini artırmaktadır.

Cezaevine kapatmaya karşı alternatifler var mıdır? Evet, diyor UNICEF ve çeşitli cevaplar veriyor:

- ▶ sadece hayatta kalmaya çalışan çocukları cezaevine atmayın
- ▶ hafif suçlar işleyen çocukları ceza adalet sisteminden uzaklaştırın
- ▶ tutukluluğu sadece son çare olarak kullanın
- ▶ çocuklar cezaevine kapatıldığında, yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır
- ▶ devletler durumu yakından izlemelidir, en azından kaç çocuğun cezaevinde olduğunu ve ne kadar süredir orada olduklarını bilmelidir.

Human Rights Watch tavsiyeleri Human Rights Watch, bütün ülkelerin kanunla ihtilafa düşmüş çocukların insan haklarını korumak için aşağıdaki asgari önlemleri almasını tavsiye etmektedir (Bu tavsiyeler tartışılabilir önemli haber konularıdır).

1) Bütün devletler, kanunla ihtilafa düşen çocukların son çare olarak cezaevine kapatılmalarını ve mümkün olduğunca az tutulmalarını sağlamalıdır. Çocuklar hiçbir zaman, yetişkinler tarafından işlendiği takdirde suç kabul edilmeyen fiiller için hapis cezası almamalıdır.

2) Tutukluluk ve hapis koşulları uluslararası standartlara uygun olmalıdır. Çocuklar asla yetişkinlerle birlikte hapis yatmamalıdır. Aile üyeleriyle, yasal temsilcileriyle ve dış dünyadan başka insanlarla düzenli ve sık temas geçmelerine izin verilmelidir. Eğitime, sağlık hizmetlerine ve akıl sağlığı bakım hizmetlerine, yeterli yiyeceğe ve sağlık tesislerine erişimleri sağlanmalıdır.

3) Çocuklar için ölüm cezasını veya şartlı tahliye olmadan ömür boyu hapis cezasını kabul eden ülkeler bu uygulamalara derhal son vermeli ve yasalarını uygun şekilde değiştirmelidir.

Gazeteciler İçin Sorular

- ▶ Adalet sistemine giren çocukların tutuklanmasına ilişkin politikalar nelerdir?
- ▶ Bir suçtan dolayı hüküm giymediği halde tutuklu bulunan çocuklar var mıdır?
- ▶ Çocuk mülteciler ya da sığınmacılar tutuklu kalmakta mıdır?

BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin iki maddesi kanunla ihtilafa düşmüş çocuklarla ilgilidir: İşkence ve Özgürlükten mahrum bırakılmaya ilgili 37. madde ve çocuk adaletinin yönetimiyle ilgili 40. madde.

Madde 37, hiçbir çocuğun işkence, zalimane muamele veya cezaya maruz bırakılmayacağı, kanunsuz gözaltına alınmayacağı veya özgürlüğünden kanunsuz mahrum bırakılmayacağını ifade etmektedir. Hem ölüm cezası hem de şartlı tahliye olasılığı olmayan ömür boyu hapis cezası 18 yaşın altındaki insanlar tarafından işlenmiş suçlar için yasaklanmıştır. Çocuğun yüksek yararına göre mutlaka gerekli olmadığı sürece, özgürlüğünden mahrum bırakılan bütün çocuklar yetişkinlerden ayrı tutulmalıdır. Kapalı tutulan çocuklara, hukuki yardım verilmeli ve aileleriyle irtibat kurmaları sağlanmalıdır.

Madde, 40, kanunla ihtilafa düşen çocukların, çocuğun onur ve haysiyetini koruyan, yaşını dikkate alan ve kendisinin toplumla yeniden bütünleşmesini sağlayacak muameleye hakkı olduğunu ifade etmektedir. Çocuğun, savunması için hukuki yardım ve başka destekler gibi temel teminatlara hakkı vardır. Yargı süreçleri ve kuruma yerleştirme mümkün olduğunca kaçınılması gereken tedbirlerdir.

Çocuk Hakları Komitesi, Mayıs 1995'teki dokuzuncu oturumunda Çocuk Adaletinin İdaresi başlıklı Genel Tartışma Günü düzenlemiştir. Devletlerin, çocuğu temel hak ve özgürlüklerin öznesi olarak tanıyan, çocuklarla ilgili her türlü eylemin çocuğun yüksek yararına olduğu çocuk-merkezli bir sistem benimsemelerini tavsiye etmiştir.

Çocuk hakları örgütlerinin, kendilerini ilgilendiren konularda çocuğun görüşünün önemine yakın zamanda vurgu yapmalarına rağmen, kanunla ihtilafa düşen çocuklar nadiren dinlenmektedir. Bu durum, BMÇHS'nin çocuğun görüşlerini ifade etme hakkını düzenleyen 12. maddesine aykırıdır. ÇH Komitesi, sözleşmenin 12. maddesini, çocukların başvurabileceği şikayet prosedürlerinin olması gerektiği yolunda yorumlamıştır ve özellikle özgürlüğünden mahrum bırakılan çocuklar için şikayet prosedürlerine olan ihtiyacı vurgulamıştır.

Komitenin Çocuk Adaleti İdaresi ile ilgili Genel Tartışmasına dair raporu, çocuk adaleti sistemine dahil olan çocukların, kötü muamele ve cinsel istismar vakaları da dahil olmak üzere, temel hakları ihlal edildiğinde şikayet etme hakkından genellikle mahrum bırakıldıklarını belirtmiştir.

Çocuk Adaleti

Çocuk adaletinin uygulanması ve yönetilmesi BM insan hakları kuruluşları için bir endişe kaynağı olmuştur. Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN) çocuk haklarıyla ilgili bir alt çalışma grubu oluşturmuştur. Kaynaklara ve mekanizmalara aşağıdaki web adresinden ulaşabilirsiniz:

<http://www.crin.org/resources/infodetail.asp?id=9711>

2.3.2 Cezai Sorumluluk Yaşı

Çocuk Hakları Sözleşmesi, devletlerin, çocuklar için asgari bir yaş belirleyerek bu yaşın altında işlenen fiillerden dolayı çocuğun sorumlu tutulmamasını öngörmektedir. Ancak sözleşme belli bir yaştan söz etmemektedir ve bu yaş devletler arasında çok büyük farklılık arz etmektedir.

Pekin Çocuk Adaleti Kuralları gibi uluslararası standartlar, cezai sorumluluk yaşının duygusal, zihinsel ve akılsal olgunluğa dayalı olmasını ve çok düşük tutulmamasını tavsiye etmektedir.

Ülkelerin sözleşmeyi uygulamalarını izleyen Çocuk Hakları Komitesi, bu yaşın çocuğun yüksek yararı doğrultusunda belirlenmesini tavsiye eder.

ABD’de, cezai sorumluluk yaşı eyalet kanunlarıyla belirlenmektedir. Sadece 13 eyalet, altı ila 12 arasında değişen bir asgari yaş belirlemiştir. Çoğu eyalet, örf adet hukukuna göre yaş belirler ki, buna göre yedi ila 14 yaş arasında çocukların sorumluluk taşıdıkları varsayılmaz, ancak sorumlu tutulabilirler.

Japonya’da, 20 yaşın altındaki suçlular, ceza mahkemesinde değil, aile mahkemesinde yargılanmaktadır. Bütün İskandinav ülkelerinde cezai sorumluluk yaşı 15’tir. 18 yaşın altındaki ergenler çoğunlukla sosyal hizmete yönelik bir adalet sistemine tabi olup hapis cezası son çare olarak görülmektedir. Nisan 1997’den itibaren, İsveç’te sadece 15 genç hapis cezası yatmaktaydı.

Çin’de, 14 ila 18 yaş arası çocuklar, çocuk adaleti sistemi kapsamında işlem görmekte ve bazı ciddi suçlar için ömür boyu hapis cezasına çarptırılabilirler.

Çoğu Latin Amerika ülkesinde, çocuk adaletinde yasal reform yapılmaktadır. Bunun sonucunda, Brezilya, Kolombiya ve Peru’da yetişkin cezai sorumluluk yaşı 18’e çıkarılmıştır. 12 ila 18 yaş arasındaki çocuklar çocuk adaleti sistemi kapsamında sorumlu tutulmaktadır.

Çoğu Avrupa ülkesinde, yetişkin cezai sorumluluk yaşı 13 ila 16 arasında değişmektedir. İrlanda’da, bu yaş 12’dir.

Cezai sorumluluk yaşındaki bu farklılıklar uluslararası bir konsensusun olmadığını göstermektedir. Düşük yaş belirleyen ülkelerin sayısı, çoğu çocuk adaleti sisteminin çocuğun yüksek yararını gözetmediğini göstermektedir.

Cezai sorumluluk yaşı, çocukların adalet sistemlerinde gördükleri muameleyi etkileyen değişkenlerden sadece bir tanesidir. Çocuk haklarına dayalı ayrı bir çocuk adaleti kanunu olup olmadığı; bir çocuğun cezai yaptırımlara maruz kalıp kalmadığı, sosyal ve eğitimsel önlemlerin uygulanıp uygulanmadığı; ülkede çocuklar için ayrı bir mahkeme ve cezaevi sisteminin olup olmadığı diğer değişkenler arasında yer almaktadır. Bir çocuk adaleti sistemi, yasal koruma sağlamalı ve nesnel bir muamele standardı getirmelidir.

Çocuk adalet sistemi olmadığı takdirde, çocuklar yetişkin ceza adaleti sisteminde yargılanacak veya hukuki koruma almadıkları, keyfi ve kaba muameleye maruz kalabilecekleri “koruyucu hapis” cezasına çarptırılabilirlerdir.

2.3.3 Medya ve Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar: Kimliğin Korunması

İngiltere’de, 1999 Gençlik Adaleti ve Ceza Yasasına göre, polisin soruşturma başlattığı andan itibaren, 18 yaşın altında suç işlediği iddia edilen kişilerin kimliklerinin tespit edilmesine yol açan her hangi bir şeyin yayınlanması suç kabul edilmektedir. Bir gazeteci, mahkemeyi bu ayrıntıların yayınlanmasının kamu yararına olduğu yolunda ikna edebilirse, bu yasak kaldırılabilir. Bu sınırlamalar sanık 18 yaşına geldiğinde kaldırılmaktadır.

BBC’nin çocukların kimliklerinin ifşa edilmesine ilişkin yayın ilkeleri

Anti-sosyal veya suç davranışlarında bulunan çocukların kimliğinin açığa çıkarılmasının ya da saklanmasının çocuğun uzun vadede yüksek yararına olup olmadığı konusunda zorlu etik tartışmalar bulunmaktadır.

Normal koşullarda, yayıncılık açısından açık bir gerekçe olmadığı sürece, bu türden davranışlarda bulunan çocuğun kimliğini açığa çıkarmamalıyız. Anne babası anti-sosyal davranış sergileyen veya suça karışan çocukları gösterme veya kimliklerini açığa çıkarma kararı, çocuğun refahına zarar gelmeyecekse ve yayıncılık açısından açık bir şekilde gerekçelendirilebilecekse verilmelidir. Bu ilke, çocukların alkolik bir ebeveynle yaşadığı veya yasadışı uyuşturucu maddelerin ticaretinde kurye olarak kullanıldığı için risk altında olabileceği durumlarda özellikle önemlidir.

2.3.4 Örnek Olay İncelemesi 1: Kanunla İhtilafa Düşen P.B. Haberi

16 Kasım 2005 tarihinde Hürriyet gazetesinde yayınlanan aşağıdaki haberi kanunla ihtilafa düşmüş bir çocuğun haberini TCK ve gazetecilik etik ilkeleri açısından değerlendirin

Hırsızlıktan Vazgeçmem

Etiler’de Prof. Dr. Erol Uçer ile eşi Aysel Uçer’in 24 bin dolar ve 10 bin dolarlık mücevher bulunan çantasını çalan 8 yaşındaki P.B, Tarabya’da çetesiyle hırsızlık yaparken yakalandı. Çocukları otomobille ‘iş mekanlarına’ taşıyan İbrahim Gür ile 3 çocuk, kaçmayı başardı. P.B, emniyetten çıkışta gazetecilere hırsızlıktan vazgeçmeyeceğini açıkladı ve ‘Yine yapacağım, okula gitmek istemiyorum’ dedi.

TÜRK Amerikan Dernekleri’nin kurucularından Michigan Üniversitesi’nde öğretim üyesi, Psikiyatrist, Prof. Dr. Erol Uçer ile eşi Aysel Uçer, Moskova’da bulunan çocuklarını ziyarete gittiler. Bayram öncesi Türkiye’ye dönen çift, havalimanından bindikleri taksi ile Akatlar Maya Sitesi’ndeki evlerine geldiler. Uçer çifti, taksiden indiğinde, yaşları 8 ile 15 arasında değişen 2’si kız 3 çocuk etraflarını sardı. Çocuklar, çiftin içinde 34 bin dolar değerinde döviz ve ziynet eşyası bulunan çantasını çaldılar.

BAKANDEVREYEGİRDİ

Levent Polis Merkezi arşivinden hırsız çocukları teşhis eden Prof. Erol Uçer’e polis memurları, ‘Bu çocukları en az 70 kez yakaladık. Hepsinde de serbest kaldılar. Bunlar Kasımpaşa’da oturur. Sürekli ev değiştirirler. Şimdi savcıya gitsek, ne savcıyı bulabiliriz, ne de arama izni alabiliriz’ dediler.

Erol Uçer’in 5 gündür polisin savcılıktan izin almak için beklediği açıklaması gazetelere yansıyınca Adalet Bakanı Cemil Çiçek’in talebi üzerine İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı Aykut Cengiz Engin devreye girerek Prof. Uçer ile görüştü. Başsavcı Engin’in yaptığı araştırma sonunda, İstanbul polisinin savcılığa hırsız çocukların evlerinin aranmasına ilişkin bir talepte bulunmadığı ortaya çıktı.

GÜVENLİK YAKALADI

Prof. Dr. Erol Uçer ile eşi Aysel Uçer’in, Etiler Maya Sitesi’nde çantasını çalan çocuk çetesi, Tarabya’daki Nurol Sitesi’nde dün aynı yöntemle hırsızlık yapmak isterken, site güvenliği tarafından fark edildi. 8 yaşındaki P.B. yakalanırken, kızkardeşi N.B. ile bir kız ve bir erkek çocuk kendilerini siteye otomobille getiren İbrahim Gür ile birlikte kaçmayı başardı. Olay yerinde otomobili bırakarak çocuklarla birlikte yaya olarak kaçan İbrahim Gür’ün Emniyet’te 127 suçtan kaydı bulundu. P.B. site güvenliği tarafından Çocuk Şube Müdürlüğü’ne teslim edildi.

Okumak istemiyorum

İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah, P.B’yi gözaltında tutulduğu Çocuk Şube Müdürlüğü’nden getirterek makamında görüştü. Cerrah, P.B’ye bir daha hırsızlık yapmaması için nasihatte bulundu. P.B’nin de bu nasihatın ardından Cerrah’ın elini öptüğü bildirildi. P.B, görüşme sonrası Emniyet’ten iki kadın polis eşliğinde tekrar şubeye götürüldü. Bu sırada basın mensuplarının ‘Bir daha hırsızlık yapacak mısınız?’ sorusuna P.B, ‘Evet yine yapacağım’ derken, ‘Okula gitmek istiyor musun?’ sorusuna cevaben ‘Hayır gitmek istemiyorum’ diye karşılık verdi. TCK’ya göre 12 yaşını doldurmadığı için P.B. hakkında kovuşturma açılmıyor.

P.B’nin annesi N.B’nin de hırsızlık suçundan cezaevinde olduğu belirtildi. P.B’nin Emniyet’teki işlemlerinin ardından Çocuk Yetiştirme Yurdu’na gönderileceği, bir psikolog tarafından psikolojik destek verileceği ifade edildi. Bu arada, Mecidiyeköy’de İngiliz vatandaşı Moe Kassamali ve eşinin çantasını çalan hırsızların da P.B’nin içinde bulunduğu çocuk çetesi olduğu öne sürüldü.

İngiltere: Mary Bell

Mary Bell Aralık 1968'de iki erkek çocuğu -Martin Brown (dört yaşında) ve Brian Howe (üç yaşında) öldürmekten hüküm giymişti. Mary Bell'in çocukları öldürmenin verdiği heyecan ve zevk için boğduğu iddia edilmektedir.

Bu cinayetler sırasında Bell 10 yaşındaydı. Hüküm giydiği tarihten itibaren, İngiliz basını ve Alman Stern dergisinin odak noktası olmuştur. Annesi, sürekli bir şekilde basına onun hakkında hikayeler anlatmış ve sıklıkla gazetecilere Mary'nin olduğunu iddia ettiği yazılar vermiştir. Eylül 1979'da Bell, Moore Court açık cezaevinden kısa bir süreliğine kaçtığında manşet olmuştur.

Bell, 1980 yılında tahliye edilmiş ve 1984 yılında doğan kızıyla beraber yeni bir hayata başlamak için kendisine yeni bir isim verilmiştir. Bu kız çocuğu, Bell'in yeri gazeteciler tarafından tespit edilinceye kadar annesinin geçmişinden haberi olmamıştır. Annesi ve kendisi, başlarında çarşafarla evden kaçmak zorunda kalmışlardır. Kızın kimliğinin 18 yaşına gelinceye kadar korunması kararı verilmiştir. Ancak 21 Mayıs 2003'te, Bell, kendi kimliğinin ve kızının kimliğinin hayat boyu gizlenmesi yolundaki davayı kazanmıştır.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

CRIN – Çocuk Adaleti için Uluslararası Norm ve Standartlar Rehberi 10/08/2006 (Onuncu oturum raporu, Ekim/ Kasım 1995, CRC/C/46, para. 220): <http://www.crin.org/resources/infodetail.asp?id=9711>

Save The Children UK, “Çocuk adaleti: Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklarla Çalışmada Modern Kavramlar”
<http://www.crin.org/resources/infodetail.asp?id=11042>

BM: *kanunla ihtilafa düşen çocukların anlatılmayan hikayesi:*

http://www.un.org/events/tenstories_2006/story.asp?storyID=2800

CRIN – Konu: Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar:

<http://www.crin.org/themes/ViewTheme.asp?id=16>

BBC Dünyada Çocuklar için Adalet: Derste kullanılacak radyo alıntıları ve görüntüler:

http://news.bbc.co.uk/1/hi/programmes/documentary_archive/6090608.stm

“Çocuklar ve Suç: Japonya ve ABD'de Çocukların haber yapılmasıyla ilgili karşılaştırmalı araştırma”, Tom Brislin ve Yasuhiro Inoue. *Journal of Mass Media Ethics*, 2007 22(1), pp3-17

Çoğu medya elkitabı da haber, çocuklar ve kanunla ilgili bölümler içermektedir.

2.4 HABERE ULAŞMAK VE KAYNAKLAR

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Bağlamında Habere Ulaşmak

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Kaynaklar nelerdir?*
- ▶ *Çocuklar kaynak olabilir mi?*
- ▶ *Kaynakların gazeteciler için önemi*
- ▶ *Kimliği açıklanmayan kaynaklar*
- ▶ *Haberler nereden geliyor?*

2.4.1 Gazetecilerin Rolü

Gazeteci, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin bir savunucusu değildir, öte yandan ise gazetecinin meslek etiğine bağlı kalarak kamu yararına çalışma görevi vardır. Gazeteci, eleştiri getirme hakkına sahiptir ve bütün seslerin duyulmasına aracılık eder.

1920'li yıllarda, modern gazetecilik anlayışı şekillenirken, yazar Walter Lippmann ve Amerikalı felsefeci John Dewey bir demokraside gazeteciliğin rolünü tartışmışlardır. Onların birbirinden farklı görüşleri halen toplumda ve ulus devlette gazeteciliğin rolü ile ilgili tartışmalara damgasını vurmaktadır.

Lippmann, o zamanki gazeteciliğin rolünün kamuoyu ile politikacılar arasında aracılık yapmak olduğuna inanmaktaydı. Gazeteci aracı haline gelmişti. Elitler konuştuğunda, gazeteciler dinliyor, bilgiyi kaydediyor, işliyor ve tüketmek üzere halka sunuyorlardı. Lippmann'ın bu görüşünün ardındaki mantık, kamuoyunun modern toplumda üretilen giderek artan karmaşık bilgi akışını çözümüleme durumunda olmadığı, dolayısıyla da kitleler için haberleri filtreden geçirecek bir aracıya ihtiyaç duyulduğu yolundaydı.

Öte yandan Dewey, halkın elitler tarafından yaratılan veya cevap verilen konuları anlayabilecek kapasiteye sahip olduğu ve tartışmadan sonra kararların kamuoyu forumunda alınması gerektiği kanaatine sahipti. Konular detaylı şekilde değerlendirildikten sonra, en iyi fikirler belirginleşecek ve kendini kabul ettirecektir. Dewey, gazetecilerin kamuoyuna bilgi verme sorumluluğunun yanı sıra, bilgiyi sadece bir taraftan alıp diğer tarafa aktarmakla yetinmemesi gerektiğine de inanmaktaydı. Dewey'e göre, gazeteciler bilgiyi almalı ve daha sonra elitler tarafından yürürlüğe konan politikaların halk açısından sonuçlarını da tartışmalıdır.

Lippman'ın gazetecilik mesleğinin rasyoneline dair söyledikleri resmi yetkililer tarafından daha kabul edilebilir olsa da Dewey'in yaklaşımı, gazetecilerin toplumda kendi rollerini nasıl gördüklerini ve pek çok insanın da gazetecilik mesleğini nasıl algılaması gerektiğine dair düşüncelerini daha iyi anlatmaktadır. Dewey'in gazetecilik mesleğinin meşruiyetini nereden alması gerektiğine değin açıklaması daha detaylı ve ikna edicidir.

Daha önce tartıştığımız gibi, medya, kamu yararı doğrultusunda toplumun tüm kesimlerine adil yaklaşarak haber üretmelidir. Gazetecilerin, toplumsal ve politik hayatı etkileyen yetkililerden ve ilgili kurumlardan hesap sorma rolü olduğu yaygın olarak kabul görmektedir. Haber malzemesinin çoğunun kaynağı işte bu misyona dayanmaktadır. Çocuk hakları ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme bağlamında ise, bu bize haberlerle ilgili yeni bir bakış açısı getirebilir.

Örneğin, çocuk istismarıyla ilgili bir haberde, hikaye sadece istismar ile ilgili olmayacak, devletin çocuklar ve hakları ile ilgili sorumluluklarına, çocukların sözleşme kapsamındaki koruma hakkına ilişkin olacaktır. Dünyadaki hemen bütün ülkeler sözleşmeyi onaylamıştır ve gazetecilerin görevi, imzaladıkları sözleşmeden doğan taahhütleri yerine getirme konusunda devletlere hesap sormaktır.

Gazeteciler için sorular

- ▶ *Devletiniz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yi nasıl uyguluyor?*
- ▶ *Sözleşme'nin hükümlerini tanıtmaya şartını yerine getiriyor mu?*
- ▶ *Çocuk Hakları Komitesine sunması gereken raporda gecikme olmuş mudur? Bu konuyla ilgili kamuoyunda tartışmalar oldu mu?*

Çocukları gündeme getirmek editör ve gazetecilerin sorumluluğunda mıdır?

Gazeteciler ve kıdemli editörler -bir zamanlar- “eşik bekçileri” olarak adlandırılırdı. Basılacak veya yayınlanacak haberlere bu kişiler karar verir; medya gündemini dolayısıyla halkın gündemini belirlerlerdi. Ancak, internet gazeteciliği ile birlikte ve çeşitli blog yazarlarının da bir tür muhabir oldukları gerçeğinden yola çıkarak, geleneksel gazetecilik rolünde bazı değişiklikler olduğu da söylenebilir.

Elements of Journalism (Gazeteciliğin Esasları) adlı kitabın yazarı Bill Kovach, şöyle demektedir: “Gazetecilerin eşik bekçileri olduğu yolundaki eski algımızın modası geçmiştir. İnternet bütün çitleri devirmiştir.” Editör artık giderek daha yoğun bir şekilde doğru olmayan bilgileri ayıklama ve haberi bir bağlam ve bakış açısına oturtma çabasıdadır.

Ancak, okurun, internetten eriştiği bilginin doğru olup olmadığına dair hiçbir fikri yoktur. Eğer gazetecilik haber ve bilginin ortaya çıkarıldığı, neyin açıklanması neyin açıklanmaması gerektiğine dair karar verildiği bir alansa, bu konumu koruma görev ve hakkı da vardır. Bu görev, çocuk haklarıyla ilgili konuları da gündemde tutmayı gerektirir.

2.4.2 Çocuk Haklarıyla İlgili Haber Yapmak İçin Gereken Beceriler

İnsan hakları daima gazeteciliğin vazgeçilmez bir bileşeni olacaktır. Fakat çoğu medya çalışanı, insan haklarıyla ilgili konularda bilgi sahibi değildir hatta bu konularda cahildir. İnsan hakları ve çocuk haklarıyla ilgili eğitim, gazetecilerin bu haklarla ilgili haber yapması için ilk adımdır. UNICEF’te Türkiye’de yerel medya için eğitimler yapmıştır ve kitap çıkmıştır.

Çocuk hakları konularına aşina olan gazeteciler “gözcü” rolünü oynamak için doğru araçlara sahiptir. Kamuoyunun gözü ve kulağı olabilirler ve özellikle devlet yaşamındaki insanların doğru ve dürüst bir şekilde davranmalarını sağlamaya yardım edebilirler.

Dilin gücü ve yanlış kullanımı da insan hakları ihlalleriyle ilgili haberleri etkileyebilir. Suç, aile içi şiddet, kitlesel şiddet ve başka türlü siyasi şiddetle ilgili haber yaparken medyanın kullandığı dil insan hakları ihlallerini devam ettirmiştir. Kaynakların kullandığı ifadeleri olduğu gibi kullanarak bile (örneğin terörist) medya kasıtlı olmasa da belli insan ve toplulukları şeytanlaştırmaya devam etmiştir.

Çocuklar, insan kaçakçılığı mağduru mu yoksa insan ticareti mağduru mu olmuşlardır?

İnsanlar arasında *anlaşmazlık* mı olmuştur yoksa *kavga* mı?

Çocuklar “bebe”, “afacan” gibi ifadelerle mi betimlenmektedir?

Bunlar alçaltıcı ifadeler midir?

Bunlar, gazetecilerin dile ilişkin karşılaşılabilecekleri sorunlardan bazılarıdır. Çocuklarla ilgili haber yapmak,

aynı zamanda özel birtakım gazetecilik becerilerini gerektirir; örneğin, çocuk ticaretiyle ilgili bir haber gelişmiş araştırma becerileri ister. Araştırmacı gazetecilik, belli bir süre boyunca ayrıntılı ve derinlemesine inceleme yapılmasını gerektirir. Bu türden yazıların özünde ayrıntıya dikkat edilir ve ilgili kişilerle sistematik bir şekilde görüşme yapılması istenir. Böylece, genel çıkarımlarda bulunulabilecek bir dosya oluşturulur. Genellikle kamu yararının çok önemli olduğu durumlarda bilgi sahibi olmak için kanunların araştırılması gerekir.

Kilit önem taşıyan şey, sadece çocuklarla kaynak olarak doğrudan çalıştığımız zaman konuyu nasıl ele aldığımız değil, aynı zamanda konuya nasıl yaklaştığımızdır. UNICEF, çocuklarla ilgili haber yapılmasına ilişkin rehber ilkeler yayımlamıştır. Bu ilkeler, çocuklar hakkında yazarken dikkate alınması gereken noktaları ve yararlı tartışma konularını içerir.

Her zaman olduğu gibi, gazeteciler çocuklarla ilgili yapılan haberler de dahil olmak üzere bütün haberlere bütünlük, zamanlılık, yakınlık, çatışma, güncellik, yenilik ve görecelik gibi temel değerleri getirmektedir. Bu değerler olmaksızın bir haber, gazeteci ya da çocuk hakları savunucusu açısından ne kadar iyi gözükürse gözüksün, okurla buluşmayacaktır.

2.4.3 UNICEF Çocuk Haberciliği Etik İlkeleri

1. Bir çocuğu daha fazla damgalamayın; bir çocuğun olumsuz karşılıklara –hatta ek fiziksel veya psikolojik zarara- yaşam boyu istismara, yerel toplumun ayrımcılığına veya toplum dışına itilmesine yol açacak sınıflandırmalardan veya betimlemelerden kaçının.
2. Çocuğun hikayesi veya görüntüsü için daima doğru bir bağlam oluşturun.
3. Aşağıdaki durumlarda çocuğun adını daima değiştirin ve görüntüsünü gizleyin:
  - a. cinsel istismar veya sömürü mağduru çocuk,
  - b. fiziksel veya cinsel istismar faili,
  - c. HIV-pozitif, AIDS'li veya AIDS'ten hayatını kaybetmiş (çocuk, veli veya vasi bilgilendirilmiş onay vermedikçe)
  - d. bir suçla itham edilmiş veya hüküm giymiş.
4. Zarar görme ya da intikam riski bulunan bazı durumlarda aşağıdaki şekilde tanımlanan çocukların kimliklerini değiştirin ve görüntüsünü gizleyin:
  - a. şu anda ya da eskiden savaşçı olan bir çocuk,
  - b. sığınmacı, mülteci veya ülke içinde yerinden olmuş kişi.
5. Bazı durumlarda, çocuğun kimliğinin, adının ve/veya tanınabilir görüntüsünün kullanılması çocuğun yüksek yararına olabilir. Ancak, çocuğun kimliği kullanıldığında, zarara karşı korunmalı ve damgalama veya intikama karşı desteklenmelidir. Bu özel durumlara örnek olabilecek bazı durumlar şöyledir:
  - a. çocuk bir gazeteciyle temasa geçip ifade özgürlüğünü ve görüşünün alınması hakkını kullanmak istediğinde;
  - b. çocuk devam eden bir aktivizm veya toplumsal seferberlik programı kapsamında ve bu şekilde tanımlanmak istiyorsa;
  - c. çocuk psiko-sosyal bir program kapsamında ve isminin ve kimliğinin sağlıklı gelişmesinin bir parçası olduğunu iddia ediyorsa.
6. Çocuğun söylediklerinin doğruluğunu ya başka çocuklardan ya da yetişkinlerden –tercihen ikisinden de- teyit edin,

7. bir çocuğun risk altında olup olmadığından şüphe duyduğunuzda, olayın haber değeri ne kadar yüksek olursa olsun, tek bir çocukla ilgili haber yapmaktansa çocukların genel durumuyla ilgili haber yapın.

2.4.4 BM Sözleşmesini Sorgulamak

Gazeteciler, uluslararası yükümlülüklerine uyma konusunda devletten harekete geçmesinin talep edebilecek konumdadır. Kamuoyunda ve politikacılar arasında sözleşmeye dair bilinci artırmak için başlatılabileceğiniz kampanyalar var mı? Haberleriniz çocuk haklarıyla ilgili kamuoyu anlayışını geliştiriyor mu ve devletin bu hakları destekleme ve koruma konusunda yaptığı politikaların rolünü artırıyor mu?

Gazetecilerin, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'ni eleştirme ve sorgulama konusunda kendilerini özgür hissetmeleri önemlidir. Kamuoyunun gözü önünde olan 16 veya 17 yaşındaki bazı kişilerle görüşülemeyeceği veya doğru düzgün sorgulanamayacağı anlamına geliyorsa, bazı gazeteciler, ÇHS'nin çocukluğun 18 yaşında sona erdiği görüşüyle ilgili sıkıntı duyabilir. Bu, tartışma konusu olabilecek bir alandır.

Çocuklarla, çocuk hakları savunucularıyla ve çocukların kendileriyle konuşun ve kendinizi ülkenizde çocukların karşı karşıya kaldıkları sorunlar konusunda bilgilendirin.

Çocuklara verilen hizmetler ve haklarının korunmasındaki eksikliklere ilişkin yerel yönetimlerden ve merkezi yönetimden açıklama istediniz mi?

Çocukların sesinin devlet ve sivil toplum tarafından duyulması için yer açtınız mı? Sivil toplum kuruluşlarının iddialarını kontrol ettiniz mi? Başarı ve eksikliklerine dikkatleri çektiniz mi?

Sözleşme bir düzenleme midir yoksa ahlaki bir rehber mi? Bir kanun değil de ülkelerin gönüllü olarak onayladıkları bir araç olduğuna göre, bir ülkenin değerlendirilmesi gereken ahlaki bir ölçüt müdür?

2.4.5 Haber Kaynakları

Haber kaynakları gazetecilerin can damarıdır. Haber, radyo haberi ve televizyon programına dönüşebilen temel bilgileri sağlarlar. İki tür kaynak sınıflandırması vardır– birincil ve ikincil kaynaklar:

Birincil Kaynaklar

- ▶ Temaslar
- ▶ Serbest çalışanlar
- ▶ Rutin çağrılar
- ▶ Baskı grupları
- ▶ Mahkemeler
- ▶ Yerel yönetimler
- ▶ Toplum işleri
- ▶ Basın toplantıları

İkincil Kaynaklar

- ▶ Editöre mektuplar
- ▶ Sınıflandırılmış haberler
- ▶ Basın bültenleri
- ▶ Diğer medya kaynakları

- ▶ Haber ajansları
- ▶ Haber kuruluşları (Reuters, ITN)
- ▶ Yerel yönetimler
- ▶ Merkezi yönetimler

Gazeteciler, birincil kaynaklardan genellikle görüşmeler yoluyla bilgi almaktadır. Eğer çocuklar birincil kaynaksa, gazetecinin çocuklarla mülakat yapılmasına ilişkin konuları dikkate alması gerekir. Bu konular bir başka bölümde ele alınacaktır ancak genel olarak gençlerin özel hayatına yetişkinlerinkinden daha fazla koruma sağlanması anlayışı kabul edilmektedir.

Kaynaklar gazetecilikte temel bir konudur. Bazı akademik araştırmalar, gazetecilerin kullandığı kaynakların sınırlı olduğunu ve genellikle iktidar çıkışlı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, anonim kaynaklar konusunun üzerinde düşünülmesi gerekir; geleneksel gazetecilik görüşüne göre, anonimlik güvencesi verilen bir kaynak asla açıklanamaz. Bu ilke öyle önemlidir ki, bazı ülkeler, bilgi arayan kurum mahkeme dahi olsa gazetecilerin anonim kaynaklarını korumasına izin veren kanunlar kabul etmişlerdir. Bir kaynağın adını vermesi istendiğinde gazetecilerin verdiği geleneksel cevap, neden her ne olursa olsun isim vermenin gazeteciliğin kendisini zedeleyeceği ve insanların gazetecilere güvenmemesine yol açacağı yolundadır.

Bu kural, çocuk istismarı yapan bir insan için de geçerli midir? Pek çok gazeteci bu konuda mutlak bir görüşe sahiptir ve hiçbir koşulda anonim bir kaynağı açıklayamayacağını söylerler. Küçük bir azınlık bu konunun daha fazla tartışılması gerektiğini söyleyecektir. (Bkz Michael Foley, "Absolutism and Confidentiality", Ethical Space, Vol 1 No 2, 2004.

Özel olarak çocuklar ve onların hakları konusunda nereden bilgi alabiliriz? Aşağıda bazı öneriler getirilmiştir:

Ulusal Kaynaklar

- ▶ Yerel sağlık kuruluşları
- ▶ Sosyal hizmetler
- ▶ Okullar
- ▶ Aile mahkemeleri
- ▶ Öğretmen dernekleri
- ▶ Aile birlikleri

Çocuk Hakları Kuruluşları

- ▶ Çocuk ombudskışileri
- ▶ Ulusal çocuk hakları koalisyonları:
<http://www.crin.org/NGOGroupforCRC/ViewOrgsByC.asp?typeID=7>
- ▶ Çocuk, Gençlik ve Medya araştırmaları Merkezi: www.childrenyouthandmediacentre.co.uk
- ▶ ChildHope: <http://www.childhope.org.uk>
- ▶ Children's Express: www.childrens-express.org/
- ▶ ChildWatch International: www.childwatch.uio.no/

Öğrenciler, kendi ülkelerindeki ulusal ve çocuk hakları kaynaklarının listesini çıkarmalıdır.

Uluslararası Kuruluşlar

- ▶ UNICEF: www.unicef.org
- ▶ UNICEF Innocenti Çocuk Hakları Araştırma Merkezi: www.unicef-icdc.org
- ▶ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği: <http://www.ohchr.org>
- ▶ Çocuk Hakları Bilgi Ağı: www.crin.org
- ▶ Save the Children Alliance: <http://www.savethechildren.net>
- ▶ Plan International: www.plan-international.org
- ▶ Human Rights Watch: <http://www.hrw.org/>
- ▶ Uluslararası Af Örgütü: <http://www.amnesty.org/>
- ▶ Uluslararası Çocuk Savunma: http://childhouse.uio.no/childrens_rights/dci_what.html
- ▶ Çocuklar tarafından, çocuklarla ve çocuklar için medya etkinlikleri ve iyi fikirler (MAGIC): <http://www.unicef.org/magic/index.html>

Çocuk Hakları Komitesi

- ▶ Çocuk Hakları Komitesi: <http://www.ohchr.org/english/bodies/crc/index.htm>
- ▶ BM Çocuk Hakları Komitesiyle yaptıkları oturumlarda her bir ülke tarafından sunulan ülke raporları: <http://www.ohchr.info/english/bodies/crc/sessions.htm>
<http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>
- ▶ Gölge Raporlar – Ülke, oturum ve kuruluş adlarından yola çıkarak STK'ların hazırladığı alternatif raporlara ulaşılabilir: <http://www.crin.org/NGOGroupforCRC/search.asp>

Adres defteri: Gazeteciler, mesleğe başlarken bir adres defteri hazırlamalıdır (gazetecilik eğitimi gördükleri sırada). İsimler, adresler, telefon numaraları ve e-posta adresleri güvenli bir şekilde saklanmalıdır. Çocuk konularında veya eğitim ya da sağlık gibi ilgili alanlarda uzman olan muhabirler iyi kaynakları düzenli bir şekilde aramalı ve bu alanda neler yapıldığını öğrenmelidir.

Haber kaynakları arasında başka haber kuruluşları da yer alır. Çocuklarla ilgili bir haber başlığı çocuk haklarından söz etmiyor olabilir ya da bu hakların farkında bile olmayabilir, bu yüzden de takip edilerek üzerinde çalışılabilir. Düşük tirajlı dergilerdeki akademik makaleler de zengin haber kaynağı olabilecek yeni araştırmalara yer vermektedir.

Soru sorun: neden yeni bir okul açılıyor? Bir okul neden kapatılıyor? Yeni toplu konut gelişmeleri çocuklar için anaokulu, oyun alanları, okullar gibi tesisler öngörüyor mu? Yerel hastanelerde çocuklar için oluşturulan tesisler neler? Yerel polise gençlerle ilgili konularda herhangi bir özel eğitim verilmiş mi? Bu eğitimin özellikleri nedir?

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Media Wise Trust & UNICEF: Çocuk Hakları ve Medya, 1999: http://www.mediawise.org.uk/display_page.php?id=125

David Randall'in *Evrensel Gazeteci veya Richard Keeble'in Gazete El Kitabı* gibi bazı gazetecilik ders kitapları kaynaklar konusunu daha genel anlamıyla ele almaktadır.

Michael Foley, "Absolutism and Confidentiality", Ethical Space, Vol 1 No 2, 2004. www.ethicalspace.org.

2.4.6 Kaynaklarla İlişkide Bulunurken Ele Alınması Gereken Ana Konular

Gazetecilik jargonunun büyük bir kısmı filmler ve romanlar yoluyla dile geçmiştir. Ancak, her zaman kelimelerin tam anlamları üzerinde bir uzlaşma yoktur. Bu nedenle, bir kaynakla konuşurken ya da mülakat yaparken neyi kastettiğinizi açıklamanız önemlidir. Ayrıca, bazı insanlarda daha fazla medya farkındalığı olduğunun bilincinde olun. Başka şeylerde olduğu gibi sağduyu genellikle en iyi rehberdir. Çocuk haklarıyla ilgili yazı yazmanın çok hassas bir alan olduğunu akılda tutun.

Yazılmasına izin verilen ve kayıt dışı konular

Çocuk haklarıyla ilgilenen insanlar kötü uygulamalar veya istismarlar konusunda düdüğü çalmak isteyebilirler. Konunun hassasiyetini dikkate alacak olursak, gazetecilerin insanlarla kayıt dışı nasıl konuşabileceklerini ve bunun ne anlama geldiğini anlamaları çok önemlidir. Anonim bir kaynakla konuşurken kayıt dışı (off the record) dediğinizde neyi kastettiğinizi daima açıklayın.

Alıntı yapmak

Çoğu gazetecinin istediği ve ihtiyacı olan şey budur: bir insanın ne dediğini tam tamına aktarmak. Çünkü bu, bir habere özgünlük ve otorite katar. İdeal olarak, alıntının adı verilen bir kişiye atfedilmesi gerekir.

Kayıtlı (On the record)

Bir gazeteci bir kaynakla kayda açık bir şekilde konuşursa (on the record), söylenenler otomatik olarak kullanılabilir, yani kişinin adı verilerek alıntı yapılabilir.

Kayıt dışı (Off the record)

Kayıt dışı söylenen hiçbir şeyle ilgili alıntı yapılmamalıdır ve sadece arka plan bilgisi olarak saklanmalıdır. Konuştuğunuz kişinin herhangi bir şey söylemeden önce söyleyeceklerinin kayıt dışı olmasını istediğini ifade etmesi ve bunu anlaması gerekir. Çok sık kayıt dışı konuşma yapmayı kabul etmeyin; aksi takdirde hikayeniz zayıf görünecektir ve şüpheli birisi haberin bir kısmının uydurma olduğundan kuşkulanaacaktır. Verilen bilgiler "...olduğu anlaşılmıştır" tadında bir izlenim verebilir. Bazı durumlarda, kayıt dışı verilen bilgilerle donatılmış bir şekilde başka birisiyle görüşebilir ve bu görüşmenin kayıtlı olmasını sağlayabilirsiniz.

İsim vermeme

Bazı insanlar bir konunun haber yapılmasını isteyebilirler ancak isim vermek istemezler (bunun sonucunda "endüstride çalışan kaynaklara göre...", "üst düzey kaynaklar..." veya "...'e yakın kaynaklar" gibi ifadeler ortaya çıkabilir. Bir birey bir endüstriyle ilgili yorumda bulunmayı kabul edebilir ancak rakipleriyle ilgili yorum yaptığının duyulmasını istemeyebilir. Bazı ülkelerde hükümetin basın sözcüleri daima isim vermeden haber vermek isterler. İnsanları verdikleri haberle isimlerinin çıkması için ikna etmeye çalışın, çünkü daha iyi ve daha yetkin bir haber yapmış olursunuz.

Yorum yok

"Yorum yok" diyen insanları, kamuoyunun kendi fikirlerini oluşturması ve kendi sonuçlarını çıkarması için söyleyeceklerinin bir fırsat olabileceği yolunda ikna etmeye çalışın.

2.5 ÇOCUKLARLA MÜLAKAT

KAYNAK OLARAK ÇOCUKLAR VE RIZA ALMA

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Çocuklarla nasıl mülakat yapılmalıdır?*
- ▶ *Çocuklarla sadece sorumlu bir yetişkinin bulunduğu durumlarda mı mülakat yapılmalıdır?*
- ▶ *Bir çocukla, ebeveyn ya da veli olmaksızın ne zaman mülakat yapılabilir?*
- ▶ *Çocuklarla mülakat yaparken yetişkinlerle mülakatta kullanılan becerilerden farklı birtakım beceriler kullanılır mı?*

Muhteşem ya da korkunç bir şey olmadığı sürece çocuklar nadiren haber gündeminde yer almaktadır. Haber, temelde yetişkinler için yetişkinler hakkında bir şey olarak görülmektedir.

Ünlü bir anne babanın çocuğunun olması, çocukların cinsel istismarıyla ilgili haberler veya mülteci kamplarında ölen çocuklar manşet olabilir ancak, odak daha çok çocuğun bakış açısına yönelmektense yetişkinin bu konuya verdiği tepkiye yönelik olacaktır.

Çocukların ve gençlerin paylaştığı ortak bir üzüntü hiç kimsenin onları dinlemediği yolundadır. Yine de, yetişkinlere sunabilecekleri göz açıcı öngörülere sahiptirler. Yetişkinlerin fiziksel, sosyal çevresini ve deneyimlerini, kendilerine göre suç veya ekonomik ve yasal değişikliklerin etkilerini paylaşırlar.

Çocuklara medyada yer verildiğinde, genellikle kalıp yargılar yaratılmakta ve çocuklara tepeden bakılmaktadır. Önemli haber konuları hakkında çocuklardan görüş ve bilgi almak üzere gazetecilerin görevlendirilmesi medya kuruluşlarının dengeyi sağlamak için benimseyebilecekleri bir yoldur. Dünyayla ilgili taze bir bakış getirebilecek genç muhabir ağlarının geliştirilmesi de bir fark yaratabilir.

Gençlerin etraflarındaki dünyayı nasıl gördüklerini anlamak ve bu bakış açısını kamuoyuna bildirmek gazetecilerin önünde duran en büyük zorluklardan birisidir. Yine de, gazeteciler çocuklarla çalışabilmelerini sağlayacak eğitimi nadiren alırlar. Bilginin toplanması ve yayımlanması sürecinde çocuklara zarar vermeden onları adil bir şekilde temsil etme sorumlulukları vardır.

Gazetecilikte doğruyu söyleme zorunluluğunu çocukları koruma gereğiyle dengelemek çok büyük zorluklar ve etik sorularla dolu bir süreçtir. Muhabirler, tehlike altındaki çocukların yaşamlarına müdahale etmeli midir? Travmatik birtakım olaylar yaşadıktan sonra gazeteci çocuklarla mülakat yapmalı mıdır? Çocukların kimliğini tamamen gizlemek ya da açığa çıkarmak hangi koşullarda uygundur?

Gençlerin özel hayatına yetişkinlerinkinden daha fazla koruma sağlanması gerektiği genel olarak kabul görmüş bir ilkedir. Ne var ki pek çok ülkede, kamusal alanda kendisiyle mülakat yapılmasına izin veren çocukların isim, söz veya görüntülerinin açığa çıkarılmasını engelleyen kanunlar yoktur.

Nasıl davranılması gerektiğine ilişkin kararlar verilirken, çocuğun yüksek yararı dikkate alınacak en önemli konu olmalıdır. Gazeteciler, hem mülakat sırasında hem de yayınlanacak haberin getireceği sonuçlar açısından çocuğa gelebilecek zararı en aza indirmeyi hedeflemelidir.

Çocukların ve gençlerin refahını korumak, sağlam gazetecilik uygulamalarına ters düşmek zorunda değildir.

Gazetecilerin tek yapması gereken şey kendilerine bazı temel sorular sormaktır:

- ▶ On sekiz yaşın altındaki çocuklarla yetişkin rızası alınarak mı mülakat yapılıyor? Çocuklarla mülakatların gerçekleştirilebileceği yasal bir bağlam var mıdır?
- ▶ Yeterince zaman tanımak ve rahat bir ortam oluşturmak da dahil olmak üzere, mülakat çocuk-dostu bir şekilde mi yapılmıştır?
- ▶ Çocuğun yorumlarının kısa ve uzun vadeli potansiyel sonuçları dikkate alındı ve mülakat yapıldı mı?
- ▶ Haber yayınlandıktan sonra çocuğun korunması için düzenlemeler yapıldı mı ve başka çocukların yayıncıyla temasa geçmesi halinde destek sistemleri devreye sokuldu mu?
- ▶ Çocuklara, söyledikleriyle ilgili neler yapılacağı açıklandı mı ve nihai ürünü görmelerine izin veriliyor mu?

“Gerçek zamanlı” habercilikle birlikte, gençlerle çalışırken uyulması gereken basit kurallar katı teslim tarihleriyle çalışan gazeteciler için can alıcıdır. CNN, manşet haberler için çocuklarla mülakat yapıp yapılmayacağına karar verirken dikkate alınması gereken altı konuluk bir liste geliştirmiştir. Bunlar arasında:

- ▶ çocuğun yaşı ve olgunluğu
- ▶ olaydaki şiddet seviyesi
- ▶ çocuğun herhangi bir mağdurla bağlantısı
- ▶ ebeveyn izni olup olmadığı
- ▶ görüntünün kasetten mi yoksa canlı mı olduğu gibi ölçütler bulunmaktadır.

BBC de çocuklarla çalışma konusunda katı birtakım ilkelere sahiptir (*bkz BBC çocuklarla ilgili yayın ilkeleri*).

Çocuklar genellikle yetişkinlere ve otorite sahibi şahsiyetlere söylemek istediklerini düşündükleri şeyleri anlatırlar; bu her zaman çocuğun aslında söylemek istediği şey olmayabilir. Araştırmalara göre, çocuklar, hikayelerini anlatmak için kendilerine zaman tanıdığına, soru sorulduğu durumlara göre daha doğru bilgi vermektedirler. Dolaylı sorular çocuklar için bir güvenlik marjı sağlayabilir.

Çocukların tanıdığı yetişkinlerin mülakat sırasında yakınlarda olmasını sağlamak akıllıca bir hareket olabileceken, en doğru bilgi çocukların akrabalarıyla birlikte oldukları ortamlardan sağlanır. Yine de, mümkünse uygun bir yetişkinin rızasını almak genellikle önemlidir (ebeveyn veya çocuğun bakımından sorumlu kişi).

Genel kural, uygun bir yetişkinden izin almak ve mülakatın içeriğinin üzücü olmayacağı güvencesini vermektir. Çocukların görüşlerinin alınmasında sorun yaratmayan konular da vardır. Örneğin, beslenme ve çocukların neler yediğiyle ilgili bir habere, çocukların sevdikleri yiyeceklerden veya ne kadar cep harçlıkları olduğundan bahsettikleri ses kayıtları eşlik edebilir.

2.5.1 Çocukların Görüntülerini Kullanmak

Medya tarafından sunulan en güçlü trajedi, çatışma, doğal afet ve umut görüntülerinde çocukların kullanılmasıdır. Örneğin, napalm gazının öldürücü gücü sonsuza kadar dokuz yaşındaki Phan Thi Kim Phuc'un Vietnam'da bir yolda çıplak koşan görüntüsüyle ilişkilendirilecektir. Bu fotoğraf 1972'de Nick Ut'a Dünya Gazetecilik Fotoğraf Ödülünü kazandırmıştır. Bugün bu fotoğrafın yayınlanıp yayınlanmayacağını, ya da neden yayınlanamayacağını tartışmak önemlidir. Bu fotoğrafın yayınlanmasında çocuğun yüksek yararı gözetilmiş midir yoksa daha geniş bir düşünce –Vietnam savaşı- mı dikkate alınmıştır?

Fotoğraf aşağıdaki adresten görülebilir:

http://www.worldpressphoto.org/index.php?option=com_photogallery&task=view&id=177&Itemid=115&bandwidth=high

Buna benzer görüntülerin çekici taraflarından biri çocukların isimlerinin veriliyor olmasıdır; onlar, isim ve tarihleri olan gerçek insanlardır. Ancak isimlerini vermek çocuklar için öldürücü olabilir. Bir çocuk askerin Batılı bir gazetede çıkması, o çocuğun binlerce kilometre uzakta savaşla parçalanmış bir Afrika ülkesinde öldürülmesine yol açmıştır. Çocukları istismar edenler, zalimce davranışlarına tanık istemezler. Kosova krizi sırasında, Balkanlardaki editörler sürgün edilen çocukların fotoğraflarını kullanmayı reddettiler, çünkü savaş suçları duruşmalarında potansiyel tanık olabilecek kişilerin tespit edilmesinin risklerinden haberdardılar. Batılı medyada ise böyle bir çekimserlik yoktu; onlar bu görüntülerden güç alarak Birleşmiş Milletler ve NATO'nun müdahalesinin teşvik edileceğini düşünüyorlardı.

Savaş, suç ve afetlerde çocukların görüntülerinin kullanılması zor bir karar verilmesini gerektirir. Foto muhabirleri, fotoğraflarının uygunsuz ve bağlamdan kopuk bir şekilde kullanılmasından yakınmaktadır. Yardım çalışanları, mülteci kamplarındaki kimsesiz çocukları görüntülemek için kameraların kurulmasından şikayet etmişlerdir- çocuğun korku ve travmasının yabancı gazetecilerle birden bire karşılaşmaktan kaynaklandığının farkında olmadan. Medyanın çocuğun haklarını istismar ettiğini şikayet etmede hızlı davranan STK'ların kendileri de sırf fon artırmak için çocukların görüntülerini istismar edebilmektedir. Yaptıkları işi iyi bir şekilde yansıtmak için çocukların görüntülerinden başka kullanabilecekleri daha etkili ne var?

ÇOCUKLARIN GÖRÜNTÜLERİ

Savaş veya afet fotoğraflarında genellikle çocuklar kullanılır, çünkü duygulara hitap edebilirler.

Dünya Basın Yarışmasında ödül kazanan fotoğraflara aşağıdaki linkten ulaşabilirsiniz

<http://www.worldpressphoto.org/>

Bu görüntülere bakarak çocuklarla ilgili görüntülerin kullanılması ile ilgili olarak kendi görüşlerinizi oluşturun.

Eğer öyle bir durum varsa, hangi durumlarda “haber değeri” çocuğun yüksek yararından üstündür?” Çocukların görüntülerini alırken, özellikle çocuğun görüntüsüyle beraber birtakım riskler de söz konusuysa hangi teknikler uygundur?

UNICEF çocuklarla mülakat için aşağıdaki ilkeleri geliştirmiştir:

2.5.2 UNICEF Çocuklarla Mülakat için Rehber İlkeler

1. Hiçbir çocuğa zarar vermeyin; yargılayıcı, kültürel değerlere duyarsız, çocuğu tehlikeye atan veya küçük düşüren ya da çocuğun travmatik olaylara ilişkin acı ve üzüntüsünü tekrar canlandırarak soru, tavır ve yorumlardan kaçınin.
2. Mülakat yapılacak çocukları seçerken cinsiyet, ırk, yaş, din, statü, eğitim geçmişi veya fiziksel yetenekleri nedeniyle ayrımcılık yapmayın.
3. Sahneye koymayın: çocuklardan, kendi geçmişlerinin bir parçası olmayan bir hikayeyi anlatmalarını veya bir harekette bulunmalarını istemeyin.
4. Çocuk ya da velinin bir gazeteciyle konuştuğunu bildiğinden emin olun. Mülakatın amacını ve nerede kullanılacağını açıklayın.
5. Her türlü mülakat, video çekimi ve mümkün olduğunda belgesel fotoğraf için çocuktan ve velisinden izin alın. Mümkün ve uygun olduğunda, bu iznin yazılı olarak verilmesi gerekmektedir. Çocuk ve velinin

her hangi bir şekilde zorlanmadan izinlerinin alınması gerekmektedir ve yerel veya küresel olarak yayılabilecek bir haberde yer aldıklarını anlamaları sağlanmalıdır. Bu, genellikle izin çocuğun kendi dilinde alınır ve karar çocuğun güvendiği bir yetişkinle birlikte verildiğinde sağlanabilmektedir.

6. Mülakat yapanların ve fotoğrafçıların sayısını sınırlı tutun. Çocukların rahat olduğundan ve hikayelerini baskı olmaksızın anlatabildiklerinden emin olun. Film, video ve radyo mülakatlarında, çocuğun yaşamı ve hikayesinin nasıl bir arka planla verileceğine karar verin. Evi, içinde yaşadığı toplum veya genel olarak nerede olduğu ortaya çıkarsa çocuğun tehlikeye atılmayacağından emin olun

2.5.3 Mülakattan Sonra ...

- ▶ Ayırdıkları zaman ve sizinle konuştukları için onlara teşekkür edin.
- ▶ Size sormak istedikleri her hangi bir soru olup olmadığını öğrenin.
- ▶ Sizinle geçirdikleri zamanı onlar için telafi etmeye çalışın (örneğin, çalışan bir sokak çocuğu varsa) ancak bunun bir ödeme değil, ayrılan zaman için bir telafi olduğunu unutmayın. Haberler için para ödemek çarpıklıklara yol açabilir, çünkü insanlar genellikle gazeteciye istediğini düşündükleri haberleri aktarmaktadır, özellikle de sansasyonel haberler daha fazla para getiriyorsa.
- ▶ Makalenin nerede kullanılacağını bir kez daha anlatın ve onlara göndermek için ayarlama yapın.
- ▶ Dışarıda kalmasını istedikleri herhangi bir şey olup olmadığını, isimlerini veya başka bir ayrıntıyı değiştirmek isteyip istemeyeceklerini onlara sorun.

Medya ve Çeşitlilik Klavuzu'nda çocukların medya içeriğine katılımının sağlanması önerilmekte ve medya profesyonellerinin dikkat etmesi gereken noktalar şöyle sıralanmaktadır:

- ▶ Öncelikle katılımı sağlanacak çocuğun ve ana-babasının veya hukuken gözetiminde bulunduğu kişinin rızası alınmalıdır.
- ▶ Çocuğun birey olarak mahremiyetine saygı gösterilmeli, onu zihinsel karmaşaya sürükleyecek yaklaşımlardan kaçınılmalıdır.
- ▶ Durumun kamu yararına olacağına ilişkin açık veriler bulunmadıkça, ister fail ister mağdur olsun, çocukların görsel sunumundan ve onların teşhisine ve teşhirine yol açacak uygulamalardan kaçınılmalıdır.
- ▶ Çocukların kimliğinin tespitine yol açacak bilgilerin verilmemesinden kaçınılmalıdır.
- ▶ Çocukların görüntülerinin alınmasının gerekli olduğu hallerde açık ve doğrudan yöntemlere başvurulmalıdır. Mümkün olduğu durumlarda görüntüler çocukların ve sorumlu bir yetişkinin bilgisi ve onayı dahilinde elde edilmelidir.
- ▶ Tartışmalı konularda ve olaylarda çocuklar tarafından sağlanan bilgiler farklı kaynaklardan doğrulatılmalı ve bu doğrulatma işlemi bilgi veren çocukları riske sokmadan yapılmalıdır.
- ▶ Çocukların medya içeriğinde cinselliği çağrıştıracak şekilde konumlandırılmasından ve görselleştirilmesinden kaçınılmalıdır.
- ▶ Medya içeriğinde yer alan ürünlerin üretimine katılımları karşılığında çocuklara, ana-babalarına veya vasilerine herhangi bir ödeme yapılmamalıdır. Bu kural elbette dizi, reklam vb. de olduğu gibi, doğrudan üretimde rol alarak para kazanan çocukları içermez. Medya sektöründe çalışan çocuklar için ise çalışma saatleri ve koşulları onların eğitim, sağlık ve güvenlik gereksinimlerine uygun olarak düzenlenmelidir.

2.5.4 Gazetecilerin Çocukları Koruması

Hazırlık

Çocuklara karşı kendi tavırlarınızın farkında olun. Onlara büyüklük taslamayın ya da onlardan daha çok şey bildiğinizi ima etmeyin. Kendinizi onların yerine koyun ve onlara saygıyla yaklaşın.

Ayrıntılı bir şekilde ne yaptığınızı ve onlarla neden konuşmak istediğinizi anlatın. Başka çocukların görüşlerinin sunulduğu başka yayınlar gösterin. Bu malzemeyi ne için kullanacağınızı anlatın ve onlardan izin isteyin. Yaptığınız iş konusunda dürüst olun ve beklentileri yükseltmeyin (ör. Para, iş, tıbbi yardım).

Eğer bir çevirmene ihtiyacınız varsa, çocuklarla iyi anlaşan, onları ürkütmeyecek, mülakatın amacını anlayan birini tercih edin. Çevirmenden her şeyi çevirmesini isteyin, çocuğun en kötü kelimelerini bile aktarmasını, özet geçmemesini söyleyin.

Bir kayıt cihazı kullanın (mükemmel not tutmuyorsanız). Aksi takdirde çocuğun dilinin orijinalliği ve ifadesi kaybolabilir.

Sessiz olan ve çocuğun kendini rahat hissettiği uygun bir yer bulun (içeride veya dışarıda). Bu yeri çocuğun seçmesine izin verin.

Yetişkinlerin ortalıkta olmadığından emin olun – çevirmen ve belki bir proje çalışanı, öğretmen ve çocuğun bildiği ve güvendiği bir yetişkin dışında. İki ila beş kişi arasında küçük gruplardan oluşan çocuklarla mülakat yapmak daha kolay olabilir. Böylece, birbirlerinden fikir ve destek alırlar. Ancak kimin ne söylediğini karıştırmayın.

Rahat bir ortam yaratmaya çalışın. Sohbet edin, oyun oynayın, kendilerini kayıt cihazında dinlemelerine izin verin. Onların seviyesine inin (ör. Yerde onlarla beraber oturun).

Yanınızda kişisel bir şey getirin, örneğin gördüklerinde bir tartışma başlatabilecekleri bir fotoğraf gibi.

Mülakat

Yeri onların seçmelerine ve hikayeyi kendi sürelerinde anlatmalarına izin verin.

Kullanmaktan hoşlandıkları ya da kullandıkları etiketleri kullanmaktan kaçının (ör. “hayat kadını” yerine “seks işçisi”).

Önce kolay soruları sorun – ör. İsimleri, yaşı, nerede yaşadıkları. Onlara hitap ederken isimlerini sürekli kullanın.

Açık uçlu sorular sorun. “evet” ya da “hayır” cevabı verebilecekleri çok fazla kapalı uçlu soru sormaktan kaçının. İhtiyacınız olan bilgiye ulaşana kadar soruları bir kaç farklı şekilde sormanız gerekebilir. Nazikçe ısrar etmek, bir konunun etrafından dolanmak ve hatta sorduğunuz sorularla ilgili düşünmesi için çocukları zorlamanız önemlidir.

Çocuğun rahatsız olduğu durumların farkında olun ve hassas konularda onları çok fazla zorlamayın. Üzülürlerse mülakatı bitirmeye veya daha az hassas bir konuya geçmeye hazırlıklı olun.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Kanada Medya Farkındalık Ağı, “Haklarınızı Bilmek” başlıklı bir bölüm içeren Gençler için Medya Araç Seti geliştirmiştir; burada basınla mülakatlar için onlara önerilerde bulunmaktadır:

<http://www.media-awareness.ca/english/index.cfm>

ABD’de Poynter Institute, gençlerle sorumlu bir şekilde nasıl çalışılacağına dair web sitesinde ücretsiz rehber ilkeler yayınlamıştır:

<http://www.poynter.org/>

Save the Children UK, *Çocuklarla mülakat* başlıklı bir kitapçık yayınlamıştır. Gazeteciler ve İlgililer için Rehber çocuklarla mülakat konusunda kabul edilebilir rehber ilkeler sunmaktadır. Dünya çapındaki çocuklarla araştırması yapılan bu ilkeler basın yayın kuruluşlarında, haber odalarında ve diğer medya araçlarında çalışan gazeteciler için yararlı bir kaynaktır:

www.savethechildren.org.uk

2.6 SİLAHLI ÇATIŞMADA ÇOCUKLAR

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Çocuk askerlerin haberini yapmak*
- ▶ *Savaş, sivil huzursuzluk, sivil toplumun çöküşü*
- ▶ *Çocuk askerler konusunda sansasyonel haberler*
- ▶ *Becerileri başka haberlere aktarmak*

Çocuk askerler konusu⁷ medyada temel bir konu haline gelmiştir. Asker olarak çalıştırılan çocuklarla ilgili haberler sadece çocuk hakları açısından değil, aynı zamanda savaş ve sivil çatışmada muhabirlik yapma açısından da temel etik konuları gündeme getirmektedir.

Konular sansasyonellik üzerine kuruludur. Çatışma olmayan bir bölgede çocuklarla ilgili normalde gösterilmeyecek görüntüleri bir çatışma bölgesinde göstermek doğru mudur? Askeri üniforma giyen ve boyu kadar bir Kalaşnikof taşıyan 11 yaşındaki bir çocuğu göstermek önemli konuları mı gündeme getiriyor yoksa sadece iyi bir kapak malzemesi mi? Çocuk askerleri resmederken gazeteciler aynı zamanda bu çocukların topluma yeniden entegre olmaları için de bir görev sorumluluğu taşıyorlar mı?

Çocuk asker, devam eden bir hikayedir. Uzun vadeli diğer tüm hikayelerde olduğu gibi, medya yorgunluğu haberin solmasına neden olabilir. Ancak gazeteci, bu çocukların topluma nasıl yeniden entegre edildiği gibi konular üzerinde durmalı ve bu konuyu sürekli kamuoyunun gündeminde tutmalıdır.

2000 yılında Birleşmiş Milletler Silahlı Çatışmalarda Çocukların Hakları Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol kabul etmiştir. Protokol, 18 yaşın altındaki çocukların zorla askere alınmasını ve saldırılarda kullanılmasını yasaklamaktadır. Bugüne kadar, 110'un üzerinde ülke tarafından onaylanmıştır.

Yaklaşık 300,000 erkek ve kız çocuğunun dünya çapındaki silahlı çatışmalarda görevlendirilmesi ve kullanılması artık yaygın bir şekilde, sert bir uluslararası tepki verilmesi gereken çocuk hakkı ihlali olarak görülmektedir.

Silahlı çatışma çocukların çocukluklarını bir kaç şekilde kaçırmalarına neden olmaktadır. Asker olarak görevlendirilen çocuklar, eğitim ve korumadan yoksun kalmakta ve genellikle temel sağlık hizmetlerine erişememektedir. Yerinden olan veya ailelerinden ayrılan çocuklar da benzer yoksunluklar çekmektedir. Çatışma, çocukların istismara, şiddete ve sömürüye maruz kalma risklerini artırmaktadır. Cinsel şiddet de genellikle bir savaş silahı olarak kullanılmaktadır.

Ailelerin yanında kendi evlerinde kalabilen çocuklar bile, okuldan, sağlık hizmetlerinden ve korumadan yoksun kalma riskiyle daha fazla karşı karşıyadırlar, çünkü çatışma ve çatışmadan geriye kalanlar – mayın tarlaları ve patlatılmamış mühimmat- fiziksel altyapının yıkılmasına, sağlık ve eğitim hizmetlerinin zayıflamasına ve kişisel güvenliğin ortadan kalkmasına neden olmaktadır.

⁷ Türkiye'de Türk Silahlı Kuvvetleri'ne alınma yaşı 18 olarak kabul edilmekte dolayısıyla bu sorun ülkemizde yaşanmamaktadır. Bununla birlikte sadece Türkiye'ye özgü olmayan ve ülkemizde de yaşanan "düşük yoğunluklu savaş" durumu nedeniyle çocuklar pek çok sorunla yüz yüze gelmektedir. Zorunlu göç nedeniyle pek çok çocuk mağdur olmakta; Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki mayınlı alanlarda yaralanma veya ölümler, yetişkinlerin siyasal eylemlerinde çocukları istismar etmeleri ve bu çocukların da Terörle Mücadele Kanunu ile yargılanarak özgürlüklerinden mahrum kalmaları toplumsal sorunlarımız arasındadır. PKK tarafından 18 yaşın altındakilerin örgüte alındığı ve silahlı çatışmalarda kullanıldığı bilinmekte ve sözkonusu çocukların haklarından mahrum yaşamaya mahkûm edilmeleri bir başka önemli ve çözülmesi gereken bir meselemiz olarak varlığını hissettirmektedir.

Dünyada 20'den fazla ülkede, çocuklar savaşın doğrudan katılımcılarıdır. Dehşet verici bir şiddete maruz kalan tahmini 200,000 ila 300,000 çocuk, devam eden çatışmalarda hem isyancı gruplar hem de devlet kuvvetleri için asker olarak görevlendirilmektedir. Bu genç savaşçılar çağdaş savaşın her yönüne katılmaktadır. AK-47 ve M-16'ları çatışmanın ön saflarında kullanmakta, canlı mayın avcısı olarak kullanılmakta, intihar saldırılarına katılmakta, malzeme taşımakta ve casus ya da haberci olarak çalışmaktadır.

Örneğin, Nepal'in 10 yıl süren iç savaşında Komünist Parti tarafından binlerce çocuk askere alınmıştır. Çocuklar, ön cephede çatışmış, silah eğitimi almış, Maoistler için malzeme taşımış ve lojistik destek vermiştir. Kasım 2006'da hükümetle kapsamlı bir barış anlaşması imzaladıktan sonra bile, Maoistler çocukları askere almaya devam ettiler ve serbest bırakmayı reddettiler.

Burundi'deki 13 yıllık iç savaş boyunca, çocuklar askere alınmış, çatışmadaki bütün taraflarca savaşçı ve genel yardım unsuru olarak kullanılmıştır. 3,000'in üzerinde çocuk terhis edilmiştir ancak bir isyancı grup, Ulusal Kurtuluş Kuvvetleri (Forces Nationales pour la Libération, FNL), çocukları savaşçı olarak ve çeşitli lojistik görevlerde kullanmaya devam etmektedir. Buna ek olarak, FNL'de görev alan ya da görev almakla suçlanan onlarca çocuk, yardım almaksızın devlet gözetiminde tutulmaktadır.

Çocuklar, fiziksel olarak hassas ve kolaylıkla korkutulabildikleri için genellikle itaatkar askerler olurlar. Çoğu kaçırılarak veya zorla askere alınmaktadır ve genellikle ölüm tehdidi altında emir almaya zorlanmaktadır. Diğerleri çaresizlikten silahlı gruplara katılmaktadır. Toplum çatışma sırasında çözüldükçe –çocukları okulsuz bırakıp, evlerinden edip, ailelerinden ayırarak- çoğu çocuk silahlı grupları bir hayatta kalma şansı olarak görmeye başlamaktadır. Diğerleri, yoksulluktan kaçmak için veya öldürülen aile üyelerinin intikamını almak için askeri kuvvetlere katılmaktadır.

Çocuk Askerlerle İlgili Olgular

Kesin rakamlar bulunmamakla birlikte, 18 yaşın altındaki yüz binlerce çocuk devlet kuvvetlerinde veya silahlı isyancı gruplarında asker olarak görev almaktadır. Bunlardan bazıları daha sekiz yaşını bile doldurmamıştır.

2001 yılından beri, dünyanın hemen her bölgesinde çocuk askerlerin devam eden 21 çatışmada kullanıldığı bildirilmiştir.

Çocuklar askeri faaliyetlere karşı özellikle hassastırlar, çünkü duygusal ve fiziksel olarak olgunlaşmamışlardır. Kolay bir şekilde manipüle edilebilmekte ve küçük oldukları için karşı koyamayacakları ya da anlayamayacakları bir şiddetin ortasına çekilebilmektedirler.

Silahlardaki teknolojik gelişmeler ve küçük silahların artması çocuk askerlerin giderek daha fazla kullanılmalarına neden olmuştur. Hafif otomatik silahları çalıştırmak kolaydır, erişim kolaydır ve çocuklar tarafından da yetişkinlerde olduğu gibi kolaylıkla kullanılabilirler.

Çocuklar genellikle, yoksul olduklarında, ailelerinden ayrıldıklarında, evlerinden olduklarında, çatışma bölgesinde yaşadıklarında ve eğitime sınırlı erişimleri olduğunda çocuk asker olmaktadır.

Çoğu çocuk ekonomik ve sosyal baskılar yüzünden ya da grubun yemek ve güvenlik sağlayacağını düşündüğü için silahlı gruplara katılmaktadır. Diğer çocuklar ise silahlı gruplar tarafından zorla askere alınmakta veya kaçırılmaktadır.

Hem erkek hem de kız çocukları, çocuk asker olarak kullanılmaktadır. Nepal, Sri Lanka ve Uganda gibi bazı ülkelerde, çocuk askerlerin üçte biri ya da daha fazlasının kız çocuklarından oluştuğu bildirilmiştir. Bazı çatışmalarda, kız çocuklarına tecavüz edilebilmektedir veya askeri komutanlara "eş" olarak verilebilmektedirler.

Çocuklar bazen kendi aile veya komşularına karşı korkunç şeyler yapmaya zorlanmaktadır. Bu türden uygulamalar çocuğun "damgalanmasına" dolayısıyla da evine ve topluluğuna dönememesine neden olmaktadır.

Bazı ülkelerde, eski çocuk askerlerin, ailelerini yeniden bulmaları, okula dönmeleri, mesleki eğitim almaları, sivil hayata yeniden katılmaları için rehabilitasyon programlarından faydalanma fırsatları vardır. Ancak, çoğu çocuğun bu türden programlara erişimi yoktur. Kendilerini idame ettirecek bir yolları olmadığından yeniden askere alınma riskini taşırlar.

Uluslararası hukukun güçlendirilmesi ve BM Güvenlik Konseyi'nin çocukların askere alınmasını bir problem olarak gündeme getirmesi önemli başarılarıdır. Ancak bu girişimler çocuklara, ailelerine ve toplumlarına, çocukların serbest bırakılmasını ve terhis edilmesini, topluma yeniden kazandırılmasını öncelik haline getiren, askere almaya alternatif uygulanabilir önlemler sunmalıdır.

Acil bir öncelik, 18 yaşın altındaki herkesi silahlı kuvvetlerden terhis etmektir. Çocukların katılımı bütün barış anlaşmalarında yer almalıdır ki yeniden entegrasyon programları için etkili bir planlama yapılabilir.

Yeniden entegrasyon süreci, çocukların hayatta yeni temeller atmasını sağlamaktadır. Aile ve toplumla yeniden irtibat kurulması; ailelerinden uzakta büyüyen, fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişim için gerekli normal fırsatlardan mahrum kalan eski çocuk askerler için önemlidir. Eski çocuk savaşçılar için eğitim ve mesleki eğitim fırsatları sağlamak, onların yeniden askeri birimlere katılmalarını engellemekte ve ailelerinin ekonomik güvenliklerini iyileştirmektedir.

Eski bir çocuk asker için, eğitim istihdama giden bir yoldan çok daha fazlasıdır. Hayatın normalleştirilmesine yardımcı olabilir ve asker kimliği dışında bir kimlik edinilmesini sağlar. Yüzleşilmesi gereken bir zorluk, eski savaşçıların okullarından çok geri kalmış olabilecekleri ve çok daha küçük çocuklarla bir sınıfta okumak zorunda kalabilecekleri gerçeğidir. Eski çocuk askerler için daha sonra normal okullarda birleştirilmek üzere özel sınıfların oluşturulması gibi belli birtakım tedbirler gerekebilir.

Çocukların asker olarak kullanılmasını önlemek ya da en aza indirmek için yerel kapasiteyi güçlendirebilecek bazı önlemler getirilmiştir. Örneğin, yerel topluluklar, askere alınma yaşını düzenleyen ulusal ve uluslararası kanunlar konusunda daha fazla bilgilendirilmelidir. STK'lar, dini gruplar ve genel olarak sivil toplum, çocukların silahlı çatışmalara katılmasının kabul edilemez olduğunu savunan etik çerçevelerin oluşturulmasında önemli roller oynayabilir. Peru'da, kiliselerin bu faaliyeti kınadığı ve yasakladığı yerlerde çocukları zorla askere alma olayları azaldı. El Salvador, Guatemala ve Paraguay'da etnik gruplar ve çocuk askerlerin anneleri, on sekiz yaşın altındaki askerleri serbest bırakmaları için yetkililere baskı yapmak üzere örgütler kurmuştur.

Bir diğer önemli önleyici tedbir ise mülteci kamplarında veya yerinden olmuş kişilerin kamplarında eşliksiz çocukları aktif bir şekilde ve erken bir evrede tespit etmektir. Çatışma bölgelerinden uzaktaki mülteci kamplarını bulmak da çocukların kandırılmasını veya savaşan gruplara katılmasını engelleyecektir.

ÇHS, bu konuyu ele alan bir kaç madde içermektedir. Silahlı çatışmalarla ilgili 38. madde ve silahlı çatışmanın çocuk mağdurlarının rehabilitasyonu ile ilgili 39. madde özellikle kayda değerdir. Buna ek olarak, 12 Şubat 2002'de Çocukların Silahlı Çatışmalarda Kullanılmasına ilişkin Ek İhtiyari Protokol yürürlüğe girmiştir. Protokole göre, taraf devletler 18 yaşın altındaki çocukların zorunlu olarak silahlı kuvvetlere alınmamasını sağlamakla yükümlüdür. Ayrıca, taraf devletler, 18 yaş altındaki silahlı kuvvetler üyelerinin silahlı çatışmaya girmemesi için mümkün olan her şeyi yapmakla sorumludurlar.

ÇHS'ne rağmen İngiltere'de savaşa giden çocukların yaşıyla ilgili Örnek Olay İncelemesi

http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/478077.stm

<http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk/6328771.stm>

İhtiyari Protokol daima orijinal antlaşma ışığında bir bütün olarak okunmalıdır; bu durumda, ayrımcılık yapmama, çocuğun yüksek yararı ve çocuk katılımı ışığında yorumlanmalıdır.

Son on yılda silahlı çatışmalarda on milyon çocuk hayatını kaybetmiştir. Sayısız örnekte, silahlı çatışmanın

çocuk hayatı üzerindeki etkisinin görülmez olduğuna tanık oluyoruz. Çocukların kendileri belki kamuoyunun gözünden uzakta olabilir; kurumlara yerleştirilebilirler, sokaklarda yaşayabilirler veya fuhuş kurbanları olarak hayatta kalmaya çalışıyor olabilirler. Ailelerini kaybedenler genellikle kendilerini küçük düşürülmüş, reddedilmiş ve ayrımcılığa maruz kalmış hissetmekte ve özgüvenleri yok oldukça sessizce acı çekmekte.

Sri Lanka'da Çocuk Askerler:

http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/4712318.stm

2.6.1 Medya ve Silahlı Çatışmalarda Çocuklar

Dünya çapında meydana gelen çatışmalarda çocuk askerlerin olması, insani bir kriz olmakla kalmayıp bir medya sansasyonu haline gelmiştir. Televizyon ve dergiler puro içen, silah taşıyan 11 yaşındaki çocukların görüntülerine yer vermektedir. Öte yandan Birleşmiş Milletler ve bir dizi insan hakları örgütü “büyüyen bir fenomen” olarak gösterilen konuya ilişkin şok edici ayrıntılar vermektedir. Çocuk askerler artık Blood Diamond gibi Dave Eggers romanından uyarılma filmlerde rol almaktadır ve Brad Pitt onların durumuyla ilgili bir belgesel hazırlamıştır. 2007 yılında Starbucks, eski bir erkek çocuk katilin birinci elden hikayesiyle birlikte bir kitap kulübü başlatmıştır. Fakat bu hikayeler yararlı mıdır?

Örneğin, Kuzey Uganda'da, Tanrının Direniş Ordusunun çocuk askerler kullanması uluslararası medyanın dikkatini çekmiş ancak çok az eyleme neden olmuştur. War Child Kanada için Uganda'da çalışan bir hukuk öğrencisi şunları tespit etmiştir: “Yerli halkın çoğu, uluslararası medyanın Kuzey Uganda'da olup bitenleri ele alış şeklini sorunlu görmektedir. Haberler daha çok çocuk askerlerin ve gece yolcularının anlatılan trajedilerine odaklanmaktadır –TDO'nun tehdidinden kaçmak için her gece kilometrelerce yol kateden çocuklar. Ancak yerinden olmuş kişilerin kamplarındaki emniyetsizlik ve en temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları gibi daha büyük sorunlar bir kenara bırakılmaktadır.” Kuzey Ugandalıların hayatında savaş bir değişmezdir (Riddell, 2005). www.law.utoronto.ca/documents/ihrp/report05_Riddell.doc

Medyada bir haberin yer alması uluslararası bağışları tetiklemektedir ve en iyi niyetli güdülerle başlatıldığında bile bu durum sapkın girişimlere neden olabilmekte ve yoksul bir toplum üzerinde yıkıcı etkiler doğurabilmektedir.

Kısmen Dünya Bankası tarafından finanse edilen, kaçırılan askerler için yasal af sağlayan Uganda Af Komisyonu geri gelenlere yeniden yerleşim paketleri dağıtmaya başlamıştır. Fakat, yeniden entegrasyon konusunda kısa bir süre önce yapılan bir konferansta, paydaşlar, bu türden paraların insanların hiçbir şeye sahip olmadıkları kamplarda kızgınlığa neden olacağını, isyancı asker olmayı “sade bir yerinden olmuş kişiye” göre ekonomik olarak daha cazip bir alternatif hale getirdiğini belirtmişlerdir.

ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ: Observer gazetesi: Afrika'nın kayıp çocuklarına neden gönül verdik:

<http://observer.guardian.co.uk/review/story/0,,2067762,00.html>

Medyanın kamuoyunun olağanüstü durumları anlamasına yardımcı olma rolü, etkili cevaplar vermek ve çocukların hayatlarını kurtarmak açısından kilit öneme sahiptir. Ancak, önde gelen haber kuruluşu Reuters, çocukların dünyanın en kötü, “unutulmuş olağanüstü durumlarının” kurbanı olduğunu ortaya çıkarmıştır ve onların durumu uluslararası haber alıcılarında bir sinyalden öte bir şey değildir.

Reuters AlertNet, insani uzmanlar ve gazeteciler arasında, gezegenimizin çocuklar için en tehlikeli yerlerine dikkat çeken bir anket yapmıştır. İngilizce yayın yapan medya kuruluşlarının, ankete katılanlar tarafından belirlenen çocuklar açısından en kötü 10 yerle ilgili haberlerini analiz etmiş ve acı düzeyiyle haberlerin uzunluğu arasında çok da bir uyum olmadığını görmüştür. Bunun yerine, Batılı güçlerin algıladığı jeopolitik önem medyanın dikkatini daha çok çekmektedir. Irak, Filistin, Afganistan sahne ışıklarından aslan payını

almaktadır. Gazetecilerin dünyanın başka yerindeki çocuklara karşı da sorumluluğu yok mudur?

Bir gazeteci olarak, haber yaptığınız çocuklara karşı bir sorumluluğunuz var. Sizin ürettikleriniz, çocukların maruz kaldığı durumlarla ilgili hiçbir fikri olmayan insanlar tarafından okunabilir. Sizin seçtiğiniz özne bir yabancıнын acımasına, sempatisine ve hatta bonkörlüğüne neden olabilir. Ancak, gazetecinin ilişkiye girdiği çocuklara neler oluyor?

Örneğin, çocukları bir yana bırakın, mülteci kampları yetişkinler için bile şaşırtıcı ve korkutucu yerler olabilmektedir; özellikle de aşına oldukları topraklardan çok uzaktaysa. Yardım çalışanları yabancı medyanın gelişinin çocukların hissettiği travmayı arttırdığından şikayet etmektedir. Ayrıca, medyanın rolü konusunda bir fikri olan insanlarda da yanlış beklentilere yol açabilmektedir.

Buna karşı eyleme geçmek için, gazetecilik etik kurumu MediaWise Trust, temel amaç “haber yapmakken” istemeden zarar verilmesini önlemek için savaş ve afet durumlarında çocuklarla mülakat yapan gazeteciler için rehber ilkeler geliştirmiştir.

MediaWise Trust: Savaş ve afet zamanlarında çocuklarla mülakat yapan muhabirler için rehber ilkeler

- 1. Çocuğun yüksek yararını her şeyden üstün tutun.** Haberlerinizin beklenmedik sonuçları olabilir, dolayısıyla sizi güdüleyen şeyin ne olduğunu, haberin sunulacağı şekli, çocuğa bu haberin etkisinin ne olacağını düşünün. Önemli konulardan bir tanesi çocukların kimliğidir. Örneğin, medyayla konuşan (eski) bir “çocuk asker”, yetişkinlerin suçlanmasına sebep olabilecek bilgiler veriyorsa kendisini kontrol edenler tarafından öldürülme riski taşır. Aynı şekilde dehşete tanık olmuş çocuklardan mülteci kamplarında bile intikam alınabilir.
- 2. Mümkün olduğunda izin alın.** Çocuklar sorumlu yetişkinlerin vesayetindeyse, onlarla konuşmadan önce durumları hakkında daha fazla bilgi alın. Ağır derecede travma geçiren çocuklarla mülakat yapmak kesinlikle uygun değildir ve çocuk ne kadar stres altındaysa onu tanıyan bir yetişkinin eşliğinde kendisiyle mülakat yapmak o kadar önemlidir. Daima kimliklerini tam olarak vermenin uygun olup olmayacağını kontrol edin (isim veya fotoğrafla).
- 3. Tam kimlik vermenin iyi ve kötü yanlarını düşünün.** Bir çocuğun kişisel kimlik bilgilerinin alınması, saygı gösterilmesi ve özgüven oluşması bakımından önemlidir, ancak bu bilginin kamuoyuna eksiksiz bir şekilde duyurulması uygun olmayabilir. Bu konuda çocuğun her hangi bir itirazı olmayabilir, ancak sorumluluk sahibi yetişkinler olarak bunun sonuçlarını düşünmek zorundasınız. Aileleriyle teması kopan çocuklarla mülakat yaparken bile tam kimliklerinin ifşa edilmesi konusunda çekimser olun. Gerçek bir aile üyesinin onu tanımasına yetecek ipuçları verin, ancak onları ilave risk altına atmamak için tam kimlik bilgisi vermeyin. Medyanın tamamı artık küreseldir. Dolayısıyla o çocuklarla temasa geçmek için daha farklı nedenleri olan başka yerlerde bulunan kişiler de haberinizi görebilir. Şüphe duyduğunuz durumlarda, çocuğun tanıdığı yetişkinlerden öneri alın. O fotoğrafı koymak gerçekten gerekli mi?
- 4. Daima açıklama yapın.** Çocukların ne yaptığınızı bildiğinden emin olmaya çalışın. Sizi dost olarak mı yoksa düşman olarak mı gördüklerinden emin olamazsınız. Bu yüzden kim olduğunuzu, neden onlarla konuşmak istediğinizi ve aldığınız bilgilerle ne yapacağınızı, izleyicilerin veya okurun kimler olabileceğini anlatarak işe başlayın. Onlara kimliğinizi ve cihazlarınızın nasıl çalıştığını gösterin.
- 5. Çocuklara zaman tanıyın** gündeminiz çok sıkı bir teslim tarihine bağlı olabilir, ancak bu travma geçiren çocuklar için hiçbir anlam taşımaz. Mümkün olduğu durumlarda, birkaç günlüğüne bile olsa onların sizi tanımasını sağlayın. Onlara zaman verebiliyor olmalısınız, eğer veremiyorsanız,

onlarla görüşme konusunda bir kez daha düşünün. Onlar sizin için orada bulunmuyorlar; sizin bir yetişkin olarak onlar için orada olduğunuzu düşünüyorlar. Onların refahı ve hayatları “hikayelerinden” daha önemli. Ve size daha aşına hale geldikçe size açılma ihtimalleri daha yüksek. Her şeyden öte, “alıntı yapılabilecek” sözlerin peşine düşmek yerine ne söylediklerini gerçekten dinleyin. En iyi zamanlarda dahi, çocuklar bir grubu veya bir “tipi” temsil ediyormuş muamelesi görmekten hoşlanmazlar. Bir kaç çocukla konuştuktan sonra bir genelleme yapabilirsiniz, ancak kriz durumundaki çocuklarla ilgili görüntü ve hikayelerle “klişe” birtakım mesajlar aramak yerine onların kendilerine özgü deneyimlerini anlamaya çalışın.

6. **Mümkün olan her yerde iki kez kontrol edin.** Çocuklar çok ilginç ve cazip tanıklar olabilirler, ancak deneyim ve kelime eksiklikleri kafa karışıklığına yol açabilir. Sizi memnun etmek için gerçekten bildikleri şeyler yerine sizin duymak istediğiniz şeyleri anlatabilirler. Travma geçiren çocuklar tarafından anlatılan hikayeler onların gerçekliğini olduğu kadar duygu ve korkularını da anlatabilir. Başka tanıklarla veya çocukların hikayesini daha iyi bilen insanlarla kontrol etmeden onlara “somut deliller” gözüyle bakmayın.
7. **Yanlış beklentilere yol açmayın.** Travma geçiren bir çocuk, bir yabancı kendisiyle özellikle ilgilendiğinde yanlış beklentiler, korkular içinde olabilir. Asla çocuklara rüşvet verip onları kandırmayın ve ne kadar sempati ve anlayış göstermek isterseniz isteyin asla yalan vaatlerde bulunmayın. Medya ilgisini kaybettikten çok sonra da çocuklar kriz durumunda kalmaya devam etmektedir. Dolayısıyla, yerine getirilmeyen sözler onların yetişkinlere güven duyma yetilerini daha da zedelemektedir. Belli çocuk ve ailelere farklı muamelede bulunmak siz gittikten sonra sorunlara neden olabilir. Eğer yardım etmek istiyorsanız, kaynaklarınızı daha geniş bir grupta paylaşma konusunda meslektaşlarınızla bir yol bulun – belki güvenilir bir yerel kuruluş aracılığıyla bu yapılabilir.
8. **Temaslar kurun.** Eğer bir çocuğun hikayesini anlatıyorsanız, örneğin, bir yardım kuruluşundaki adını verdiğiniz bir kişi aracılığıyla mümkün olduğunca çocukla yeniden irtibat kurmanın yollarını arayın. Bu, sadece haberi takip açısından değil, aynı zamanda haberinizin çocuk için önemli olacak bazı tepkilere yol açması durumunda önemlidir (örneğin, ülke dışındaki akrabalarından).
9. **Olumlu olana odaklanın.** Çocuğun tanık olduğu deprem / savaş / yolculuktan açıkça bahsetmekten çekinmeyin, ama özel hayatlarına çok fazla girmemeye çalışın. Konudan kaçmaya çalıştığınızı anlayacaklardır. Umutsuzluk yerine umut getiren hikayeler bulmaya çalışın –kişisel direnç ve kahramanlık hikayeleri. En kötü koşullarda bile, ortak insanlığımızı vurgulayan sevinç ve kahkaha anları olabilir. Çocukların olağanüstü bir dayanma kapasiteleri vardır ve sadece olumlu hikayeler anlatmak bile her şeyin kötü gözükütüğü bir ortamda rahatlatıcı olabilir.
10. **Hareket yerine konuşmak için alan ayırın.** Çocuklar en iyi akranları arasında rahat etmektedirler. Dolayısıyla, onları teşvik etmenin en iyi yolu gruba dahil olmaktır. Oyunlarına katılıp katılamayacağınızı sorun. Oyunun ne olduğunu size anlatmalarını isteyin, siz ilgi gösterdikten sonra belki de birbirleri hakkında bilgi vermek için sizin etrafınızı saracaklardır. Kelimenin tam anlamıyla daima onların seviyesinde olmayan çalışın, tepelerinde dikilmeyin veya uzakta kalmayın. Eğer yerde oturuyorlarsa onlara katılın. Eğer kayıt cihazlarınıza ilgi gösteriyorlarsa incelemelerine izin verin, dokunsunlar hatta kullansınlar. En önemlisi, onların yeniden bir travma yaşamaması için sizin de bir sorumluluğunuz var. Onlar hikayelerini anlattıkları zaman, eğer isteksizlerse ayrıntı almak için ısrar etmeyin. Anlatı ne kadar yavaş olursa olsun, duygusal istismar riskine girmektense bırakın. Bir çocuk kendi içine kapandığında, strese girdiğinde veya aşırı heyecanlandığında saygı gösterin ve geri çekilin; kendisinden sorumlu yetişkini olup bitenden haberdar edin.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Human Rights Watch: www.hrw.org

War Child: www.warchild.org.uk

Watchlist: <http://www.watchlist.org/>

Çocuk Asker Kullanılmasına Son Verme Koalisyonu: <http://www.child-soldiers.org/>

UNICEF – Silahlı Çatışmalarda Çocuklar: http://www.unicef.org/emerg/index_childsoldiers.html

Çocuklar ve Silahlı Çatışma Genel Sekreter Özel Temsilciliği: <http://www.un.org/children/conflict/english/home6.html>

TJ Riddell, “Savaş, Kuzey Ugandalıların hayatında bir değişmezdir”,

www.law.utoronto.ca/documents/ihrp/report05_Riddell.doc

AlertNet: Tipsheet – “Kriz durumlarında çocuklarla ilgili nasıl haber yapılır”,

<http://www.alertnet.org/thefacts/reliefresources/115254539757.htm>

AlertNet: “Çocuklar medyanın gözlerinden uzakta acı çekiyor ‘ – araştırma

<http://www.alertnet.org/thefacts/reliefresources/115254878772.htm>

2.7 ÇOCUKLARIN SESİNİ DUYURMAK VE ÇOCUK MERKEZLİ MEDYA

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN ANA KONULAR

- ▶ *Çocukların medyaya erişimlerini sağlamak*
- ▶ *Çocuğun medyada sesini duyurma hakkını güvence altına almak*
- ▶ *Çocuk medyası*

Yeni teknolojiler ve gelişmeler sonucunda son on yılda medyanın kullanımı önemli oranda artmış; insanların bilgiye erişimleri için daha fazla fırsat yaratılmıştır. Bu ilerlemeler medyada dolayısıyla da toplumda çocukların ve gençlerin daha fazla katılımını beraberinde getirmekte, akranlarını ve yetişkinleri bilgilendirme, destekleme ve etkileme şanslarını artırmaktadır. İlerleme yolundaki bu fırsatlara rağmen, medyanın bir kesimi çocukları sömürmeye devam etmekte, çocuklara ve durumlarına ilişkin kalıp yargılar içeren içerikler sunmaktadır.

Çocukların katılımıyla medyada yeni bir perspektif oluşabilir. Medyaya daha fazla çocuğun katılımı için güçlü gerekçeler vardır:

Çocuklarla medyanın ilişkisinin önemi:

- ▶ **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 12. maddesinde düzenlenmekte ve kendilerini ilgilendiren konularda taraf devletlerin çocukların görüşlerini özgürce ifade edebilmeleri ve bu görüşlerin dikkate alınması için rolü belirlenmektedir.**
- ▶ **Madde 13: Çocuğun kendi seçtiği medya aracılığıyla ifade özgürlüğünü kullanması hakkını düzenler**
- ▶ **Madde 17: Çocukların çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgiye erişimlerini sağlama sorumluluğunu ifade eder. Kitle iletişim araçları açısından bu, çocuklar için sosyal ve kültürel yararı olan bilgiyi sağlamak anlamına gelmektedir.**

Medya, çocukların uygun habere erişim ve ifade özgürlüğü hakkını tanıyarak, sözleşme içeriği konusunda farkındalık yaratarak ve uygulamasını izlemede önemli bir rol oynayarak Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin ilke ve standartlarını gerçekleştirme konusunda büyük bir potansiyele sahiptir.

Ancak, dünya nüfusunun üçte birden fazlası 18 yaşın altında olduğu halde, çocukların görüş ve durumları nadiren medyada yer almaktadır. Araştırmalar, çocukların medyada çok az yer aldığını göstermektedir (Medya İzleme Projesi, 2004). Bir çocuğun medya izleme çalışmasına ifade ettiği gibi:

"Haberler kendimi dışlanmış hissetmeme neden oldu. Sanki çocuklar yokmuş gibi davranılıyor."

Çocuklarla ilgili haberler manşet olduğunda ise, genellikle onların hayatını ilgilendiren konularla ilgili olmayıp dramatik ve uç konular ele alınmaktadır.

Gerçekten de, medya çocukları büyük ölçüde olumsuz bir şekilde ele almaktadır.

Medyaya katılma fırsatı verildiği zaman çocuklar ne düşünüyorlar? Çocuk haklarını savunan bir STK olan Plan International, bir grup çocuk muhabirine medyaya katılmalarının neden önemli olduğunu sorduğunda şu sonuçlara ulaştılar:

- ▶ Hakları ve sorumluluklarını öğrenmeleri için bir fırsat yaratılmış oluyor ve doğru bir şekilde temsil edilmelerini sağlıyor;
- ▶ Katılım haklarını ve kendilerini özgürce ifade etme haklarını uygulama şansı veriyor ve öncelikleriyle kaygılarının doğru bir şekilde yansıtılmasını sağlıyor;
- ▶ Ebeveynlerinden, toplumlarından ve devletlerinden haklarını isteme ve onları bu konuda eğitme şansı tanıyor;
- ▶ Çocukları bir araya getiriyor ve hayatlarında olup bitenlerle ilgili akranlarını bilgilendirme şansı veriyor;
- ▶ Cezalandırılmaktan korkmadan hassas konuları ele alma şansı tanıyor, yardım isteme ve kaçınma stratejilerini geliştirmelerini sağlıyor; örneğin, çocuk ticareti gibi hak ihlallerinden kendilerini nasıl koruyabilecekleri gibi.

Çocukların medyaya katılımlarını kolaylaştırmaya dair deneyimler, çocukların medya yaratma, çocuk haklarını keşfetme, çözüm üretme ve kendi haklarını korumak için savunuculuk yapma kapasiteleri olduğunu göstermiştir. Yavaş yavaş, yetişkinler de çocukların medyaya katılımlarıyla ilgili tutumlarını değiştirmeye ve çocuklara toplumda değişimin araçları olarak değer vermeye başladılar. Dünya çapında başarı kazanmış çocukların katıldığı medya projelerinden örnekler, katılımın anlamlı bir şekilde nasıl gerçekleştirilebileceğine dair önemli ipuçları vermektedir.

2.7.1 Çocukların Katılımını Sağlamak

Medya yapımlarına çocukları ve gençleri dahil etmenin önünde duran en büyük engellerden bir tanesi, bu çalışmaların onları tehlikeli olma potansiyeli taşıyan bir alana çekmek anlamına gelmesidir. Eğer çok fazla insanın, hareketin ve cihazların olduğu bir yerse, onlar için belli başlı bazı tehlikeler içerecektir. Doğal merak ve böyle yerlerin ortalama yetişkin boyunun altındaki insanlar için tasarlanmamış olması çocukları riske atabilir.

Yüksek baskı altında çalışan medyadaki çalışma kültürü, çocuk dostu bir kültür değildir. Ödüllendirici bir deneyim, dikkatli hazırlık yapılmadığı takdirde ilgili herkes için şaşırtıcı ve riskli olabilir. Genellikle, tam tersi geçerliyken, çocukların pahalı veya hassas cihazlara zarar vermelerinden korkulur.

Gereken bazı güvenlik tedbirleri maliyetlidir, fakat çocuklar için zararlı olan şeylerin yetişkinler için de zararlı olma ihtimali çok yüksektir. Bir işyerini çocuklar için güvenli hale getirmek yetişkinler için de güvenli hale getirmek gibi ilave bir katkı sağlayacaktır.

İleriye yönelik planlama yapmak çocukların her türlü iş yerinde güvenli katılımları için anahtar yöntemdir. Çoğu medya girişiminde, kurum içi güvenlik ilkeleri oluşturulmaktadır, fakat genellikle güvenlik konularıyla geçici olarak ilgilenilir. En iyi uygulama örnekleri paylaşıldığı takdirde, endüstri standartları oluşturulabilir, tanıtılır ve uygulanır. Bunun için bazı öneriler şunlardır:

- ▶ İşyerinden uzaktayken çocukları hazırlamak için zaman ayırın.
- ▶ Çocuklar işyerine geldiğinde, riskleri ve yardım için nereye başvuracaklarını bildiklerinden emin olun. Temiz tuvaletlerin, rahatlayabilecekleri ve içecek bir şeyler bulabilecekleri bir odanın olmasına özen gösterin.
- ▶ En önemlisi, bildikleri ve öneri için başvurdukları en az bir yetişkinin her zaman onlarla ilgilenmeye hazır olduğundan emin olun.
- ▶ Çocukların katılımının yönetilmesinden sorumlu olan kişiler, çocuklar için geçerli olan sağlık ve güvenlik düzenlemelerini kontrol etmelidir. Çocuklara ve onlara bakmakla sorumlu kişilerin

işyerindeki güvenlik düzenlemeleriyle ilgili kendilerine basit, açık ve net açıklamalar yapıldığından emin olmaları ve çocukların bunları anladığını test etmeleri gerekir; örneğin, bir acil durum değerlendirme tatbikatı yaparak.

- ▶ Mekanda çalışan kişilere, bazı yerlerde bazı zamanlarda çocukların dolaşabileceği söylenmelidir ve bunun çocuklar ve kendileri açısından ne anlama geldiği anlatılmalıdır.
- ▶ Çocuklarla doğrudan çalışan kişiler etraflica tartışılan ve kabul edilen rehber ilkelere göre çalışmalıdır.

Başlangıç olarak, çocuklara kendilerini ilgilendiren konuları gözden geçirmeleri ve bu konularda yorumda bulunmaları istenebilir; örneğin, yetişkin gazetelerinde ve diğer medyada yer alan çocuk filmlerini ve kitaplarını gözden geçirebilirler.

2.7.2 Çocuklarla ve Çocuklar İçin Yapılan Medya Programlarının Faydaları

Medya projelerinin değerlendirilmesi, bize çocukların medyaya katılımlarının önemli faydaları olduğunu göstermektedir.

Daha iyi medya ürünleri: Medya mensuplarının çocuk medyasıyla daha fazla ilgilenmesi sonucunda hem çocuklar için daha fazla medya yaratılmakta hem de çocuklarla birlikte çocuklar için daha iyi bir medya yaratılmaktadır:

Batı Afrika'da "Çocuğum ama benim de haklarım var" başlıklı (ebeveynleri, çocukları ve yetkilileri Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'den kaynaklanan rolleri ve sorumlulukları konusunda bilgilendirmeyi amaçlayan) bir projede yer alan 100 radyo istasyonundan bazıları dinleyicilerden gelen yoğun istek üzerine çocuklar için yapılan radyo programlarının sayısını artırmıştır. Değerlendirmeler, hem daha iyi programlar yapılması hem de çocukların sürece dâhil edilmesi için kapasitenin geliştiğini göstermektedir. Ayrıca, çocuk haklarına ve ülkedeki çocukların durumuna ilişkin bilinç ve bilginin de arttığı görülmektedir.

Değişimi Sağlamak: Çocukların medyaya katılımları devlet düzeyindeki politika yapıcılarını etkileyebilmektedir:

Hindistan'daki "Çocukların da Söyleyecekleri Var" projesinde, gençler, hayatlarını etkileyen çok çeşitli konularda film ve animasyonlar hazırlamaktadır. Gutka (tütün, yeşil limon ve ceviz karışımı) bağımlılığını konu alan bir film çocuklara öyle ilham vermişti ki okul yakınlarındaki dükkânlarda bu ürünün satışının yasaklanması için dilekçe topladılar. Bu taleplerini yerel yönetime götürdüler ve yetkililer bölgedeki tüm okullarda gutkayı yasakladı ve çocuklarla birlikte geniş çaplı bir farkındalık yaratma kampanyası başlattı.

Çocuk gelişimi: Çocukların medyaya katılımı onların bütüncül bir şekilde gelişimlerine katkıda bulunmaktadır. Teknik ve mesleki beceriler öğrenmenin yanı sıra cihazlar nasıl çalıştırılır ve senaryolar nasıl yorumlanır gibi sorun çözme, iletişim kurma, kendini ifade ve müzakere becerileri yoluyla görüşlerini daha etkili bir şekilde geliştirme ve ifade etmelerini sağlayan yaşam becerileri edinmektedirler.

Medyaya katılım çocukların medyanın, bilginin ve yapımların işleyişine aşina olmalarını sağlar ve ilgili bilgiye daha rahat bir şekilde erişim sağlayarak bilgili olarak kararlar almalarına yol açar. Medya programlarının izleme ve değerlendirmesine dâhil edilerek çocuklar değerli medya okuryazarlık becerileri geliştirmekte ve her türlü medyanın eleştirel tüketicileri haline gelmektedir.

Medyanın çocukları dâhil etmesinde ticari bazı menfaatler de vardır, çünkü geleceğin medya tüketicileri kazanılmış olabilir. Çoğu gazete özellikle gençlere yönelik projeler yapmakla beraber, çok azı çocukları kısmen dâhil etmiştir.

Çocuk katılımlı medya faaliyetleri yoluyla, çocuklar başka kız ve erkek çocuklarıyla etkileşim kurabilir ve

onlardan öğrenebilirler, yeni arkadaşlar edinebilir ve akranlarına empati duymayı öğrenebilirler. Bunlar, politik bilincin ve toplumsal farkındalığın geliştirilmesi için gerekli becerilerdir. Buna ek olarak, medya yoluyla kendini ifade etme, travmatik deneyimlerden sonra çocuğun psiko-sosyal iyileşmesine ve rehabilitasyonuna da katkıda bulunabilir, ayrıca umut da verebilir.

Sri Lanka'da, Genç Asya Televizyonu, Çocukların 2004 yılında Hint Okyanusu'ndaki tsunami ile ilgili duygularını ifade etmelerine vesile olan bir belgesele katılımlarını sağlamıştır. Tamamen çocuklar tarafından yapılan bu film, trajedinin etkisini ve hayatlarını nasıl değiştirdiğini göstermektedir. Nishak (16), çocukların yaşamlarını nasıl cesurca sürdürdüğüne odaklanmak istediklerini ifade etmiştir.

Çocukların güçlendirilmesi ve aktif yurttaşlık: Medya projelerinin her aşamasına gençleri dâhil etmek onların aktif vatandaşlar ve savunucular olarak potansiyellerinin daha fazla gelişmesini sağlayabilir. Çocuklar, kendi hak ihlallerinin hayatlarını nasıl etkilediğine dair önemli haberciler olabilmektedir. Medyaya katılım da onların kendi seslerinden değişim çağrısında bulunmasına vesile olacaktır. Bu deneyim, onların kendilerini başka ortamlarda da etkili bir şekilde ifade etmelerini sağlamaktadır.

Medyaya katılım sonucunda, çocuklar kendilerini değerli hissederler ve özgüvene sahip olurlar. Bu, kendi yeteneklerini keşfetme ve yetişkinlerle akranlarının takdirini kazanmanın sonucunda gelişir. Toplumda faydalı olma duygusu da çocukların başka alanlarda aktif olmalarına yol açabilir; yeni rol ve sorumluluklar üstlenmelerini sağlayabilir.

2.7.3 Küresel Düzlem

Çocuklar ve medya konusunda yapılan çeşitli küresel toplantılarda, çocukların bu alandaki katılımlarının ne kadar önemli olduğu kabul edilmiştir. Bu toplantılar arasında şunlar yer almaktadır:

- ▶ Çocuk Hakları Komitesinin İsviçre'de "Çocuk ve Medya" konulu Genel Tartışma Günü (1995): "Çocukların kendilerini ifade etme fırsatı sunması açısından medya önemlidir. Sözleşmenin ilkelerinden biri çocuğun görüşünün dinlenmesi ve dikkate alınması ilkesidir. Çocuklar sadece bilgi malzemesi tüketmekle kalmamalı, kendileri de medyaya katılabilirler."
- ▶ Oslo Çağrısı (Norveç, 1999): "Çocukların ve gençlerin önünde duran zorluk, onların medyaya ve medya geliştirmeye aktif katılımlarını sağlayacak yolları bulmaktır. Ebeveynler, öğretmenler ve araştırmacıların önündeki zorluk ise çocukların medyaya erişim haklarını tanımak ve desteklemek, medyaya katılmak ve gelişim için onu bir araç olarak kullanmaktır."
- ▶ Çocuklar ve ergenler için 4. Dünya Medya Zirvesi'nde (Brezilya, 2004) yetişkinler şöyle demiştir: "Çocukların ve ergenlerin katılımıyla medya yaratılması süreci desteklenmelidir"; çocuklar ise şunları söylemişlerdir: "Çocukların ve ergenlerin medya ürünlerinin geliştirilmesi ve iletilmesi konusunda güvence altına alınan ortamlarının olması gerekir."
- ▶ Gençlik Medya Geliştirme Forumu (Mali, 2006): Dünyanın dört bir yanındaki 60 ülkeden gelen 400 temsilcinin katıldığı bu konferansta Arnavutluk, Benin, Burkina Faso, Kamerun, Ekvator, El Salvador, Etiyopya, Gana, Guinea, Guinea-Bissau ve Haiti de yer almıştır.
- ▶ Çocuklar ve Ergenler için 5. Dünya Medya Zirvesi (Johannesburg, 2007): Bu konferansa en az 300 yerel ve uluslararası çocuk katılımcı da dahil olmak üzere yaklaşık 90 ülkeden 1000'in üzerinde insan katılmıştır. İnteraktif çalıştaylar, tartışmalar ve görüşmeler yapılarak medyada çocuğun sesini duyurmanın yolları aranmıştır. Konferansta çocukların medyada temsil edilişleri ele alınmış ve medyanın genel olarak çocuklara dair izlenimlere nasıl katkıda bulunduğu tartışılmıştır. Zirve aynı zamanda çocukların kendi imajlarını yaratmalarına fırsat vermek için neler yapılabileceği konusunu ele almıştır. Tartışmanın merkezinde, çocukların kendileri için görüntü ve program yaratma sürecine nasıl dahil edilebilecekleri değerlendirilmiştir.

2.7.4 Çocuk Katılımlı Medyanın Önündeki Engel ve Zorluklar

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Komitesi şöyle demiştir: “Çocukluk yaşamın bekleme odası değildir”. Dünya nüfusunun üçte biri 18 yaşın altındaki gençlerden oluştuğu halde, medya bu grubun görüş ve gerçekliklerini nadiren yansıtmaktadır. Genel olarak, hem güney hem kuzey yarımkürede, medya, çocukların medyaya katılım haklarını ve kendilerini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etme haklarını kullanmaları için sınırlı fırsatlar tanımaktadır.

Çocukların medyanın her aşamasında, medya izleme de dâhil olmak üzere, etkili katılımlarının olması gerektiğine yeterli vurgu yapılmamaktadır. Çocukların katılımı henüz hak ettiği ilgiyi görememiştir ve katılımlarını kolaylaştırmanın önünde halen bazı zorluklar bulunmaktadır.

Toplumsal tutumlar ve çocuk katılımına direnç

Medya, genellikle gücü elinden bırakmak istemeyen ve çocukların gündemi belirlemesine izin vermek istemeyen yetişkinler tarafından kontrol edilmektedir. Öte yandan, ebeveynlerin kendileri de çocukların katkısını anlayamamakta; genellikle medya projelerinin çok fazla zaman aldığına ve çocuğun okuldaki motivasyonunu düşüreceğine inanmaktalar. Ancak, kanıtlar, çocukların okuldaki performansının bu tür projelerde yer aldıkları zaman çoğunlukla iyiye gittiğini göstermektedir.

Ebeveynler, çocuklarının çocuk haklarını öğrenmesi konusunda isteksiz olabilirler. Hakların, çocuklara soru sorulmadan onların yetişkinlere soru sormalarını hatta hitap etmelerini hoş karşılamayan ve hala pek çok ülkede sürmekte olan bu geleneğe aykırı olmaktadır. Bu türden tavırların düzeltilmesi için medya sektörü ve ebeveynlerin bilgilendirilmesi, konuya daha duyarlı hale getirilmesi önemlidir.

Etik ve koruma konuları

Çocukların medyadaki temsillerin artırma çabamızda, çocukların medyadan korunmasını da sağlamalıyız. Örneğin, istismara uğrayan çocukların medya tarafından ifşa edilmesi ikincil istismar anlamına gelmektedir. Çünkü çocuğun kimliği ortaya çıktığı takdirde kurban olma potansiyeli vardır. Tıpkı yetişkin muhabirler gibi çocuk muhabirler de bazen birlikte çalıştıkları diğer çocukları koruyamayabilirler.

Ticarileştirme, şiddet, cinsel baskı, toplumsal cinsiyete dair kalıp yargılar ve başka zararlı etkiler çocukların medyaya katılma fırsatlarını sınırlandırabilmektedir. Dünyanın pek çok yerinde, çok sayıda şov ve program (örneğin televizyonda) çocukların ve gençlerin gerçek yaşamlarını yansıtmamaktadır. Zararlı etkiler ve olumsuz imajlardan korumak için çocuk haklarını ihlal etmeyen ve onların gerçek yaşamlarını yansıtan; doğru bilgi ve eğlence sunan programların üretim süreçlerine çocukların katılımı gerekir.

Az yatırım ve kaynak eksikliği

Medya üretimi yaparken erişim ve kaliteyi sağlamak adına çocuklara yeterli kaynak verilmesi çok önemlidir. “Çocuk medyası” dünya çapındaki diğer medya ürünleriyle rekabet etmektedir; eğer ciddiye alınması ve mümkün olan en geniş izleyiciye ulaşması bekleniyorsa, kaliteyi sunması gerekir. Medya mensuplarının desteği olmadan çocuklar tek başlarına bu kaliteyi yakalayamazlar.

Beceri geliştirme ihtiyacı

Pek çok yetişkin gibi çocuklar da ifade özgürlüklerinin her zaman farkında değildirler. Alışkın olmadıkları zaman genellikle çekingen davranmakta ve kendilerini ifade etmede güçlük çekmektedirler. Medya eğitimi olmadan, çocuklar yanlış mesaj vereceğim korkusuyla konuşmayabilir ve ne düşünüp hissettiklerini anlatamayabilir. Okuma yazması olmayan, engelli çocuklar ve diğer dezavantajlı gruplar bazen tam katılım sağlayabilmek için uzman yardımına ihtiyaç duyarlar.

Medya, en dezavantajlıların sesini duyurmak için bir araçtır. Medya programları ÇHS'nin standart ve ilkelerine saygı gösterdiğinde, iyi rol modelleri göstererek, yetişkinlerin çocuklarla ilgili algısını değiştirebilir,

şiddet gibi genellikle tartışılması zor konuları gündeme getirebilirler. Yetişkin davranışlarını değiştirebilirler.

Çocukların medyaya katılımları, konuşma fırsatı verilmesine ve söylediklerinin dinlenmesine bağlıdır. Teknolojinin çocukların girişimde bulunmasına olanak tanıdığı ülkelerde, örneğin, kendi web sitelerini yaratarak, çocukların sesinin bilgi selinde kaybolup gitmemesine dikkat etmek gerekir. Toplum, medyada çocukların görüşleri için yer ayırmalı ve çocuklara alan açmalıdır.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Plan International: <http://www.plan-international.org/>

Konuşmak, Katılmak ve Karar Vermek Çocuğun Görüşlerinin Dinlenmesi Hakkı

Plan International, 2006. "Dünyada Çocuklar, Gençler ve Medya: Eğilim ve gündemdeki Konular", Intermedia (2004)

"Medyada Çocuklar", Plan Sweden (2006).

BM Çocuk Hakları Komitesi (1996), "Çocuk ve Medya".

2.8 ÇOCUKLARLA İLGİLİ İYİ GAZETECİLİK UYGULAMALARI

“Amacınız dünyayı değiştirmekse, inanıyorum ki muhabirlik bunun en kısa vadede gerçekleştirecek silahtır.” Tom Stoppard

ÖĞRENİLMESİ GEREKEN TEMEL KONULAR

- ▶ *Çocuklarla ilgili haber yapmada iyi uygulamalar*
- ▶ *Çocukların medyasını denetleme ve değerlendirme: yazılı basın, radyo, televizyon*

Oslo Çağrısı, dünya genelinde kitle iletişim araçlarının çocukların yaşamlarında pozitif bir etki sağlamasının yeni yollarını araştırmak için medya sahipleri ve çalışanları, öğretmenler, politikacılar ve çocukların da yer aldığı Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 10. yıldönümünde beyan edilmiştir.

Medya sahiplerini de kapsayan özel sektöre çağrı şu şekildedir:

- ▶ Yeni medya ürünleri ve teknolojilerin geliştirilmesinde, erişim, katılım, medya eğitimi ve zararlı içeriklerden koruma konusunda çocuk haklarını dikkate almak
- ▶ Ticari ve finansal başarıların elde edilmesi sürecinde çocukların yüksek yararının birincil öncelik olarak görülmeli. Ancak bu şekilde tüm insanların korunduğu, saygı duyulduğu ve özgür olduğu evrensel bir toplumda -günümüz çocukları- yetişkin bireyler olabilirler.

Daha önce üzerinde durduğumuz gibi, çoğu ana akım muhabirler çocukların ihtiyaçlarına (ve haklarına) bu kadar fazla ilgi gösterilmesinin önemi konusunda şüphecidir. Örneğin, İngiltere'de ticari yayıncılık gazetesi Press Gazette, her hafta 18 yaş altındaki bireyleri ilgilendiren yargı süreçlerinin haber yapılması konusundaki sınırlamalara karşı yasal mücadeleler hakkında haber sunmaktadır. Son zamanlarda, genç suçluların eleştirel basından (rahatça) bilgi alabilme haklarının olduğunu belirten BM Çocuk Hakları Sözleşmesini dikkate alan yasal değişiklikler yapılmış olsa da, medyanın sürekli suç işleyenlerin adını verememesi bazıları tarafından özgürlüğün sınırlanması olarak görülmektedir.

Bununla birlikte, çoğu muhabir çocuk çıkarlarını çalışmalarının merkezine alma konusunda ısrarcıdır ve dünya genelinde birlikte yaptıkları çalışmaların örneklerini görebiliriz. 2003'te Makedonya'da kurulan Çocuk ve Kadın Hakları Muhabirleri Çocuk Hakları ve Muhabirlik Uygulamaları – Öğrenci Rehberi (JCWR), basın duyuruları, basın bültenleri ve filmler yoluyla çocuk hakları kampanyaları düzenlemektedir. Çocuk Hakları Uluslararası Muhabirler Kulübü, Gana Muhabirlik Enstitüsü'nden Matthew Mac-Kwame ve Gana'daki Choice FM'den Frankie Asare-Donkoh tarafından biçimlendirilmiştir.

Brezilyalı çocukların haber ajansı ANDI, çocuk hakları konusunda araştırma yapma ve haber ve yorum geliştiren muhabirleri teşvik etmek için Çocuk Dostu Muhabir ödülleri dağıtmaktadır. Bu gözetim evi / hapishanedekiler de dâhil çocuklara ulaşılmasında artışa neden olmuştur.

Türkiye'de TRT, “TRT Çocuk” adıyla hedef kitlesi çocuklar olan bir TV kanalını yayın hayatına geçirmiştir. TRT Çocuk hem içeriği çocuklar için tasarlamakta hem de çocukların doğrudan katılımlarıyla programlarını üretmektedir. Böylelikle hem katılımcılık açısından hem de temsil açısından çocuklara yönelik bir televizyon kanalı kurulmuştur.

Alternatif habercilik yapan ve hak odaklı bakış açısıyla kadın, çocuk ve azınlıkları önceliklendirerek internet üzerinden haber yapan BİANET'in de bir çocuk sitesi vardır. Bu sitede çocuk hakları perspektifinden haberler

yapılırken, çocukların doğrudan kendi bakış açılarıyla haber ve yorum yapmaları da sağlanmaktadır.

Prix Gençlik Vakfı (Prix Jeunesse Foundation) da, gençler için dünya genelindeki TV programlarının kalitesini artırmak için ülkeler arası iletişimin artırılmasını desteklemektedir. Prix Gençlik Vakfı, televizyonun hedef kitle için ilgi çekici olması gerektiği ve çocukların diğer kültürlerin farkında olması ve değerini anlamasının yanında, kendilerini ve kültürlerini görme, duyma ve ifade etmelerinin sağlanması fikrini de desteklemektedir. Prix Gençlik Vakfı ödülleri, birçok kişi tarafından, çocukların dünya genelinde haber yapılması konusunda en prestijli televizyon ödülü olarak görülmektedir.

2003'te Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IFJ) ve Güney Afrika Gazeteciler Birliği (SAJA), medyada çocuk haklarına daha fazla yer verilmesi amacıyla Cape Town'da iki günlük bir seminer düzenlemiştir. Tartışmalar, muhabirlerin sosyal sorumlulukları ve çocukları etkileyen sorunların ele alınmasında ihtiyaç duyulan özel tedbirlere odaklanmıştır. Katılımcılar, çocukların yetişkin olmadığı ve bu nedenle özel yardım ve korunmaya ihtiyaçları olduğunu altını çizmiştir. Ancak, çoğu durumda, çocuklar medya tarafından görmezden gelinmektedir. Toplantı sonucunda, Çocuk Haklarının Korunması – Uluslararası Gazeteciler ve Medya Profesyonelleri İnkeleri yayınlanmıştır.

Diğer kuruluşlar da çocuk merkezli habercilik konusunda ödül dağıtmaktadır. 2002'de Haiti Planı ve Washington Panos Enstitüsü, çocuk hakları konusunda en iyi haber için ulusal habercilik ödülü başlatmıştır. Girişim, yalnızca çocuklar ve hakları üzerine daha kaliteli haberlerin üretilmesinde bir artış yaratmakla kalmamış, aynı zamanda medya sahiplerini ve muhabirleri çocukları daha fazla dinlemeleri konusunda motive etmiştir.

2.8.1 İyi Uygulama Örnekleri

GAZETELER

Eğitimde Gazeteler

Dünya Gazeteler Birliği (WAN) 18.000 gazete, 17 ulusal gazete kurumu, 100 ülkeden gazete yetkilileri, 13 haber ajansı ve dokuz bölgesel ve dünya genelinden basın gruplarını içine alan evrensel bir organizasyondur. Dünya genelindeki tecrübelerle dayanarak, genç okuyucuları etkileyecek 30 fikri içine alan bir paket yayınlamıştır. WAN, dünyanın ikinci büyük gazete kağıdı üreticisi ve üçüncü büyük dergi kağıdı üreticisi büyük Norveç firması Norske Skog tarafından sağlanan 1.74 dolarlık finansman ile beş-yıllık Eğitimde Gazeteler (NIE) programı duyurusu yapmıştır.

NIE programları, basılı yayınları, dünya genelinde okul hayatının doğal bir parçası yapmak için tasarlanmıştır. Yeni program, eğitimciler için yerel dillerde eğitim araçlarının üretilmesini amaçlayarak Balkanlar ve Asya'ya odaklanacaktır. Fikir, yayınların okuryazarlık, genel bilgi, analitik yetenekler ve özgürlük, tolerans ve demokratik değerlerin ifadesinde artışı sağlamanın bir yolu olarak kullanılması üzerinedir.

Avrupa-Arap İlişkileri: Arap devletleri ve Avrupa'da öğrenci dergileri

UNESCO, Müslüman Dünyası ile Diyalog programı kapsamında Avrupa-Arap İlişkileri: Öğrencilerle Köprü Kurma projesini oluşturmuştur. Proje Aralık 2003'te başlamıştır. Almanya'da yapılan bir seminer süresince, Danimarka, Mısır, Almanya, Ürdün, Lübnan, Libya, Filistin, Katar, Sudan, Suriye, Tunus ve Ukrayna'dan eğitim bakanlıkları, kamu kuruluşları, yayınevleri ve okullardan uzmanlar, güçlü, uzun ömürlü bir okul dergisi ağı oluşturmak için bir temel oluşturmuşlardır.

Projenin hedefi, okul dergilerinin ortaklığı yoluyla genç bireyler arasında Avrupa-Arap diyalogunu oluşturmaktır. Avrupalı ve Arap yurttaşlar arasındaki diyalog çok kültürlü ve çok dinli topluluklarda bir arada barış içinde yaşamının bir ön koşuludur. Avrupa ve Arap Devletlerinden genç bireyler arasındaki karşılıklı ilişki, mümkün olduğunca kısa bir sürede önyargıları azaltmak ve daha iyi bir anlayış sağlamak açısından

çok büyük bir öneme sahiptir. Gazetecilikle ilgilenen her türden okul ve her yaştan genç bu projede yer almaya davet edilmiştir.

Kuleana Çocuk Hakları Merkezi

Tanzanya, Mwanza'daki Kuleana Çocuk Hakları Merkezi, medya ve muhabirleri önemli müttefikler olarak görmektedir. Gençler, Mwanza'nın, büyük bir oranı sokak çocuklarından oluşan 800.000'lik nüfusunun yarısını oluşturmaktadır. 1992'de merkez açıldıktan sonra, sokak çocukları, şehrin tüm alanlarına yapıştırılmış duvar kağıtlarında kendi görüşlerini ifade etmeye başlamıştır. Bugün, Mambo Leo poster dergisi tüm okullara yayılmış durumdadır.

Kuleana, bölgesel yayıncıların editörlerine şu çağrıda bulunmaktadır: "Bunlar sizin çocuklarınız: bu durumla ilgili ne yapacaksınız?" Başlangıçta, sokakta yaşayan çocuklarının haberleri sansasyoneldir. Medya kendinden daha emin olmaya başladıkça, -muhabirler- bunun altında yatan sebepleri ve kırsal alanda yaşayan çocukların sokaklarda yaşamasına neden olan şartları araştırmaya başlamıştır. Yerel radyo istasyonları, yarışmaları kazananlara ödülleri duyurarak, sokakta yaşayan çocuklar için 15'er dakikalık zaman ayırmışlardır. Swahili gazeteleri ve orada İngilizce yayınlanan gazetelerde düzenli yazılar yayınlanmaya başlamıştır. Merkez, çocuklara karşı şiddete dair haberleri geliştirmek için Tanzanya Kadın Medyası Kurumu (TAMWA) ile birlikte çalışmıştır.

Kuleana Merkezi'nin kurucusu ve eski yöneticisi Rakesh Rajani, medyanın "anlayışlı yurttaşlar" olarak çocuk haklarıyla ilgilenmeye başlamak için halka –çocuklar da dâhil- fırsatlar sağlayabileceğini söylemektedir. Ayrıca, Rajani muhabirlerin çocuk haklarına ekonomi haberlerinde de yer vermesi gerektiğini ifade eder. Ekonomik anlaşmalardaki küçük bir kötüye gidiş bile, gönüllü sosyal faaliyetler yoluyla kazanılmış sosyal gelişmenin on yıllarca gerisine gidilmesine neden olabilir. Ulusal bütçedeki 1pc'lik⁸ bir değişiklik, fazladan 100.000 çocuğun güvenilir su kaynaklarına erişememesi anlamına gelebilir.

RADYO

Görel olarak ucuz, kolay ulaşılabilir ve taşınabilir olan radyo, en zorlu sosyal şartlarda bile, en dayanıklı ve etkili araç olduğunu kanıtlamıştır. Afrika'da, en önemli iletişim sistemi olarak varlığını devam ettiren irili ufaklı binlerce radyo istasyonu bulunmaktadır. Gençler, genellikle müzik zevklerini gidermek amacıyla radyo teknolojilerinden yararlanmada, 'korsan radyo' yoluyla radyo dalgalarını yakalamadaki yeteneklerini kanıtlamışlardır. Onların yaratıcı enerjileri, ana akım yayıncılar üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir.

UNICEF Somali Projesi

UNICEF, Somali'de, gençlere radyo dalgalarına ücretsiz ulaşım sağlayan bir radyo projesi geliştirmek için gençlik organizasyonlarıyla birlikte çalışma yürütmüştür. Projenin bir parçası olarak UNICEF, aydınlatıcı ve popüler programların yayınlanması amacıyla gençler için radyo eğitimi sağlamaktadır. Proje yalnızca gençlere hak tanımak ve onları eğlendirmek için değil, aynı zamanda sosyal ve sağlıkla ilgili konulardaki davranışlarda bir değişikliğe neden olmak amacıyla kullanılmaktadır.

Somali'de günlük hayat, her gün sabah 5.30'da kapanan ve insanların BBC Somali Servisi'nden haber almak için radyo etrafında toplandığı radyo yayıncılığı üzerine planlanmaktadır.

Somalililer, teknolojiyi, sözel kültürlerini geliştirmek ve savaş yıkımı yaşamış ülkeyi saran kamusal bir yayıncılık inşa etmek ve bu yayınları internet işlemleriyle denizaşırı Somalililere uygun hale getirmek için kullanmaktadırlar.

Somali'deki gençler, barışın inşası ve çocuk haklarının ne anlama geldiği konusunda oldukça fazla ve güçlü fikirler edinmişlerdir. Günümüzde Somalili gençlerin sesleri, daha önce olmadığı kadar büyük

⁸Pc (profit contribution) kâr dağılımı (ç.n.)

bir güvenilirlikle duyulmaktadır. Yayıncılar ve yapımcılar [yapılanlardan] etkilenmiş ve gençlere, radyo dalgalarına ücretsiz ulaşım sağlamışlardır. Şiir, drama, şarkılar ve anlatımın diğer geleneksel formları, haber ve eğlence sağlamakta ve tartışmaları beslemektedir.

Bu projenin gücü, Somali’de radyoya verilen önemden ve genç yayıncıların sorumluluklarından gelmektedir. Proje şunları kanıtlamıştır:

- ▶ Gençlerin medya üretimine katılımı, tasarlama, yaratma ve gençler için uygun ve ilginç programları sunmada önemlidir. genç yapımcılar ürünlerini bir gelir kaynağı olarak değil, seslerini duyurmanın bir aracı olarak görmektedir.
- ▶ Örgütlenmiş gençlik grupları yoluyla gençlerin üretim kapasitesinin oluşturulması, halihazırda aktif olan topluluk hizmetlerinin bir uzantısıdır ve bu sayede gençler üretmek istedikleri şeylerin bilincine varmaktadır.
- ▶ Gençleri eğitirken, bir zorunluluğu yerine getirdiklerini değil, fayda sağlama şansına sahip olduklarını düşünürler.
- ▶ İnsanlar, içeriği gençlerin kendilerine bırakarak, programların yerellik açısından önemli başlıklarda ve Somalili gençlere çekici gelen kaliteli konularda sunulmasını sağlarlar
- ▶ Gençlerin yönlendirdiği üretim, yerel halkın ve yayıncıların, programı yerel tanınma ve desteğe değer yerel bir üretim olarak görmesine yardımcı olur.
- ▶ Genç bireyler medyada tartışmalı başlıkları ele aldıklarında, hassas politik meselelerde genelde aşırı kutuplaşmamaktadır (Burundi’de gençler isyancı liderlerle görüşme yapmış ve eşi görülmemiş politik bir müzakerede bulunarak büyük bir başarı elde etmişlerdir).
- ▶ Gençler yeni teknolojileri öğrenmede oldukça istekli ve medya konusunda heyecanlıdır, bu nedenle yetişkinlere nazaran eğitilmeleri daha kolaydır.

Radıo İşgali

İngiltere’de *Radıyonun İşgali*, 1997’de üç gencin Leicester’daki Valley FM radyo istasyonunda Cumartesi geceleri yapılan “Philip Solo ile İçeride ve Dışarıda” adlı radyo programını ele geçirmesiyle başlamıştır. Programın ilk iki saatinde, Ellie (15), Sam (12) ve Rayne (10) Menzies, birden içeriye girip Philip’i bağlayarak ve radyo istasyonunda bir “rehin alma durumu” yaratarak programı ele geçirmiştir. “Radyo Polis” müfettişi Lawton, Bay Solo’nun serbest bırakılması ve programının kalan son yarım saatini bitirebilmesi için çocuklara pizza ve çikolata sözü vermek zorunda kalmıştır.

Bir sonraki yıl, aynı üç çocuk Wigston’da NOW FM adındaki benzer bir radyo istasyonunu daha ele geçirmiştir. Bu sefer, dört hafta sonu sürecek bir işgalde bulunmuş ve birer saatlik dört program sunmuşlardır.

Ağustos 2000’le birlikte programlar öyle büyük ilgi görmüştür ki kendilerine ait bir radyo istasyonuna ihtiyaç duymuşlardır. Eylül 2000’de takım, daha fazla çocuğun radyo programlarının nasıl sunulacağını öğrenmesi ve sunulan deneyimlerden faydalanabilmesi için Çocuk Medya Vakfı Radyo İşgali’ni oluşturmuşlardır. Neredeyse altı yıldır yayın yaparak, Birleşik Krallık’ta yalnızca çocuklara yayın yapma lisansı ile ödüllendirilen ilk radyo istasyonuna sahipler.

Yardım faaliyetleri, gençlere bir takım olarak nasıl çalışacaklarını, verilen süreyi kontrol etme ihtiyacını ve yeteneklerine en uygun çalışmayı üretmeyi öğretmektedir. Bu, onların kendilerine güvenlerini, yeteneklerini planlama ve organize etmeyi sağlamakta ve iletişim yeteneklerini geliştirmektedir (bazı durumlarda, bu yeteneklere sahip olmayan çocuklar, fiziki ya da sözel küfür olmadan kendilerini nasıl ifade edeceklerini öğrenmektedir). Radyo, medya ve basın endüstrilerindeki profesyonel yetişkinler, çocuklara, radyo programı, gazetecilik, web sitesi dizaynı ve video üretimini öğretmektedir.

“Çocuğum Fakat Benim de Haklarım Var”

“Çocuğum Fakat Benim de Haklarım Var”, çocuklar tarafından hazırlanan ve Batı Afrika genelinde yayınlanan bir radyo programıdır. Yayına ilk olarak 1998’de, ebeveynleri, çocukları ve yetkilileri, sorumluluklar ve çocuk haklarına saygı konusunda bilgilendirerek başlamıştır. Proje, radyo dalgaları yoluyla Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulanmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Radyo projesi Burkina Faso, Gine, Togo, Mali, Senegal, Guinea Bissau ve Benin’de yayınlanmaktadır. Her ülkede 10 kadar radyo istasyonunda (halka açık, özel, kırsal ve kamusal radyo istasyonları da dahil) belli bir ülkenin kültürüne adapte edilmiş program yayınlar.

Hikayeler, okula gitme, içilebilir su kaynaklarına erişim, sağlıklı büyüme ve sömürüye karşı korunma haklarını geliştirmektedir. Hikayeler, yüzlerce komedyen ve çocuğu (yaklaşık 600 çocuk ve altı ile 18 yaşları arasında gençler) içermektedir. Çocukların katılımı, projenin temel bir parçasıdır. Çocuklar üretimde doğrudan, fakat aynı zamanda görüşmeler ve tartışmalar; radyo yarışmaları; şiir, mektup ve resim gönderimleriyle yer almaktadır.

“Çocuğum Fakat Benim de Haklarım Var”, bir radyo programından daha fazlası olmaya başlamıştır. Tiyatro ve okul aktiviteleri projenin en önemli parçalarını oluşturmaktadır. Kampanya projesi büyük oranda planlanan sonuçları ve başlangıç kapsamını aşmıştır. Yüzlerce çocuk üretime ve programın yayınlanmasına katılmakta ve daha binlercesi de mücadelesine ve halka açık kayıtlarına katkıda bulunmaktadır.

Hikaye anlatımları ve eğitimsel dramının, çocuk hakları bilincinin artmasında etkili ve popüler yollar olduğu kanıtlanmıştır. Çocuklar hikayeleri doğrudan kendi hayatlarıyla ilişkilendirebilmektedir. Çocukların verdiği mesajlar, yetişkinleri destek ve problemlerine çözüm arayışları bulma konusunda teşvik etmektedir. Ailelerinden ve arkadaşlarından duydukları şeyleri tartışarak cevap aramaları, bilgilerini artırmaktadır.

Diğer gençlerin radyo programlarındaki konuşmalarını duymak, çocukları, kendi seslerini duyurma yolları ya da bunlara katılımları konusunda teşvik ve motive etmektedir.

Doğru Konuşma – Uganda

Doğru Konuşma (Straight Talk) gazetesi 1993’te yayına başlamıştır. 1997’de, pek çok projeye birlikte kayıtlı bir STK olan Doğru Konuşma Vakfı’na (STF) dönüşmüştür. Amaçları “Ergenlerin Emniyetini Sağlama” ve “Daha Sağlıklı Ergenler için İletişim”dir. Buradaki “emniyet” enfeksiyondan ve istenmeyen hamilelikten korunmak, daha yaşamsal yetenekler, eğitim ve değerlerle üretken bir yetişkin olmak anlamına gelmektedir.

Radyo programı Mayıs 1999’da yayına başlamıştır. 30 dakikalık haftalık program temelde, okul dışındaki ve okula giden ergen bireyleri hedef almakta, güvenli seks, seksten uzak durma, kondom kullanma ve yaşam tecrübeleri ile ilgili Doğru Konuşma mesajları vermektedir. Program, 14 FM istasyonu üzerinden, İngilizce ve dört yerel dilde, ulus genelinde yayın yapmaktadır.

Dünya Radyo Forumu

Dünya Radyo Forumu (WRF), çocuklarla ve çocuklar için kaliteli yayıncılığın sağlanmasını amaçlamaktadır. Selanik’te Çocuk Medyası Üçüncü Dünya Zirvesi’nde kurulan WRF çocuk haklarının ve radyo vasıtasıyla kendi toplulukları içinde çocukların ve gençlerin yasal durumlarının savunulmasına çaba harcamaktadır. Forum özellikle Afrika’da olmak üzere, her kıtadan proje ve özel şirketleri içine almaktadır.

TELEVİZYON

Dünya genelinde, 15 yaşın altında, 1.8 milyar televizyon izleyicisi olduğu tahmin edilmektedir. Bunların 190 milyonu zengin bölgelerde, 1.6 milyonu gelişmekte olan ülkelere yaşamaktadır. 88’i Avrupa’da olmak üzere, yaklaşık 142 uydu ve kablolu televizyon kanalı beş kıtadaki 15 yaş altı insanları hedef almaktadır.

Dünya genelinde yayıncılar, programın niteliği ve niceliği aşırı derecede çeşitlense de çocuklar için bilgi verici, eğlendirici ve eğitici programlar sağlama yükümlülüğüne sahiptir.

Gençler için İngiliz Programları

İngiltere’de BBC Televizyonu çocuk programları arasında en çok bilinenlerden birisi olan Blue Peter, Ekim 2008’de 50. yıldönümünü kutlamıştır. Bir magazin formatında ve çocukların okuldan eve döndükleri bir saatte yayınlanmaktadır. Yıllar geçtikçe, içeriği, giderek daha fazla çocukların kendi fikirleri tarafından etkilenmeye başlamıştır. Program kendin yap sanat aktiviteleri, çeşitli alanlarda çocukların başarılarını kutlama, istismarsız yarışmalara önem vermekte, Birleşik Krallık’ta ve yurt dışında durumu daha kötü olan çocuklara yardım etmek amacıyla ulusal yardımlar düzenlemektedir.

Genç sunucuları, çocuklara, büyüdüklerinde yer almak isteyecekleri faaliyetler hakkında fikir veren heyecanlı boş zaman aktiviteleri (tüplü dalış, paraşütle atlama, kayak vb.) ile uğraşmaktadır. Ekip, her yıl, diğer çocukların nasıl yaşadıkları ve onları ilgilendiren meselelerin neler olduğu konusunda çocuklara kavrayış sunmak amacıyla dünyanın farklı bölgelerine geziler düzenlemektedir.

BBC ayrıca, yetişkinlerin haber bültenlerinde görülmeyecek, özellikle çocukların ilgisini çekecek özel yayınların yanında, çocuk istismarı, açlık ve doğal afetler gibi zor başlıkları da kapsayan, basitçe ve doğrudan günün ana haber başlıklarına değinen Children’s Newsround adında düzenli bir program sunmaktadır. Ana haber bültenleri yetişkinleri hedef aldığı için çocuklar arasında popüler değildir. Kendi versiyonlarına sahip olmak, bir taraftan yetişkin versiyonlarında sıklıkla görülen bunaltıcı görüntülerden korunurken, çocukların yetişkinlerle güncel olayları tartışmalarını sağlamaktadır.

Birleşik Krallığın ticari yayıncılarından birisi olan Kanal 4’ün gençler için hazırladığı ve gençlerin gündemi belirlemeye teşvik edildiği Wise Up programı ödüller kazanmıştır. Program fikri ve konuk sunucular izleyiciler arasından ve okul ziyaretlerinden sağlanmaktadır.

Konuk sunucular, genelde kendi hayatlarında ortaya çıkmış bir problemi gözden geçirmek yoluyla programın bir bölümüne katkıda bulunurlar. Genelde gençlerden oluşan yayın ekibinden profesyonel tavsiye ve destek alırlar. Program el kamerası çekimleri ve hızlı hareketlerle canlı ve genç bir stile sahiptir fakat kurumsal denetmenler tarafından hazırlanan resmi talimatlar çerçevesinde dikkatli bir şekilde yönetilmekte ve üretilmektedir.

Mukto Khobor (Bağımsız Haberler)

Mukto Khobor, Bangladeş’te, çocuklar ve çocuk hakları sorunları üzerine odaklanan, ergen bireyler üzerine haberler ve güncel olayları ele alan haftalık, 25-dakikalık bir programdır. Amaçları şunlardır:

1. Medya’da çocuklar için bir yer; gençler için çevrelerindeki olaylar ve meseleler hakkında kendi görüşlerini ifade edebilecekleri bir forum yaratma.
2. Genç muhabirlere, uzmanlık becerileri konusunda eğiterek yetki vermek; bir fırsat sunulduğunda medyada etkili bir biçimde nasıl çalışılabileceğinin iyi bir örneği olarak programlardan esinlenen genç izleyicilerin büyük bir çoğunluğuna yetki ve ilham vermek.
3. Onların da fikir ve çözüm önerisinde bulunabilecekleri gerçeğini yerleştirerek çocukların görüşleri ve söz hakkına değer katmak; çocukların yalnızca dinlemesi ve çok konuşmaması konusundaki geleneksel fikirleri değiştirmek.
4. Bu programı, medya’da çocuk katılımı için eşit fırsatlar sunulması konusunda bir model haline getirmek.

Son ürün, çocuk haklarına odaklanan oldukça yaygın izlenen bir program.

Katılımcılık açısından çocuk dostu bir seçim süreci, toplumun tüm kesimlerinin dikkate alındığını garantilemektedir. Sunulan adaylarla yalnızca okullar görüşmez, aynı zamanda çocuklarla birlikte çalışıp, eğitime erişimleri bulunmayan organizasyonlar da görüşür. Üretim takımı, ayrıcalıklı çocuklar, çalışan çocuklar ve bazıları temel okuma becerisine bile sahip olamayan çocukların bir karışımıdır.

Program, daha çok seyircileri arasından vücut bulmaktadır. Bazı zamanlarda, birlikte çalışırken, farklı geçmişlere sahip çocuklar arasında çekişme ve huzursuzluk olabilmektedir, fakat bunun üstesinden gelmekte ve mükemmel çalışma ilişkileri oluşturmaktadırlar. Program, Bangladeş toplumunun doğru bir şekilde yansıtılmasını sağlamakta ve çeşitli seyircilere hitap ederek izleme oranı (rating) başarıları kazanmaktadır.

Çocuk Medya Merkezi (CMC), Kırgızistan

CMC görsel-işitsel ve basılı medya üzerine çalışmakta ve çalışmalar yalnızca çocuklar ve gençler tarafından yürütülmektedir. Proje, çocukların kendilerini ifade edebileceği koşullar oluşturulmasını hedeflemektedir. CMC üyeleri, Kırgızistan'daki çocuklar ve gençlerin karşılaştığı problemler üzerine çalışmakta ve gözlemlerini kendi bakış açılarına göre değerlendirmektedirler. Ayrıca çocuk hakları hakkındaki bilgileri BM Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) ile uyum içinde vermektedirler.

CMC üyeleri, çocukların korunması, cinsiyet problemleri ve HIV/AIDS de dahil gençlerin problemlerine dikkat çekecek pek çok başlık üzerine çalışmaktadır. CMC, evsiz çocuklar, HIV taşıyıcısı bireyler ve kadın hakları ihlalleri hakkında videolar ve basılı (medya) makaleleri üretmektedir. Projenin temel dayanağı, iletişim ürünlerindeki fikirlerin, genç bireylerin güvenilir söz haklarından oluştuğu gerçeğidir.

ANDI

Brezilya'daki Çocuk Haberleri Ajansı ANDI, kötü şartlar altında yaşayan sokak çocuklarıyla ilgilenen muhabirler tarafından başlatılmıştır. Başlangıçta eğitim olanakları oluşturma üzerine odaklanmışlardır, çünkü özellikle diktatörlük rejiminde, eğitimi yoksulluğu azaltacak bir unsur olarak görmüşlerdir.

Daha sonra, medyayı izlemeye başlamışlar ve çocuklarla ilgili çoğu haberin olumsuz olduğunu fark etmişlerdir. En çok hangi yayıncıların en büyük suçu işlediğini ve hangilerinin daha olumlu bir yaklaşımı teşvik ettiğini ortaya koymak amacıyla "lig tablosu" yayınlamışlardır. Ligde daha iyi bir pozisyon almak için yarışan yayıncılarla birlikte, haberlerin biçimi de yavaş yavaş değişmiştir.

ANDI'nin misyonu, sosyal eşitlik için bir ön koşul olan temel sosyal haklara erişimlerinin demokratikleştirilmesi sürecinde, çocuklar ve ergenlerin haklarının sağlanması ve korunması yoluyla, medyada ilginin artmasına katkıda bulunmaktır.

ANDI çocuklar ve gençleri ilgilendiren sorunlarda muhabirlerin nitelikli uygulamaları için ulusal bir standart oluşturmuştur. Bunu uygulamak için ANDI:

- ▶ Belirli temalar ve tanımlar önererek, muhabirlere bunlar üzerinden bilgi sağlar.
- ▶ Çocuklar ve gençler hakkında ülkede yayınlanan ana haberleri yaygınlaştırır.
- ▶ Brezilya medyasında çocuk ve gençlere muhabirlik davranışlarının nitel ve nicel analizlerini sağlar.
- ▶ Sorunlu ve başarılı deneyimler üzerine bilgileri yaygınlaştırır
- ▶ Sosyal sorumluluk sahibi muhabirliğin bir örneği olan çalışmalara sahip profesyonelleri tanıtır.
- ▶ Genç iletişim profesyonellerini ve öğrencileri eğitir.

Mart 2000'de, günümüzde Brezilya'nın farklı bölgelerinden iletişim ajanslarının sekizini içine alan ANDI Ağı yaratılmıştır.

Bir Dakika Genç

Bir Dakika Genç, çocuklar ve gençler için kendi bir-dakikalık videolarını hazırlamalarını ve bu iletişim çeşidiyle kendilerini ifade etmelerini sağlayan bir yarışmadır.

'Bir Dakika Genç', Kasım ayında Amsterdam'da Sandberg Enstitüsü tarafından düzenlenen Bir Dakikalık Film Festivali'ndeki yeni bir kategoridir. Şemsiye festivali gibi, 'Bir Dakika Genç' de profesyonel filmlerin sergilenmesi anlamına gelmemektedir. Daha ziyade, gençleri, tecrübe kazanmaları, bu iletişim türü tarafından oluşturulan imkanlardan faydalanmaları, yaratıcılıkları ve ilgilerini fark etmeleri konusunda teşvik eder.

Avrupa ve Orta Asya'dan 12 ve 20 yaş arası gençler kayıt olmak için davet edilir. Her yıl, projede yer alan ortaklar, gençlerle yakın bir işbirliğiyle, yarışacakları konu ya da başlıkları seçerler.

Seçilen en yaratıcı filmler, festival sürecinde gösterilir ve ödüller en çok göze çarpan sunumlara verilir. Seçimleri, sponsor organizasyonlardan (Avrupa Kültür Vakfı, Sandberg Enstitüsü ve UNICEF) üç temsilci ve üç gencin oluşturduğu bir jüri yapar.

Yarışmaya katılanların hepsi katılımcı sertifikası alır. Kazananlar, küçük bir finansal ödülün yanında, Sandberg Enstitüsü'nden öğrenciler tarafından tasarlanan ödülleri de alır. İlgi, kazanma üzerine değil, fakat gençlerin yaratıcı, teşvik edici bir birlikteliğinin oluşturulması üzerinedir. Festival her yıl, seyirciler arasında pek çok tartışmayı canlandıran oyun benzeri öğeler içerir.

Yeni dijital medyanın gençler tarafından spontane ve olağanüstü bir şekilde kullanılması, katkıda bulunacakları çok fazla şey olduğunu ispatlamaktadır. Bunun kabul edilmesi ve teşvik edilmesi ve gençlerin deneyimlerinin meyvelerini alabilmeleri için daha geniş bir platform gerekmektedir.

AYRINTILI OKUMA KAYNAKLARI

Dünya Gazeteler Birliği (WAN): <http://www.wan-press.info/>

Dünya Radyo Forumu: <http://www.worldradioforum.org>

Dünya Topluluk Yayıncıları Birliği: <http://www.amarc.org/>

Çocuklarla ve Çocuklar için (MAGIC) tarafından ortaya konulan pek çok heyecan verici *Medya Aktivitesi ve Güzel Fikirler*, PressWise ve Media Action International tarafından tanımlanmış ve çocuklarla çalışma ve çocuklar hakkında yazma konusundaki davranış normlarını da kapsayan özel bir web sitesinde sergilenmektedir. Ayrıca, çocukların en fazla yararına olacak şeyin medyadaki sunumlarına öncelik verilmesi olduğunu savunan yayıncılar ve diğer medya ajansları tarafından yayınlanan pek çok resmi bildiri hakkında çok sayıda yararlı link ve bilgiyi de kapsamaktadır :

www.unicef.org/magic

ANDI: <http://www.andi.org.br>

Press Gazette: <http://www.pressgazette.co.uk>

Prix Jeunesse International: www.prixjeunesse.de

Çocuklar ve Medya – Evrensel Bir Kaygı, Mike Jempson, The PressWise Trust.

EKLER

EK - 1 BBC'nin Çocuklara İlişkin Yayıncılık İlkeleri

Kendileri, velileri veya ebeveyn sıfatını taşıyan başka insanların rızası her ne yönde olursa olsun, on sekiz yaşın altındaki insanların, özellikle de on beş yaşın altındaki çocukların fiziksel ve duygusal refahlarının ve onurlarının, programların ve on-line içeriğin hazırlanması sırasında korunmasını sağlamalıyız.

Programlarda yer aldıkları için veya bu programların yayınlanmasından dolayı çocukların ve gençlerin gereksiz heyecan veya üzüntü duymamalarını sağlamalıyız. Çocukların bu tür programlara dahil olması yayıncılık açısından net bir şekilde haklı olmalı ve gerektiğinde onlara destek verilmelidir. Çocukları ve gençleri uygunsuz içeriğe karşı koruma sorumluluğumuzu onların ifade özgürlüğü ve bilgi alma hakkı ile dengelemeliyiz.

Çocuklar ve Rıza

Çocuklar veya gençlerle mülakat yapmadan önce ya da onları habere dahil etmeden önce normal koşullarda anne babalarının veya yasal vasilerinin ya da on sekiz yaşın üstünde ebeveyn konumundaki kişilerin rızasını almamız. Çocuk ne kadar küçük ve savunmasız ve içerik ne kadar hassassa rıza almak o kadar önemlidir. Çocuklara özellikle rıza verilmediği takdirde, uygun cevap verme kapasitelerinin olmadığı konularda görüşleri sorulmamalıdır.

Ürünlerinde çocuklara ve gençlere yer veren içerik yapımcıları aşağıdakileri yerine getirmelidir:

- ▶ Çocukun ve gerektiğinde ebeveyn/veli veya on sekiz yaş ve üstü ebeveyn konumundaki kişilerin programın niteliğini anlamaları ve bilgilendirilmiş rızalarını verebilmeleri sağlanmalıdır
- ▶ Çocukun ve gencin rızası alınmalı ve haberde yer almayı reddettikleri takdirde saygı gösterilmelidir. Bir çocuğun rıza gösterip gösteremeyeceğine karar verirken, çocuğun gelişim derecesi, anlayış derecesi ve yaşı dikkate alınmalıdır.
- ▶ Normal koşullarda çocukların katılımı veya katkısıyla ilgili olarak ebeveynlerin/veli/ebeveyn konumundaki diğer kişilerin rızası alınmalıdır; ancak cep harçlığı veya en çok sevilen şarkıcılar gibi ihtilafli olmayan konularda çocukların ses kayıtlarının yapılması bir istisna olabilir.
- ▶ Ebeveynlerin rıza vermediği durumlarda gazeteci durumu üst düzey editöre bildirmeli veya bağımsız gazetecilik yapıyorsa, haberi talep eden editöre bildirmelidir; editör Yayıncılık Politikaları doğrultusunda karar vermelidir. Ebeveyn rızası olmadan haber yapma kararı, normalde açık bir kamu yararı olması durumunda veya çocuğun ya da gencin kendini ifade etme hakkı kapsamında haklı gösterilebilir; bu hak, kendi sesini duyurma hakkını da kapsamaktadır.
- ▶ Çocuğun katılımından kaynaklanabilecek makul bir şekilde öngörülebilir sonuçların açıkça ifade edilmesi gerekmektedir; örneğin, kendisine kabadayılık edilme ihtimali.

- ▶ Rıza almak için çocuğa, veya ebeveyn/veliye maddi teşvikte bulunulmamalıdır. Makul ve meşru olduğu sürece maliyetlerin karşılanması kabul edilebilir.
- ▶ Okul saatleri içinde, okul tesislerinde görüntü çekmek veya mülakat yapmak için müdürden izin alınmalıdır. Kanuna göre, Yerel Eğitim Makamları okul saatleri içinde çocukların her türlü performansına izin vermektedir.

Çocuklardan internetten kişisel bilgi istediğimizde, ebeveyn izninin ne derece gerekli ve uygun olduğunu düşünmeliyiz.

Rızası olmaksızın bir çocuğun kişisel bilgilerinin üçüncü taraflara açıklanması yolundaki teklifler durumunda bu teklif -örneğin, çocuk istismarından şüpheleniyorsak- üst düzey editöre veya bağımsız gazeteciler için, haberin yapılmasını isteyen editöre bildirilmelidir ki Yayın Politikası Kontrolörüne veya Program Hukuk Danışmanına danışabilsin.

Telefon yoluyla çocukların bizimle etkileşime geçmesi için onları aradığımızda, onlara telefon açmadan önce ebeveynlerinin iznini ya da telefon faturasını ödeyen kişinin rızasını almalarını söylemeliyiz. İstisnai durumlarda, telefon görüşmeleri bir dakikadan uzun sürüyorsa, izin alınması gerektiği çocuklara mutlaka söylenmelidir. Çocuklara verilen bütün hizmetlerde telefon indirimleri kullanılmalı ve çocuk hizmetleri için yapılan telefon görüşmelerinin maliyeti normalde mektup masrafından fazla olmamalıdır.

Çocuklar ve Gençlerin Katkıları

Çocukların katıldığı her türlü yapımın etkisini ve olası sonuçlarını yapım süresi boyunca ve yayın ardından dikkatle düşünmemiz gerekir Bu, ebeveyn rızası alınsa da alınmasa da geçerlidir. Çocuklar genellikle yayınlarımıza katkıda bulunmaya heveslidirler, ama çoğu bunun yaşamlarını uzun vadede nasıl etkileyeceğini düşünüp değerlendirecek olgunlukta değildir.

Çocuklar arasında, yasadışı uyuşturucu kullanımı, istismar, beslenme bozuklukları ve zorbalık gibi anti-sosyal, zararlı ya da yasadışı faaliyetleri işlerken mülakatları nasıl yapmamız gerektiğini ve çocukların duyacağı sıkıntıyı nasıl en aza indirebileceğimizi uzmanlara danışmalıyız

Bir çocukla hassas konular tartışılacağı zaman, bir akraba, aile dostu ya da öğretmen gibi üçüncü bir kişinin orada bulundurulması da tavsiye edilir. Bu sayede aşına oldukları ve çıkarlarını koruyabilecek birinin yanlarında olması sağlanır.

Çocuklara ve gençlere söz hakkı tanınmasını sağlamamız gereklidir ama çocukların yaşadıklarını abarttığı, hoşla gitmeye çalıştığı ve dedikodu ya da söylentileri geçmiş gibi anlattığı durumlara karşı tetikte olmalıyız. Suç niteliğinde olan veya anti-sosyal davranışlar mutlaka sorgulanmalıdır.

Kimlik Gizleme

Anti-sosyal davranış ya da suça bulaşmış çocukların uzun vadeli yararları açısından kimliğini açıklamanın mı gizlemenin mi daha doğru olacağına karar verirken karşımıza çetin etik sorunlar çıkar. Haklı bir yayın gerekçesi yoksa, bu tür davranışları örneklemek için ekrana getirdiğimiz çocukların kimliğini, normal olarak açıklamamalıyız. Nasıl davranmanız gerektiğinden emin değilseniz, daima üst düzeyde bir editörün ya da Bağımsız gazetecileri görevlendiren editörün önerisine başvurmalısınız

Hakkında mahkeme tarafından Anti-Sosyal Davranış hükmü verilmiş bir çocuğun kimliğini açıklamanın mümkün olup olmadığı Program Hukuk Danışmanlığına sorulmalıdır

Anne babaları anti-sosyal davranış gösteren ya da suç işleyen çocuklarla çalışma, onları konu etme ya da kimliklerini açıklama kararı ancak çocuğun gönencini olumsuz etkilemeyecekse ve haklı yayın gerekçeleri varsa verilmelidir. Bu çocuklar, risk altındaysa örneğin, alkolik bir anne/babayla oturuyor ya da yasadışı uyuşturuculara kuryelik etmeye zorlanıyorsa özellikle önemlidir.

İnternette Çocukların Korunması

Değişen teknolojilerimizden yararlanan çocukların ve gençlerin karşılaşabilecekleri olası riskleri ve bunları nasıl en aza indirebileceklerini anlamalarını sağlamayı hedefleriz. İnternette çocukların korunması BBC'nin, ebeveynin/velinin ve çocuğun paylaşması gereken ortak bir sorumluluktur.

Dijital kimlikleri güvenilir biçimde gösterecek bir yöntem geliştirilene kadar, kimliği belirsiz kişilerin düzenli olarak girip bilgi alışverişinde bulunduğu özel internet alanları çocuklara uygun değildir, çünkü bu alanları çocuk kullanıcıları korumak üzere denetlemek mümkün olamaz. Aksine hareket etme önerileri Yeni Medya ve Teknoloji Bölümü Başkanına danışılmalıdır.

BBC sitesinin neresinde olursa olsun, çocuklar hakkında ne kadar kişisel bilgi topladığımıza, açıkladığımıza ve sakladığımıza dikkat etmemiz gerekir. Haklarında çok fazla bilgi yayınlanması çocukları tehlikeye atabilir.

Çocuklar, İnternet İçeriği ve Linkler

Çok sayıda çocuk ve gence çekici gelecek web sitelerinin içeriğinin uygunluğundan emin olmalıyız. Özellikle:

- ▶ BBC ana sayfasındaki her şey, çocuklar da dahil, genel izleyicilere uygun olmalı ve normal olarak, BBC ana sayfasından ilk tıklanan link, kullanıcıyı doğrudan doğruya, genel izleyicilere uygun olmayan malzeme içeren bir sayfaya götürmemelidir.
- ▶ Çocuk izleyicileri çekmek üzere düşünülmüş bir radyo ya da televizyon programı için düzenlenmiş bir siteden, çocuklar için uygun olmayan içeriğe sahip bir radyo ya da televizyon programını konu alan başka bir siteye link verilmemelidir
- ▶ Ana sayfada tanıtımı yapılan ve internetten indirilebilen canlı TV görüntüleri, normal olarak, ailelerin izleyebileceği türden olmalıdır
- ▶ Üçüncü kişilere ait sitelerin içeriğini kontrol etmeli ve oradan nerelere gidilebileceğine dikkat etmeliyiz
- ▶ Çocuk izleyiciler için açılmış, ancak moderatörü olmayan sohbet odalarına link vermemeliyiz
- ▶ Çocukları çekecek ve kullanıcıların yarattığı içeriğin sergilendiği sitelerin yanı sıra kullanıcıları yayınlamak üzere resim göndermeye davet eden alanları ön-moderasyona tabi tutarız

EK - 2 Gazetecilerin Statüsü ve Gazetecilik Etiği: UGF İlkeleri

1.GENEL İLKELER

- 1.1 Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, 100'ün üzerinde ülkede 450.000 gazeteciyi temsil ederek, özgür ve bağımsız sendikalarda örgütlenen profesyonel gazetecilerin, demokratik medya kültürünün yaratılması ve korunmasında anahtar bir rol oynadığına inanmaktadır.
- 1.2 UGF, demokrasinin dünya çapında ifade özgürlüğünün genişletilmesine ve toplumsal adalete bağlı olduğuna inanmaktadır. UGF, demokrasinin demokratik bir toplumda medyanın özel rolünün anlaşılmasına bağlı olduğu konusunda ısrar etmektedir.
- 1.3 UGF, fikir ve ifade özgürlüğünün dayandığı basın özgürlüğünün mesleki ve etik ilkelerine medyanın saygı göstermesi gerektiğine inanmaktadır. UGF, basın özgürlüğünü şu şekilde tanımlamaktadır:
“Gazetecilerin, editörlerin, yayıncıların ve televizyon yayıncılarının, yokluğunda, demokratik bir seçmen kitlesinin sorumlu kararlar veremeyeceği bilgi ve görüşleri basında ve televizyonda yayınlayarak kamu yararını korumalarını sağlayan sınırlandırılmama özgürlüğüdür”
UGF, bu özgürlüğün ancak ve ancak aşağıdaki koşullarda ifade edilebileceğine inanmaktadır:
  - a) fikirlerin çeşitliliğini yansıtan özgür, bağımsız ve çoğulcu bir medyanın varlığında;
  - b) coğrafi, etnik köken, paylaşılan değerler veya ortak dille bir araya gelen her toplulukta tam bir demokratik fikir alış verişini sağlayan özgür bilgi akışının varlığı durumunda;
  - c) yurttaşların bilgiye erişim haklarının ve haber alma özgürlüğünün yasalarla korunduğu durumlarda;
  - d) gazetecilerin mesleki statüsüne ve bağımsız rollerine saygı gösterildiğinde.
- 1.4 UGF, haber ve bilginin bir meta olarak ele alınmasının, gazetecilerin okur ve izler kitleleri bilgilendirme görevine baskın gelmemesi gerektiğini ve medyanın en yüksek saydamlık ve açıklık standartlarına göre idare edilmesi gerektiğini düşünmektedir.
- 1.5 UGF, toplumun bütün kesimlerinin zenginleştirilmesi adına, programlarda bağımsızlığı, çoğulculuğu ve çeşitliliği korumak için devlet yayıncılığıyla özel yayıncılığın birlikte var olmaları gerektiğine inanmaktadır.
- 1.6 UGF, gazetecilikte en yüksek standartlara uygun etik davranışların geliştirilmesi sorumluluğunun medya mensuplarına ait olduğunu ifade etmektedir. 1.7 UGF, çalışan gazetecilerin sorumluluğunda olan konulara yasaların müdahale etmemesi gerektiğine güçlü bir şekilde inanmaktadır: ör. Bilginin hazırlanması, seçilmesi ve aktarılması.

2. MESLEĞE GİRİŞ

- 2.1 Mesleğe giriş ücretsiz olmalıdır. Gelecekte gazetecilerin mesleki yeterlik düzeyleri olabildiğince yüksek olmalıdır.
- 2.2 Stajyer gazeteciler yayıncıların ve gazeteci sendikalarının kabul ettiği koşullarda uygun bir eğitim almalıdır.
- 2.3 Atamalar sadece yeterlilik sahibi gazetecilerle sınırlandırılmalıdır, yani, gazeteci sendikaları ve medya kuruluşları tarafından en az mesleki yeterliliğe sahip olduğu kabul edilen kişiler. Bu türden yeterlilik sahibi gazeteciler toplu iş sözleşmeleriyle bu şekilde tanınmalıdır. Hizmet verdiği toplumu yansıtabilmek için işverenler, bunun genel olarak medyanın özel olarak da işverenin görevi olduğunu kabul etmektedir.

3. VİCDANİ SORUMLULUK MADDESİ

- 3.1 Gazeteciler, gazetecilik etkinlikleri sırasında vicdanlarının sesine göre hareket etmek hakkına sahip olmalıdırlar. İşverenin siyasi, felsefi veya dini görüşlerinde temel bir değişiklik olması halinde, bir gazeteci, ihbar vermeksizin sözleşmesini feshedebilir ve sözleşmesi işveren tarafından feshedildiğinde kendisine ödenecek olan tazminata hak kazanır.
- 3.2 Hiç bir gazeteci, işveren veya işveren adına hareket eden hiç kimse tarafından, ulusal düzeydeki gazetecilerin kabul ettiği etik kurallara göre veya UGF'nin Uluslararası Gazetecilik İlkelerine göre kendi meslek etiğini ihlal edecek herhangi bir davranışta bulunmaya zorlanamaz. Hiç bir gazeteci, vicdanına göre hareket etme hakkını kullandığı için disiplin cezasına çarptırılmaz.

4. YAYIN ÖZGÜRLÜĞÜ

- 4.1 Tüm medyada bağımsız yayıncılığa ilişkin ortak asgari standartlar uygulanmalıdır
- 4.2 Bu asgari standartlar arasında şunlar yer almalıdır:
  - ▶ yayın ekibi, yayınevlerinin ve televizyon yayın istasyonlarının ahlaki ve fikri sermayesini temsil etmelidir;
  - ▶ yayın kurulunun, aşağıdaki konularda kendisine danışılması hakkı bulunmaktadır:
  - ▶ genel yayın yönetmenini görevden alınması veya göreve getirilmesi ile ilgili konular;
  - ▶ yayın politikasının ve gazetenin veya kanalın içeriğinin belirlenmesi;
  - ▶ personel politikaları;
  - ▶ yayın departmanındaki gazetecilerin görevlerinin değişmesi veya transfer edilmeleri;
  - ▶ yayın politikasıyla ilgili önemli konularda yayın kurulunun görüşlerinin alınma hakkı vardır;
  - ▶ bir görev sendikasının davranış kurallarında yazdığı şekliyle, gazetecilik meslek etiğini ihlal ediyorsa, gazetecinin görevi reddetme hakkı vardır;
  - ▶ yayın ekibinin, yayın içeriğine üçüncü kişilerin müdahalesini önleme hakkı vardır;
  - ▶ Avrupa'da gazetecilerin eşit ücret hakkı ve eşit kariyer gelişimi hakkı.
  - ▶ Şikayet olması durumunda, yayın kurulu, genel yayın yönetmeni ve yönetim iyi niyetli müzakerelerde bulunabilir. Gazetecilik derneklerinin ve sendikalarının temsilcileri yürürlükteki iş/basın mevzuatına uygun olarak müzakerelere katılabilir.

5. GAZETECİLİKTE ÖZ-DENETİM VE ETİK KURALLAR

- 5.1 UGF, etik kuralların veya davranış kurallarının meslek mensuplarının bizzat kendileri tarafından hazırlanması gerektiğine inanmaktadır.
- 5.2 İlk kez 1954 yılında kabul edilen UGF Davranış Kuralları, Avrupa'daki tüm ulusal gazetecilik örgütlerinin kabul ettiği bir etik kurallar bütünü sunmaktadır. Bu nedenle, UGF, Davranış Kuralları gazetecilerin ve yayıncıların gönüllü bir şekilde onları kabul etmesiyle birlikte, etik konularda ortak bir anlayış için zemin sağlamaktadır. Bu alanda, UGF'nin, ulusal devletler düzeyinde aktif bir rolü yoktur.

EK - 3 UGF Gazetecilik Davranışlarına Dair İlkeler Beyannamesi

Haber ve bilgiyi toplayan, yayımlayan, dağıtan ve yorum yapan ve olayları açıklayan gazetecilerin mesleki tavırlarının standartlarını belirleyen bu uluslararası deklarasyon, Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (FIJ-IFJ) tarafından onaylanmıştır.

1. Gazetecinin ilk görevi doğruya ve kamunun doğruyu bilmesine saygıdır.
2. Gazeteci görev sırasında tarafsız yorum ve eleştiri hakkını ve haberin dürüst toplanması ve basımında özgürlük ilkesini her zaman savunur.
3. Gazeteci sadece, aslını bildiği gerçeklere uygun olarak haber verir. Gazeteci, temel bilgiyi saklamaz ve belgeyi tahrif etmez.
4. Gazeteci haber, fotoğraf ve belge toplamakta dürüst yöntemler kullanır.
5. Gazeteci, yanlışlığı kesinlikle kanıtlanan basılı bir bilgiyi düzeltmek için elinden gelen tüm çabayı gösterir.
6. Gazeteci, güvene bağlı olarak elde edilmiş bilginin kaynağına ilişkin mesleki gizliliğe uyar.
7. Gazeteci, iletişim araçları ile artırılan ayrımcılığın tehlikesinin farkında olmalıdır ve toplumsal, ulusal, siyasi ve diğer görüşlere, din, dil, ırk, cinsiyete dayalı ayrımcılığa olanak sağlanmasından kaçınmalıdır.
8. Gazeteci, aşağıdaki konuları ciddi mesleki hatalar olarak ele almalıdır:
  - Haber çalma (intihal),
  - Kötü niyetli yanlış açıklamalar,
  - İftira, onur kırıcı yayın, temelsiz suçlama,
  - Yayın ya da baskı yapma bağlamında herhangi bir biçimde rüşvet kabul etme.
9. Bu ada layık olan gazeteciler, yukarıda belirtilen ilkelere sadık kalmayı görev bilirler. Her ülkenin genel kanunları çerçevesinde, gazeteciler profesyonel konularda sadece meslektaşlarının yargılarını kabul ederler ve yönetim veya diğer yerlerden gelecek müdahaleleri kabul etmezler.

Bu ilkeler, UGF 1954 Dünya Kongresinde kabul edilmiş ve 1986 Dünya Kongresinde değişikliğe uğratılmıştır

EK - 4 Güvenlik Birimine Getirilen Çocukların İllere Göre Dağılımı (2009)

	Suçla sürüklenme	Kabahat işleme	Terk	Eden kaçma	Buluntu	Kayıp	Mağdur	Madde kullanımı	Sokakta çalışma	Sokakta yaşamaya	Kanunsuz çalışma	Bilgiye başvurma	Okula gönderilmeme	Kurumdan kaçma	Diğer
Istanbul	7412	13	6	359	825	368	1649	155	1859	7	4	17	3	20	775
Tekirdağ	781	15	-	-	2	107	694	-	-	-	-	3	-	-	4
Edirne	359	-	-	2	-	6	218	-	-	-	-	8	-	-	7
Kırklareli	426	2	-	8	-	41	434	-	-	-	-	23	-	1	6
Balıkesir	1766	3	1	125	4	50	2481	1	-	-	-	104	-	120	16
Çanakkale	318	-	-	1	2	-	204	-	-	-	-	-	-	-	3
Izmir	5926	48	-	325	65	360	5995	117	387	3	1	244	7	19	367
Aydın	676	1	3	18	1	83	912	-	-	2	-	73	-	-	167
Denizli	1499	18	-	8	11	312	2275	-	-	-	-	148	-	43	68
Muğla	499	1	2	50	10	33	620	1	-	-	-	16	-	12	19
Manisa	1915	7	-	64	1	124	1762	2	1	-	-	63	3	7	20
Afyonkarahisar	619	3	-	5	2	50	913	2	-	-	-	20	-	-	14
Kütahya	649	5	-	6	7	53	668	1	-	-	-	47	-	1	3
Uşak	420	1	-	65	6	3	637	16	1	1	-	130	-	6	107
Bursa	2163	6	-	39	24	230	2161	4	5	1	-	48	9	3	154
Eskişehir	590	-	-	40	4	17	356	4	10	-	-	25	-	1	17
Bilecik	77	77	-	1	1	13	153	4	-	-	-	10	-	-	2
Kocaeli	1177	1	-	22	2	40	461	-	-	-	-	6	-	9	25
Sakarya	237	12	-	25	-	29	531	2	5	-	-	31	2	10	3
Düzce	339	-	4	9	-	7	428	-	-	-	-	8	-	-	-
Bolu	215	-	-	2	-	83	385	-	-	-	-	9	-	-	1
Yalova	258	1	-	8	1	34	299	3	15	-	-	115	1	-	1
Ankara	1636	2	-	40	15	320	2532	4	-	-	-	43	30	1	109

UNICEF Türkiye Ülke Ofisi
Birlik Mah., 2. Cad., No: 11
06610 Çankaya, Ankara, Türkiye

Tel: +90 (0) 312 454 1000

Faks: +90 (0) 312 496 1461

E-posta: ankara@unicef.org.tr

Web: www.unicef.org.tr

Facebook: www.facebook.com/unicefturkiye

Twitter: twitter.com/unicef_turkey